

بسمه

طرح تربیتی مدارس امین

معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه های علمیه
مدیریت نهادهای آموزشی و قضایی
اداره امور آموزش و پرورش

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات.....	۴
مقدمه.....	۵
هدف.....	۶
سیاست‌های کلان طرح تربیتی.....	۶
مبانی تربیت.....	۷
اصول حاکم بر فرایند تربیت.....	۹
عوامل مؤثر در تربیت.....	۱۳
انواع عوامل تربیت اسلامی با نگاهی دیگر.....	۱۳
الزامات اجرای طرح.....	۱۴
شاخص‌ها و موضوعات تربیتی.....	۱۵
شاخص‌های اصلی و کلیدی.....	۱۶
رفتارهای ارزشی.....	۱۷
فصل دوم: شاخص‌های اصلی و راهکارهای دستیابی به آن.....	۱۸
۱. کرامت نفس و شناخت جایگاه انسانی خود.....	۱۹
۲. محبت و عشق به خدا، قرآن و اهل بیت (.....)	۲۵
۳. ایمان به غیب.....	۳۱
۴. نماز.....	۳۵
۵. گناه‌گریزی (هواستیزی و تقوا).....	۴۲
۶. حیا و عفت.....	۵۰
۷. صداقت و درستکاری.....	۵۵
۸. امر به معروف و نهی از منکر.....	۶۱
۹. اهمیت علم و احترام به عالم.....	۶۴
۱۰. نظام اسلامی، ولایت فقیه و تقلید.....	۷۰

فصل سوم: رفتارهای ارزشی و راهکارهای دستیابی به آن.....	۷۵
مقدمه.....	۷۶
هدف.....	۷۶
راهکارهای دستیابی به رفتارهای ارزشی.....	۷۷
۱. احترام به والدین.....	۷۷
۲. احترام به بزرگترها.....	۸۱
۳. کمک به دیگران.....	۸۴
۴. طهارت و پاکیزگی.....	۸۷
۵. اهتمام به مسجد و نمازجماعت.....	۸۹
۶. نظم و انضباط.....	۹۲
۷. اهتمام به فریضه روزه.....	۹۶
۸. پرهیز از مال حرام و حساس بودن به حق الناس.....	۹۸
۹. صله رحم.....	۱۰۱
۱۰. ادب در گفتار و رفتار.....	۱۰۳
۱۱. جهاد و ایثار.....	۱۰۵
۱۲. قناعت و پرهیز از اسراف.....	۱۰۸

فصل اول:

کلیات

تربیت از جایگاه ویژه ای در آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت (برخوردار است و یکی از مهمترین اهداف بعثت انبیاء تربیت انسان های صالح بوده است. بعد از انبیاء، ادامه دهندگان راه آنها یعنی ائمه معصومین (و اولیای الهی هم برای تربیت انسان های سالم و صالح تلاش فراوان کرده اند که آنها را به اهداف خلقت نزدیک سازند. با نگاه به سیر تاریخی نظام های مختلف هم می توان پی برد که تربیت مردم یکی از مهمترین و اصلی ترین برنامه های نظام های مختلف بوده است و برای آن ساز و کارهای مختلفی هم طراحی کرده اند که در جمهوری اسلامی هم اهمیت آن دو چندان بوده است. اما آنچه مسلم است، توجه به این نکته که درخت تعلیم و تربیت آنگاه میوه های شیرین خود را پیایی به بار خواهد آورد که دارای ریشه های سستبر و استوار باشد. ریشه هایی که:

اولاً: دارای مبانی و اصول استوار و بر گرفته از منابع دینی باشد؛

ثانیاً: دارای مهندسی دقیق و منظم باشد و به تعبیر دیگر مشخص باشد که از کجا باید آغاز و به کجا باید ختم کرد؛

ثالثاً: مجریان لایق، شایسته، توانا و دغدغه مند داشته باشد.

با توجه به اینکه آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت رسمی کشور را بر عهده دارد و محل تولید علم، شکوفاسازی استعدادها و محل پرورش نیروهای مستعد و آماده برای آینده کشور است، باید گفت امروزه نقش آموزش و پرورش در ابعاد مختلف تربیتی و تأثیر آن بر اخلاق، رفتار، گفتار، عملکرد و ارتباطات عامه مردم بر کسی پوشیده نیست. مقام معظم رهبری α در دیدار فرهنگیان و معلمان استان کرمان در تاریخ ۸۴/۰۲/۱۲ فرمودند: «اگر ما می خواهیم نسلی بوجود بیاید که اعتماد به نفس و انضباط اجتماعی داشته باشد، یک نسل مسئولیت پذیر و باعرضه و باکفایت برای کارهای بزرگ، یک نسل دارای ابتکار، یک نسل مهربان و بدون احساس انتقام گیری در درون خانواده ی بزرگ جامعه، یک نسل فداکار، یک نسل پرکار باشد، راه و کلیدش آموزش و پرورش است».

با توجه به این جایگاه به تعبیر مقام معظم رهبری α ، آموزش و پرورش زیر بنایی ترین نهاد جامعه است.

از این رو با توجه به اهمیت و جایگاه والای آموزش و پرورش در نظام اسلامی و با الهام از رهنمودهای مقام معظم رهبری α ، سند تحول بنیادین طراحی شد. در این سند به شش ساحت مهم تربیت (اعتقادی، اخلاقی، اقتصادی، علمی، هنری، زیستی و بدنی) اشاره شده است و برای هر کدام اهداف و راهکارهایی در نظر گرفته شده و آموزش و پرورش را ملزم می کند در فعالیتهای تربیتی و آموزشی خود آنها را مدّ نظر قرار بدهد. از طرفی در این سند، نقش مهمی برای حوزه های علمیه قائل و به حضور موثر آن در آموزش و پرورش تاکید شده است. از این رو حوزه های علمیه برای نقش آفرینی مناسب در آموزش و پرورش و کمک به این نهاد موثر، تمام توان خود را بسیج نموده است تا هم به رسالت خود عمل کرده باشد و هم کمک کار مناسبی برای آموزش و پرورش باشد تا به اهداف تربیتی دست یابد. به همین منظور برای حضور منظم و با برنامه و با الهام از سند تحول، طرح توییتی امین تدوین و اجرایی شده است تا بتواند در عرصه تعلیم و تربیت کمک کار آموزش و پرورش باشد.

هدف

هدف طرح، تربیت دانش‌آموزان مومن، پرهیزگار، متعهد، دانا، کارآمد و انقلابی می باشد.

سیاست‌های کلان طرح تربیتی

به منظور دستیابی به اهداف تربیتی، ضرورت دارد سیاست‌های کلان ذیل مورد توجه قرار گیرد:

۱. محوریت قرآن و عترت در تعلیم و تربیت؛
۲. توجه به منویات، رهنمودها و توصیه‌های امام خمینی (و مقام معظم رهبری α در برنامه‌های آموزشی، ترویجی و تبلیغی؛
۳. مقدم بودن تزکیه و تربیت بر تعلیم با توجه به آیه شریفه «و يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ»؛
۴. تقویت و تحکیم نظام، ولایت و رهبری در تمام برنامه‌ها؛
۵. اهتمام به نهادینه شدن ارزش‌های دینی و اخلاقی؛
۶. اصل بودن تربیت و عدم افزایش بار آموزشی مدرسه؛
۷. توجه به تداوم، ممارست، تکرار و تنوع در تربیت و روش‌های آن؛
۸. اهتمام به اعتدال و میانه‌روی در تمام برنامه‌ها؛
۹. اهتمام به تفاوت‌های فردی و جنسیتی در تربیت؛
۱۰. توجه به مقاطع مختلف تحصیلی در انتقال مفاهیم دینی؛
۱۱. توجه به اقتضائات محلی و استانی؛
۱۲. مصون سازی دانش‌آموزان نسبت به عوامل خنثی کننده محیطی مانند رسانه‌ها، گروه دوستان و...؛
۱۳. به سازی شیوه های جذب و تربیت؛
۱۴. اعتلای منزلت اجتماعی معلمان و جایگاه آموزش و پرورش به مثابه مهمترین نهاد تربیت دینی انسان صالح؛
۱۵. توسعه مشارکت معلمان، والدین و... در فرایند تعلیم و تربیت دینی دانش آموزان.

مبانی تربیت

در هر علم با پیش‌فرض‌هایی روبرو هستیم که یا بدیهی است و یا در علوم دیگر به اثبات می‌رسند. این پیش‌فرض‌ها را مبانی می‌نامند، زیرا زیربنای بنیانهای دیگر به شمار می‌روند.^۱

تعلیم و تربیت هم مثل علوم دیگر دارای مبانی مشخص و معینی است. می‌توان مبانی تعلیم و تربیت اسلامی را چنین تعریف کرد: گزاره‌های خبری هستند که یا بدیهی اند و یا از دانش‌های دیگر وام گرفته می‌شوند و برای تعیین اهداف، اصول، ساحت‌ها، مراحل، عوامل، موانع و روش‌های تعلیم و تربیت اسلامی به کار می‌آیند.^۲

باید گفت مبانی، آن دسته از گزاره‌های خبری هستند که در علوم دیگر به گونه‌ای بر تعلیم و تربیت اسلامی تقدّم منطقی دارند، اثبات می‌شوند و در بررسی مسائل تعلیم و تربیت اسلامی اعم از تعیین اهداف، اصول، ساحت‌ها، مراحل، عوامل، موانع و روش‌های تعلیم و تربیت اسلامی مورد استفاده قرار می‌گیرند.^۳

مبانی، دارای گونه‌های مختلفی هستند که عبارتند از^۴:

۱. مبانی هستی‌شناختی

به مباحث کلی وجود شناختی درباره جهان هستی اشاره دارد. مانند: تقسیم موجودات مادی و غیر مادی، وجود تأثیر تأثر میان موجودات، ضرورت علی و معلولی، مراتب داشتن موجودات، تدریجی بودن عالم ماده، وجود تزامن در عالم ماده و... .

۲. معرفت‌شناختی

به مبانی که درباره مسائل مربوط به شناخت بحث می‌کند. مانند: امکان وقوع شناخت یقینی، امکان وقوع شناخت مطلق، امکان شناخت عالم خارج از ذهن، امکان شناخت امور نامحسوس، امکان انتقال شناخت، مطابقت علم حصولی با واقع، خطاناپذیری علم حضوری و... .

۳. مبانی الهیاتی

گزاره‌هایی هستند خبری، مربوط به مهمترین اعتقادات در دین اسلام که از آنها در استنتاج مؤلفه‌های تعلیم و تربیت اسلامی استفاده می‌شود. مانند: وجود خداوند کامل مطلق، توحید، قضا و قدر الهی، وحدت نظام هستی، وحدت غایت و هدف هستی، نظام احسن و... .

۱. فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی گروه نویسندگان چاپ اول ۱۳۹۰ صفحه ۶۵

۲. همان، صفحه ۶۵

۳. همان، صفحه ۸۴

۴. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی. ص. ۱۸۳

۴. مبانی انسان شناختی

با توجه به اینکه ویژگی های انسان نقش اساسی در آموزش و تربیت او دارد، هر چه شناخت ما از انسان عمیق تر و دقیق تر باشد، برنامه ریزی برای آموزش و تربیت او دارای اِتقان بیشتری خواهد بود. بر این اساس در فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، پرداختن به مبانی انسان شناختی، امری اجتناب ناپذیر است که مهمترین مبانی انسان شناختی عبارتند از: ترکیب انسان از روح و جسم، غیرمادی بودن روح، اصالت روح، جاودانگی روح، تغییرپذیری تدریجی روح و بدن، تاثیرگذاری روح و بدن بر همدیگر، مختار بودن انسان، فطرت الهی انسان ها، هدفمندی انسان، خود دوستی انسان و... .

۵. مبانی ارزش شناختی

گزاره های خبری هستند که درباره تعریف ارزش، انواع ارزش، مراتب ارزش، واقعی یا غیرواقعی بودن ارزش، منشأ ارزش، معیار تعیین و اندازه گیری ارزشها، ثبات یا تغییر ارزش، مطلق یا نسبی بودن ارزش و مانند اینها بحث می کند.

اصول حاکم بر فرایند تربیت

تربیت در مدارس و واحدهای آموزشی جریانی است که در همه فضاها و موقعیت ها از جانب مربی به سوی مربی به صورت پیوسته برقرار می شود. همه ی افعال و گفتار و برنامه های مربیان دارای آثار تربیتی است. لذا مربیان نمی توانند بر اساس سلیقه های شخصی عمل کنند، چون در این صورت تربیت مناسب و مطلوب رخ نخواهد داد. از این رو ضرورت دارد مربیان در فرایند تعلیم و تربیت، اصولی را مورد توجه قرار دهند و برنامه های خود را منطبق با آن اصول اجرا کنند.

نظام تعلیم و تربیت دینی که بر اساس معارف الهی بنا شده است، دارای اصول مسلّم علمی و دینی است که توجه به آن در امر تربیت امری انکارناپذیر است تا از این طریق بتوان به تربیت سالم و سازنده رسید. اصول تربیت قواعد تجویزی و حکمی اند که جهت بیان چگونگی تحقق غایت در تربیت (به مثابه معیار و راهنمای عمل عوامل مهم و تاثیرگذار) در جریان تربیت قرار می گیرند تا هر یک از وظایف تربیتی خود را به نحو مطلوب انجام دهند.

در مبانی نظری تحوّل بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی، به اصول متعددی جهت رسیدن به اهداف تربیتی اشاره شده است که در این طرح به صورت اختصار به آنها اشاره می کنیم:

اصول تربیت عبارتند از:

۱. انطباق با نظام معیار اسلامی

از آنجا که باید به دین به مثابه آیین حیات طیب و نظام معیار حاکم بر همه شئون آن در متن زندگی توجه داشت، لذا ساماندهی جریان تربیت و همه مؤلفه های آن که مهم ترین زمینه تحقق حیات طیب و اند، باید در چارچوب نظام معیاری صورت پذیرد که مبانی و ارزش های آن بر آموزه های اسلامی و دینی یعنی قرآن، سنت پیامبران و ائمه معصومین (استوار باشند).

۲. اولویت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

با توجه به لزوم انطباق همه شئون زندگی آدمی با نظام معیار اسلامی و ضرورت انتخاب و التزام آگاهانه و آزادانه آن توسط افراد جامعه، تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی نسبت به سایر ساحت های تربیت محوریت دارد و از اولویت برخوردار است.

۳. ارتباط با خداوند و تکیه بر تدابیر ربوبی او

از آنجا که در نگرش اسلامی، خداوند متعال به مثابه یگانه مربی حقیقی آدمی محسوب می شود که تنها به اذن و عنایت او تدابیر و اقدامات تربیتی دیگران در جهت تحوّل و هدایت آدمی معنا پیدا می کند، لذا مربیان در همه مراحل و انواع تربیت باید همین نگرش توحیدی را بر اندیشه و عمل خود حاکم سازند و از آغاز تا انجام فرایند تربیت خود را در این حرکت پیچیده فعال ما یشاء و عامل مستقل نپندارند.

۴. تدریج و تعامل مرتبتی

تعالی و تکامل در وجود آدمی دارای مراتبی است که هر فرد متناسب با توانایی و ظرفیت های وجودی خویش به آن دست می یابد و رشد همه جانبه و متعادل، دارای جایگاه و رتبه ای از پیش مشخص شده و یکسان برای همگان نیست، بلکه طی مراتب متعددی صورت می پذیرد که هر فرد می تواند به تدریج به آنها به حسب وسع و سعی خویش دست یابد.

۵. عقل ورزی

بر اساس این اصل در فرایند تربیت از یک رو باید در سیاست گذاری ها، برنامه ریزی ها، ارزیابی ها، تصمیم گیری ها و اقدامات تربیتی و دست آوردهای معتبر دانش بشری و نتایج پژوهش های معتبر و سازگاری های استفاده از خرد جمعی مانند مشورت (به شرط سازگاری با مبانی اسلام) توجه نمود و از سوی دیگر در جریان تربیت به مثابه یک عمل فکورانه، مربیان و متریان تا حد امکان نسبت به خردورزی و نقادی مداوم عمل خود و دیگران اهتمام ورزند.

۶. اعتدال

همان طور که حیات طیبه، همه شئون وجودی انسان را به طور متعادل در بر می گیرد، فرایند تربیت نیز باید اولاً تمام ابعاد زندگی متریان را پوشش دهد و ثانیاً با توجه به لزوم رعایت اعتدال و توازن در همه امور دیگران، حیات طیبه باید بر تمام فعالیت ها و برنامه های تربیتی، توازن و اعتدال حکم فرما باشد و از تعیین اهداف و سیاست ها تا برنامه ریزی و اقدام و اصلاح، از یک سونگری و افراط و تفریط و بی توجهی به حدود و معیارها پرهیز شود.

۷. سندیت و مرجعیت مربیان

در فرایند تربیت، مربیان که به لحاظ کسب شایستگی های فردی و جمعی و وصول به مرتبه شایسته ای از حیات طیبه، مسئولیت کمک به هدایت متریان را بر عهده گرفته اند، نقش اصلی را در طراحی و انجام تدابیر و اقدامات زمینه ساز تربیت متریان را بر عهده دارند.

۸. حفظ و ارتقاء آزادی متریان

آزادی و اراده عمل که وجه امتیاز انسان بر دیگر موجودات بوده و واقعیتی غیر قابل انکار است، نه تنها باید در امر تربیت پاس داشته شود که باید همچون معیاری برای ارتقاء مرتبه وجودی انسان منظور گردد و توسعه یابد. آزادی اراده و عمل در جنبه های مختلف آن (شامل آزادی عقیده، بیان، گوش کردن و فعالیت) باید به طور معقول و در چارچوب نظام معیار اسلامی مورد نظر قرار گیرد. بر این اساس علاوه بر جنبه سلبی آزادی، یعنی رفع موانع و محدودیت ها در جهت زمینه سازی برای رشد همه جانبه، جنبه ایجابی آن یعنی فراهم آوردن امکانات و فرصت های مناسب برای شکوفایی اختیار و افزایش قدرت انتخابی و عمل آزادانه متریان نیز باید مورد نظر قرار گیرد.

۹. حفظ و ارتقاء کرامت

باید در فرایند تربیت، کرامت ذاتی همه افراد مرتبط با جریان تربیت حفظ و زمینه‌ی ارتقاء آن فراهم گردد. بنابراین لازم است همه فعالیت‌های تربیتی چنان سامان یابند که نه تنها کرامت ذاتی همه افراد مرتبط با تربیت حفظ شود، بلکه لازم است همه افراد با احساس ارزشمندی و عزت نفس، زمینه پاسداشت کرامت خود و دیگران را فراهم آورند.

۱۰. عدالت تربیتی

رعایت عدالت تربیتی مهم‌ترین نقش را در پیشرفت عدالت همه جانبه و پایدار اجتماعی بر عهده دارد. اما عدالت تربیتی هرگز به معنای برابری و مواجهه یکسان با همه متریان و نادیده گرفتن خصوصیات متفاوت آنان نیست بلکه برای برقراری عدالت تربیتی، توجه به ویژگی‌های مشترک و متفاوت متریان و مربیان و توجه به کوشش آنان و نتایج آن ضروری است.

۱۱. یکپارچگی و انسجام

در فرایند تربیت باید ضمن توجه به هر یک از اجزاء، ابعاد، انواع ساحت‌های تربیت و قبول مشارکت عوامل و نهادهای گوناگون در آن، با نگاه جامع و یکپارچه، از یک سونگری و حصر و توجه به برخی مؤلفه‌ها و تفکیک عناصر این فرایند، پرهیز کرد.

۱۲. پویایی و انعطاف پذیری

در فرایند تربیت باید توجه به امور ثابت و مسلم و با پدیده تغییر در جامعه و فرد، مواجهه فعال صورت پذیرد. تمامی سیاست‌ها، برنامه‌ها، روش‌ها و عوامل تربیت در فرایند تربیت ضمن حفظ اصول، باید متناسب با اقتضائات و موقعیت‌های خاص مربیان و متریان از انعطاف پذیری لازم برخوردار باشند.

۱۳. تعامل همه جانبه

برای تکوین و تعالی پیوسته‌ی هویت متریان و شکل‌گیری و پیشرفت جامعه سالم، باید تعامل مداوم و همه جانبه‌ی متریان با مجموعه‌ای از افراد به نام مربی صورت پذیرد تا از این طریق بتوان به اهداف تربیتی دست یافت.

۱۴. مشارکت و هماهنگی

همه ارکان و عوامل اجتماعی سهم و تأثیرگذار در فرایند تربیت باید به منزله اساسی‌ترین مجرای تحقق حیات طیبه، افزون بر مشارکت و پشتیبانی فعال از این فرایند، پس از تقسیم وظایف، با یکدیگر تعامل و همکاری فعال داشته باشند.

۱۵. پاسخ‌گویی و نظارت

همه عوامل صحیح و تاثیرگذار و مرتبط با امر تربیت باید نسبت به عملکرد خود پاسخگو باشند و مسئولیت آثار تربیتی اقدامات خویش را بپذیرند و از سوی دیگر باید عملکرد مجموعه عوامل سهیم و تاثیرگذار و مرتبط با امر تربیت مورد نظارت و پایش قرار گیرد.

۱۶. تقدم مصالح تربیتی

با عنایت به جایگاه ویژه جریان تربیت در میان زمینه‌های تحقق حیات طیبه و نقش تربیت در موفقیت همه نهادها و عوامل اجتماعی، باید مصالح تربیتی شناسایی و مدرک اصلی تمام تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی قرار گیرد و همه عوامل تاثیرگذار در فرآیند تربیت به ویژه ارکان تربیت در مقام تراحم بین جنبه‌های مختلف مربوط به فعالیت خود اهتمام جدی به امر تربیت داشته باشند.

۱۷. توجه به فرهنگ و تمدن اسلامی

فرایند تربیت به منزله عملی اجتماعی، لاجرم در بستر فرهنگ جامعه و به پشتیبانی آن صورت می‌گیرد و از این رو انتقال فرهنگ و ارتقاء آن از کارکردهای اصلی جریان به شمار می‌آید. لذا بهره‌مندی مناسب از ذخایر ارزشمند فرهنگ و تمدن اسلامی در بعضی مراحل و انواع تربیت و نیز زمینه‌سازی برای تعامل فعال فرهنگ بومی با دیگر فرهنگ‌ها از مهم‌ترین ساز و کارها برای تکوین و تعالی هویت ملی متربیان خواهد بود.

۱۸. آینده‌نگری

تربیت در عین توجه به گذشته‌ی فرد، جامعه و شرایط فعلی آنها اساساً رو به سوی آینده دارد و تدبیری جمعی برای ساختن و پرداختن آینده جامعه انسانی دارد. از این رو ضرورت دارد مربیان با رویکردی فعال و آینده‌نگرانه راهبردهای تربیتی مناسبی را در جهت مواجهه متربیان با چالش‌های پیش رو داشته باشند.

عوامل مؤثر در تربیت

تربیت دارای فرآیندی پیچیده است که خود معلول علل و تحت تاثیر شرایط گوناگون است و در صورتی می توان به اهداف تعیین شده برای آن دست یافت که به همه اموری که به نحوی در این فرآیند تاثیر مثبت یا منفی دارند توجه شود.

در اینجا ضرورت دارد مجریان تربیت اسلامی، علل مختلفی را که ممکن است در دستیابی به اهداف تعلیم و تربیت موثر باشند شناسایی کنند تا متناسب با شرایط مختلف و با توجه به پیامدهای دیگری که ممکن است این علل را در بر داشته باشند، تلاش کنند که مناسب ترین آنها را برگزینند و از آنها در تعلیم و تربیت استفاده کنند.

همچنین با توجه به وجود تزاخم در عالم ماده، امور مختلف ممکن است مزاحم و مانع تأثیر علل مزبور در تربیت و وصول به اهداف شوند. از این جهت شناسایی این گونه امور نیز برای آن که تا حد ممکن از مزاحمت آنها در دستیابی به اهداف جلوگیری شود، اهمیت بسیار دارد.^۱

به این ترتیب، تعیین عوامل و موانع تعلیم و تربیت و میزان تاثیر آنها بر فرایند تعلیم و تربیت و جهت دهی آنها بسیار با اهمیت است. تا آنجا که برخی اساساً تربیت را بر اساس رفع موانع و ایجاد مقتضیات تعریف کرده اند.

انواع عوامل تربیت اسلامی با نگاهی دیگر

عوامل تربیت اسلامی به اموری اطلاق می شود که می توانند به طور مستقیم یا غیرمستقیم چند جانبه یا از جهتی خاص با قصد و یا بدون قصد و عموماً به تدریج در تحقق اهداف تربیت اسلامی موثر باشند.

موانع تربیت اسلامی به اموری حقیقتاً یا عرفاً قابل اطلاق است که در تحقق اهداف تربیت به انحای مختلف می تواند تاثیری منفی داشته باشد. در کنار فعالیت های تربیتی، عوامل دیگری نیز وجود دارند که می توانند زمینه ساز تربیت و یا مانع آن شوند. ضرورت دارد مربیان و کارگزاران طرح به آنها توجه داشته باشند تا در راه رسیدن به اهداف طرح، موفقیت بیشتری حاصل شود.

با توجه به این تعریف می توان گفت معلمان و مربیان، دوستان، الگوهای اجتماعی، نهاد خانواده، مؤسسات و نهادهای آموزشی یا پژوهشی و پرورشی اعم از دولتی و غیردولتی، رسانه ها، نهادهای اقتصادی و سیاسی، کُتب درسی، فضاهای آموزشی، ابزارهای کمک آموزشی، استعدادها، استعدادهای درونی، یاد خدا و پروای از آن و... در زمره عوامل تربیت اسلامی به شمار می روند. همچنین عقب ماندگی ذهنی، کم حافظگی، ضعف اراده، خودشیفتگی، غرور، حواس پرتی، دنیازدگی، افراد و وسایل و نهادهای گمراه کننده و وسوسه های شیطانی، غفلت از خدا و فراموشی قیامت و... از موانع تربیت اسلامی محسوب می شوند.^۲

۱ فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی / ص ۳۷۶

۲ همان / صفحه ۳۸۷

الزامات اجرای طرح

با توجه به این که مبلغان رکن اساسی در اجرای طرح تربیتی در مدارس آموزش و پرورش هستند، لازم است در اجرای طرح تربیتی، اصول و الزامات ذیل را مورد توجه قرار گیرد:

الف) مدیریتی و اجرایی

۱. تدبیر، خلاقیت، ابتکار، جدیت و پشتکار در اجرای برنامه ها؛
۲. تعامل، هماهنگی و همکاری با ستاد (مدارس امین) و اجرای آئین نامه ها و دستورالعمل های ابلاغی؛
۳. نیازسنجی و بررسی وضعیت موجود مدرسه؛
۴. بازخوردگیری از تمام فعالیت های تربیتی مدرسه؛
۵. محوریت طرح تربیتی در تمام فعالیت ها؛
۶. تشکّل سازی و جهت دهی دانش آموزان به سمت فعالیت های گروهی و جمعی؛
۷. استفاده از فرصت های فوق برنامه جهت دستیابی به اهداف طرح؛
۸. مشارکت دادن مدیر، معلمان، کادر مدرسه، دانش آموزان و والدین در امور فرهنگی و تربیتی؛
۹. توجه ویژه نسبت به برنامه های گروهی اعم از اردو، تشکیل حلقه های معرفتی و گروه یاوران معروف و...؛
۱۰. استفاده از امکانات و ظرفیت های تاثیرگذار فرهنگی، تربیتی و آموزشی مدرسه و منطقه تبلیغی؛
۱۱. ایجاد شبکه ارتباطی قوی بین مدرسه، خانواده و مسجد؛
۱۲. طراحی تقویم اجرایی جهت بهره وری بیشتر از مناسبت های انقلابی و مذهبی؛
۱۳. برنامه ریزی و اجرای صحیح و نظام مند برنامه ها؛
۱۴. نظارت مؤثر بر برنامه ها و فعالیت های فرهنگی و تربیتی.

ب) اخلاقی و تربیتی

۱. توکل به خداوند و توسل به اهل بیت (در تربیت دینی دانش آموزان؛
۲. رعایت تقوای الهی و تهذیب نفس؛
۳. حُسن خلق و خوشرویی؛
۴. دارای سعه صدر؛
۵. نظم و آراستگی؛
۶. هماهنگی در قول و عمل؛
۷. دارای حُسن ظن و پرهیز از بدبینی به دیگران؛
۸. توجه به نقش الگویی مربی در رفتارها و بینش های دانش آموزان؛
۹. توجه دادن متریان به ارزش هدایت گری.

ج) مهارتی و کاربردی

۱. ارتباط مؤثر همراه با محبت و صمیمیت؛
۲. تنوع بخشی و خلاقیت در انتقال مفاهیم دینی؛
۳. انعطاف در برنامه‌ها و روش‌های تبلیغی؛
۴. استفاده از جذابیت‌های هنری در انتقال مفاهیم دینی و فعالیت‌های تربیتی؛
۵. استفاده از فرصت‌ها و ظرفیت‌های فضای مجازی؛
۶. پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و شبهات دانش‌آموزی؛
۷. توان کلاس‌داری، سخنرانی و اردوداری؛
۸. استفاده از دانش و تجربیات مبلغان و مربیان موفق؛
۹. توان مشاوره و راهنمایی؛
۱۰. تفکر برانگیزی در تمام فعالیت‌های آموزشی و پرورشی.

د) علمی و دانشی

۱. آشنایی با علومى همچون: عقائد، تفسیر، احکام، اخلاق و...؛
۲. آشنایی با دانش‌هایی همچون: شبهه‌شناسی، روانشناسی، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، جنگ نرم، دشمن‌شناسی، سواد رسانه (فضای مجازی و بازی‌های رایانه‌ای) و...؛
۳. آشنایی با قوانین و مقررات آموزش و پرورش؛
۴. آشنایی با مبانی، اصول و روش‌های تربیتی و اجرای دقیق آنها؛
۵. شناخت عوامل و موانع تربیتی و تلاش برای برطرف کردن آن؛
۶. آشنایی با کتب آموزشی مقاطع تحصیلی جهت بهره‌برداری تربیتی از آنها.

شاخص‌ها و موضوعات تربیتی

در سند تحول آموزش و پرورش، به ده‌ها صفت برای تربیت دانش‌آموزان اشاره شده است که آموزش و پرورش را ملزم می‌کند در فعالیت‌های تربیتی و آموزشی خود آنها را مد نظر قرار بدهد. با توجه به کثرت صفات پسندیده و از طرفی محدودیت حضور همه جانبه مربیان در مدرسه، ما را ملزم کرد که بعضی از شاخص‌ها و صفات تربیتی را انتخاب کنیم که نقش کلیدی در عرصه تعلیم و تربیت دارند. از این رو در این طرح بعضی صفات و رفتارهای کلیدی به عنوان شاخص در نظر گرفته شده است که هر کدام پوشش دهنده چند صفت می‌باشد. این کار موجب می‌شود که هم فرایند تربیتی نتیجه‌بخش باشد و هم مربیان با دیدن نتایج آن امیدوارانه‌تر به فعالیت خود ادامه دهند. از همین رو شاخص‌هایی انتخاب و تبیین شده است که بتواند زمینه‌های بارور شدن تمام فضایل اخلاقی را مهیا و راه رشد و تکامل را هموار سازد و در مسدود کردن راه‌های نفوذ خُلُقِیات منفی و رفتارهای غیرارزشی نیز مؤثر باشد که موضوعات احصا شده در دو عنوان شاخص‌های اصلی و کلیدی و رفتارهای ارزشی تدوین و جانمایی شده‌اند.

شاخص‌های اصلی و کلیدی

به موضوعاتی از فضائل اخلاقی، اعتقادی و رفتاری گفته می‌شود که ایجاد آن در مخاطب می‌تواند زمینه‌های بارور شدن بخش عمده‌ای از فضائل اخلاقی را مهیا کند و زمینه‌های رشد و تعامل را هموار سازد و همچنین در مسدود کردن راه‌های نفوذ خُلُقیات منفی و غیرارزشی نیز مؤثر باشد.

شاخص‌های اصلی و کلیدی عبارتند از:

۱. کرامت نفس و شناخت جایگاه انسانی خود؛

۲. ایمان به غیب؛

۳. محبت و عشق به خدا، قرآن و اهل بیت؛

۴. نماز؛

۵. صداقت و راستگویی؛

۶. کناره‌گیری (هواستیزی و تقوا)؛

۷. حیا و عفت؛

۸. اهمیت علم و احترام به عالم؛

۹. امر به معروف و نهی از منکر؛

۱۰. نظام اسلامی، ولایت فقیه و تقلید.

رفتارهای ارزشی

به مجموعه ای از رفتارها گفته می شود که در اسلام به انجام آن تأکید شده است و جایگاه ویژه ای در مفاهیم دینی دارند و از اینها به رفتارهای ارزشی تعبیر شده است.

رفتارهای ارزشی عبارتند از:

۱. احترام به والدین؛
۲. احترام به بزرگتر؛
۳. کمک به دیگران؛
۴. طهارت و پاکیزگی؛
۵. اهتمام به مسجد و نماز جماعت در مسجد؛
۶. نظم و انضباط؛
۷. اهتمام به فریضه روزه؛
۸. پرهیز از مال حرام و حساس بودن به حق الناس؛
۹. صلح و رحم؛
۱۰. ادب و کمترین رفتار؛
۱۱. جهاد و ایثار؛
۱۲. قناعت و پرهیز از اسراف.

فصل دوم:

شخص‌های اصلی و راهکارهای دستیابی به آن

شاخص‌های اصلی و راهکارهای دستیابی به آن

برای دستیابی به هر یک از شاخص‌هایی که ذکر شد، روش‌ها و راهکارهای مختلفی وجود دارد که می‌تواند برخی از آنها مختص یک شاخص خاص باشد و برخی مشترک در تمام شاخص‌ها که در ذیل هر شاخص، به تفصیل تمام راهکارهای خاص و مشترک اشاره شده است.

۱. کرامت نفس و شناخت جایگاه انسانی خود

هدف

خودشناسی دانش‌آموزان و آشنایی بیشتر آنان با هویت و جایگاه انسانی خویش، به منظور ایجاد احساس کرامت و روحیه نشاط و شادابی و فراهم آمدن زمینه خداشناسی و حرکت به سمت تکامل معنوی.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

- ۱) احساس رضایت‌مندی؛
- ۲) شادابی و نشاط؛
- ۳) احترام قائل شدن برای خود؛
- ۴) شناختن نقاط ضعف و قوت؛
- ۵) حفظ کرامت خود؛
- ۶) شناخت خدای مهربان.

مبانی انتخاب شاخص

ایجاد روحیه نشاط و خود ارزشمندی، اساس هر گونه فعالیت تربیتی است. از این رو در اجرای شاخص‌های ده‌گانه، این مؤلفه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. اگر آدمی خود را در گردونه هستی بشناسد و جایگاه خود را در بین موجودات بفهمد، هم قدر خویش را بیشتر می‌داند و هم خود را از آلوده کردن به گناه حفظ خواهد کرد. حضرت امیرالمومنین علی % می‌فرماید: «مَنْ كَرُمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ هَانَتْ عَلَيْهِ شَهْوَاتُهُ»^۱ «هر که خود را بزرگواری دید، شهوتهایش در دیده وی خوار گردید».

و از طرفی هم به خدای سبحان خواهد رسید. چنانکه پیامبر اکرم 7 فرمودند: «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ» و شاید از همین روست که آمده است: «مَعْرِفَةُ النَّفْسِ أَنْفَعُ الْمَعَارِفِ»^۲ حضرت علی % : «خودشناسی، سودمندترین شناخت هاست».

و یا «مَنْ لَمْ يَعْرِفْ نَفْسَهُ بَعْدَ عَنْ سَبِيلِ النِّجَاهِ وَ خَبَطَ فِي الضَّلَالِ وَالْجَهَالَاتِ»^۳ حضرت علی % : «کسی که خود را نشناسد، از راه‌هایی دور می‌افتد و در گمراهی و نادانی فرو می‌غلطد».

و یا «مَنْ شَغَلَ نَفْسَهُ بِغَيْرِ نَفْسِهِ تَحَيَّرَ فِي الظُّلُمَاتِ، وَ ارْتَبَكَ فِي الْهَلَكَاتِ، وَ مَدَّتْ بِهِ شَيَاطِينُهُ فِي طُغْيَانِهِ»^۴ حضرت علی % : «هر که خود را به چیزی جز تربیت و تزکیه نفس خویش مشغول دارد، در تاریکی‌ها سرگردان شود و در هلاکت‌ها دست و پا زند و شیطان هایش او را در طغیان فرو برند».

رابطه کرامت نفس با فضائل اخلاقی:

۱. پست بودن دنیا در نظر انسان و با عزت و عزیز بودن خود در جهان هستی؛

«مَنْ كَرُمَتْ نَفْسُهُ صَغُرَتِ الدُّنْيَا فِيَعَيْنِهِ»^۵

حضرت علی % : «هر که کرامت نفس داشته باشد، دنیا در چشمش خرد و ناچیز آید».

کسی که دارای عزت و کرامت باشد، دنیا در نظرش پست است. این امر حاصل نمی‌شود مگر او دنیا را بشناسد و بینش خود را مختص و محدود به زندگی مادی نکند. بلکه هستی را آنچنان که هست بشناسد و جایگاه انسان و مقام بالای او را در هستی بشناسد.

۲. عدم ارتکاب معصیت؛

یکی از پیامدهای عزت نفس در آدمی، عدم انجام معصیت است.

«مَنْ كَرُمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ لَمْ يُهِنْهَا بِالْمَعْصِيَةِ»^۶

حضرت علی % : «هر که برای نفس (شخصیت) خود احترام قائل باشد، آن را با معصیت خوار نمی‌گرداند».

۱. نهج البلاغه (فیض الاسلام) / ج ۶ ، ص ۱۲۹۴

۲. غرر الحکم / ح ۹۸۶۵

۳. غرر الحکم / ح ۹۰۳۴

۴. نهج البلاغه / خطبة ۱۵۷

۵. غرر الحکم / ح ۹۱۳۰

۶. غرر الحکم / ح ۸۷۳۰

آن کس که بزرگی و کرامت نفس خود را باور دارد، هرگز با پلیدی گناه، پست و موهونش نمی سازد. انسان اگر احساس شخصیت کرد و احساس عزّت در او بود، اگر این احساس با معرفت قلبی و یقینی بود، خود را از اطاعت خدا دور نمی کند و به سرپیچی از فرمان خدا دست نمی زند. اصولاً یکی از علّت های انجام گناه، احساس بی ارزشی، پوچی و ذلّت نفس می باشد.

۳. دوری از خواهش های پست؛

«مَنْ شَرَّفَتْ نَفْسَهُ نَزَّهَا عَنْ زُلْهَا لِمُطَالَبٍ»^۱

حضرت علی % «کسانیکه شرافت نفسانی دارند، دامن خود را به خواهش های پست آلوده نمی کنند».

۴. خوار و موهن بودن شهوات نزد انسان های با کرامت؛

«مَنْ كَرُمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ هَانَتْ عَلَيْهِ شَهْوَتُهُ»^۲

حضرت علی % : «هر که برای خود احترام قائل باشد خواهش های نفسانیش در نظرش بی ارزش باشد». کسی که شخصیت و کرامت نفس داشته باشد، یعنی نفسش برایش عزّت و شرف داشته باشد، شهوات و آمیال نفسانی در نظرش خوار و پست و کوچک است. این بدان معنی نیست که انسان با عزّت، اصلاً شهوات نداشته باشد بلکه شهوات در تملک و کنترل او باید باشد و از راه شرعی به ارضای آنها پردازد. به عبارت دیگر میل ها در کف انسان اسیر باشند نه اینکه انسان اسیر و در بند آنها باشد.

۵. انجام اعمال نیک؛

انسان با کرامت، انجام اعمال نیک را بر خود واجب می داند.

«الْكَرِيمُ يَرَى مَكَارِمَ أَعْمَالِهِ دَيْنًا عَلَيْهِ يَفْضِيهِ، الْكَرِيمُ يَرَى سَوَالِفَ أَحْسَانِهِ دَيْنًا لَهُ يَفْتَضِيهِ»^۳

حضرت علی % : «بزرگوار، نیکوکاری های خود را بدهی به گردن خود می داند که باید پردازد و فرومایه، احسان های گذشته خود را بدهی به گردن دیگران می داند که باید پس بگیرد».

۶. نرمخویی؛

«الْكَرِيمُ يَلِينُ إِذَا اسْتَعْطِفَ، وَالْكَرِيمُ يَقْسُو إِذَا أُلْطِفَ»^۴

حضرت علی % : «شخص بزرگوار هرگاه به او محبت و مهربانی شود، نرم می شود و انسان فرومایه هرگاه با او نرمی و ملاطفت گردد، سخت می گیرد»

۱. غررالحکم / ص ۶۶۹

۲. غررالحکم / ح ۸۷۷۱

۳. غررالحکم / ح ۲۰۳۱ و ۲۰۳۲

۴. بحار الانوار / ج ۷۵، ص ۴۱

۷. شکرگزاری؛

«الْكَرِيمُ يَشْكُرُ الْقَلِيلَ وَاللَّيْمُ يُكْفِّرُ الْجَزِيلَ»^۱

حضرت علی % : «کریم، از اندک احسان تشکر می کند و فرومایه از بسیار هم ناسپاسی می کند».

۸. سرعت در عفو و بخشش؛

«الْمِبَادَرَةُ إِلَى الْعَفْوِ مِنْ أَخْلَاقِ الْكَرَامِ، الْمِبَادَرَةُ إِلَى الْأَنْتِقَامِ مِنْ شِيَمِ اللَّئَامِ»^۲

حضرت علی % : «شتاب در عفو و گذشت، از اخلاق بزرگواران است و شتاب در انتقام گیری، از خصلت های

فرومایگان است»

۹. وفای به عهد؛

«سُنَّةُ الْكَرَامِ الْوَفَاءُ بِالْعُهُودِ، سُنَّةُ اللَّئَامِ الْجُحُودُ»^۳

حضرت علی % : «شیوه بزرگواران، وفا کردن به عهد و پیمانهاست. روش فرومایگان، انکار (و زیر پا نهادن عهد

و پیمانها) است».

۱۰. طعام دادن به دیگران؛

«لَذَّةُ الْكَرَامِ فِي الْإِطْعَامِ، وَ لَذَّةُ اللَّئَامِ فِي الطَّعَامِ»^۴

حضرت علی % : «لذت بزرگواران، در طعام دادن (به دیگران) است و لذت لئیمان (انسان های پست) در طعام

خوردن است».

۱. غرر الحکم / ح ۱۲۲۵

۲. غرر الحکم / ح ۱۵۶۶ و ۱۵۶۷

۳. غرر الحکم / ح ۵۵۵۶ و ۵۵۵۷

۴. غرر الحکم / ح ۷۶۳۸

روش‌ها و راهکارها

۱) تبیین و ترسیم برتری انسان در گردونه هستی و کرامت انسانی او، با توجه به آیات و روایات، به ویژه آیه کریمه: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»^۱؛

۲) تبیین و ترسیم دقیق و هوشمندانه پیچیدگی‌های آفرینش انسان و ویژگی‌های روحی - روانی و معنوی او؛

۳) شناساندن غرایز و فلسفه وجودی آنها، روش استفاده، کنترل و تعدیل آنها به دانش‌آموزان؛

۴) ایجاد فرصت برای ارائه توانمندی‌ها، یعنی مربی باید به گونه‌ای فضا سازی کند که هر یک از دانش‌آموزان لااقل در یک زمینه، اعم از درسی، ورزشی، اخلاقی، انضباطی، هنری و... ممتاز باشند؛

۵) مسئولیت دادن به دانش‌آموزان در شئون مختلف مراسم دینی و مذهبی، به طوری که دانش‌آموزان خود را در اجرای مناسب این مراسم سهیم بدانند؛

۶) احترام به همه دانش‌آموزان توسط مربی و پرهیز از هر گونه تحقیر، استهزاء و تحکم؛

۷) مشورت با دانش‌آموزان و مشارکت دادن آنها در مسائل پیرامون خودشان، مثل چگونگی برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های فوق برنامه، اردوها و...؛

۸) تشویق دانش‌آموزان در عرصه‌های مختلف اخلاقی، درسی و ورزشی با رعایت ظرایف تشویق کردن؛

۹) معرفی الگوها، به گونه‌ای که موجب امیدواری دانش‌آموزان در رسیدن به مراتب بالاتر شود؛

۱۰) آموزش و تشویق دانش‌آموزان به ارزشیابی خود از دیدگاه خویش و دیگران؛

۱۱) تشویق دانش‌آموز به ارائه راه حل برای مشکلات و مسائل خویش؛

۱۲) ایجاد ارتباط خاص با افرادی که دچار مشکل هستند؛

۱۳) ارزیابی هر دانش‌آموز از طریق دوستان به صورت سالیانه؛

۱۴) معرفی کُتب عزّت نفس و خودشناسی به دانش‌آموز متناسب با سن و جنس؛

۱۵) اختصاص زمان‌هایی که دانش‌آموزان هر کدام به طور خصوصی بتوانند درد دل‌های خود را مطرح کنند؛

۱۶) افزایش آگاهی دانش‌آموزان نسبت به ضعف‌ها، محدودیت‌ها و نیازهای اساسی انسان از جمله خود برترینی، حس مالکیت همیشگی و....؛

۱۷) تقویت روحیه اعتماد به توانمندیهای خویش در کنار تقویت روحیه توکل، مثل سپردن بعضی از کارها در مدرسه به دانش‌آموزان برای بالا رفتن اعتماد به نفس؛

۱۸) به دست آوردن تاریخ تولّد دانش‌آموزان و تبریک گفتن در روز تولّد آنها؛

- ۱) جوان از منظر اهل بیت (، علی خادمی کوشا، انتشارات بوستان کتاب، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- ۲) کودک از نظر وراثت و تربیت / نویسنده محمدتقی فلسفی. مشخصات نشر تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸.
- ۳) انسان‌شناسی در قرآن / محمدتقی مصباح یزدی؛ تنظیم و تدوین: محمود فتحعلی، . - قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۹۲.
- ۴) احمد برجعلی، تحول شخصیت نوجوان (با تاکید بر شیوه های فرزندپروری)، تهران، وراث دانش، چ ۱، ۱۳۸۴
- ۵) اسماعیل بیابانگرد، روان‌شناسی نوجوانان، تهران، انتشارات دفتر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸
- ۶) حسین نجاتی، روان‌شناسی نوجوانی، تهران، نشر بیکران، بی‌تا.
- ۷) زهرا معتمدی، رفتار با نوجوان، لک لک، تهران، چ ۵، ۱۳۷۳
- ۸) محمد علی چنارانی، رفتار پیامبر ۷ با کودکان و نوجوانان، مشهد، آستان قدس رضوی، چ ۲، ۱۳۸۰
- ۹) محمدعلی سادات، راهنمای پدران و مادران، تهران، نشر اسلامی، چ ۵، ج ۱، ۱۳۷۴
- ۱۰) ابوالقاسم اکبری، مشکلات نوجوانی و جوانی، تهران، ساوالان، ۱۳۸۱
- ۱۱) احسان کاظمی، روان‌شناسی ارتباط والدین با فرزندان، اصفهان، چهارباغ، ۱۳۸۲
- ۱۲) احمد احمدی، روان‌شناسی نوجوانان و جوانان، تهران، نشر نخستین، ۱۳۷۸
- ۱۳) انجمن اولیا و مربیان، آموزش بهداشت نوجوانان، تهران، انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۷
- ۱۴) دکتر شکوفه موسوی، رابطه والدین و نوجوان، تهران، قطره، چ ۴، ۱۳۹۱
- ۱۵) شکوه نوابی نژاد، رفتارهای بهنجار و نابهنجار کودکان و نوجوانان، تهران، انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۷
- ۱۶) علی اکبر شعاری نژاد، روان‌شناسی نوجوانی، تهران، فاخر، ۱۳۷۹
- ۱۷) غلامرضا صفری، نوجوان در خانواده، تهران، وراث دانش، ۱۳۸۴
- ۱۸) غلامعلی افروز، روان‌شناسی و تربیت، تهران، انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۸
- ۱۹) محمدرضا شرفی، دنیای نوجوان، تهران، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، ۱۳۸۱

۲. محبت و عشق به خدا، قرآن و اهل بیت

هدف

نهادینه سازی و تثبیت محبت و عشق به خدا، قرآن و اهل بیت (در دل دانش آموزان، به طوری که محبت دیگران در طول این علاقه باشد.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) شکرگزار خدا؛
- (۲) دوست داشتن خدا و فداکاری برای دین خدا؛
- (۳) علاقه مند به شرکت در روضه ها و مجالس اهل بیت (؛
- (۴) اهل توسل و زیارت؛
- (۵) انس با قرآن.

مبانی انتخاب شاخص

قلب دانش آموزان جایگاه محبت و عشق به خداست و مربی می تواند با بسترسازی مناسب، این امر فطری را به ظهور رساند. در روایت داریم: «أَوْحَى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَى مُوسَى % : حَبِّبْنِي إِلَى خَلْقِي، وَ حَبَّبِ الْخَلْقَ إِلَيَّ. قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أَفْعَلُ؟ قَالَ: ذَكِّرْهُمْ آلَائِي وَنِعْمَائِي لِيُحِبُّونِي، فَلَمَّا تَرَدُّ أَبْقَا عَنْ بَابِي أَوْ ضَالًّا عَنْ فَنَائِي أَفْضَلُ لَكَ مِنْ عِبَادَةٍ مِائَةَ سَنَةٍ بِصِيَامِ نَهَارِهَا وَ قِيَامِ لَيْلِهَا»^۱

امام سجاد % : «خداوند عزوجل به موسی % وحی کرد: مرا محبوب خلقم گردان و خلقم را محبوب من گردان. موسی % گفت: پروردگارا! چگونه این کار را انجام دهم؟ فرمود: نعمت ها و عطاها را به آنان یادآوری کن تا مرا دوست بدارند، که اگر شخص گریزان از درگاهم و یا گم شده از آستانم را بازگردانی و هدایت نمایی، از عبادت صد ساله ای که روزهایش را روزه دار و شب هایش را شب زنده دار باشی، برایت برتر است».

۱. تنبيه الخواطر : ۲ / ۱۰۸ ، منية المريد : ۱۱۶ ، التفسير المنسوب إلى الإمام العسكري % : ۳۴۲ / ۲۱۹ ، بحار الأنوار : ۴ / ۶

ولی اگر قلب با شگردهای شیطان و ابزارهای او و با محبت غیر خدا پر شد، باعث انواع انحرافات و نکبت‌ها در زندگی دانش‌آموز می‌گردد و در نتیجه، در رفتار و کردار او اثر منفی خواهد گذاشت.

لذا در روایت آمده است: «الْقَلْبُ حَرَّمَ اللَّهُ فَلَا تُسْكِنُ حَرَّمَ اللَّهُ غَيْرَ اللَّهِ»^۱

امام صادق %: «دل حرم خداست، پس در حرم خدا غیر خدا را ساکن مکن».

مسأله حُبّ، در تربیت دینی به قدری اهمیت دارد که می‌فرمایند: «الَّذِينَ هُوَ الْحُبُّ وَالْحُبُّ هُوَ الدِّينُ»^۲

رسول گرامی اسلام 7: «دین همان محبت و محبت همان دین است».

و در مورد محبت اهل بیت (در قرآن کریم آمده است: «قُلْ لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى»^۳

یعنی خداوند متعال مُزد رسالت پیامبر خویش را جز مودّت اهل بیت (نمی‌داند و یا در حدیث کساء

آمده است: «فَقَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ يَا مَلَأْتُكَتِي وَ يَا سَكَنَ سَمَاوَاتِي إِنِّي مَا خَلَقْتُ سَمَاءً مَبْنِيَّةً وَ لَا أَرْضاً مَدْحِيَّةً وَ لَا قَمَراً مُنِيراً وَ لَا

شَمْساً مُضِيئَةً وَ لَا فَلَكَاً يَدُورَ وَ لَا بَحْراً يَجْرِي وَ لَا فَلَكَاً يَسْرِي إِلَّا لِمَحَبَّةِ هَؤُلَاءِ الْخَمْسَةِ الَّذِينَ هُمْ تَحْتَ الْكِسَاءِ»^۴

فلسفه خلقت زمین و آسمان (و به کمال رسیدن) در این نظام خلقت، چیزی جز محبت اهل بیت (نیست.

أنس با قرآن که کتاب آسمانی ما و کلام خداوند است نیز نقش اساسی در تربیت دینی دانش‌آموزان دارد،

به طوری که در روایات ما تاکید شده است فرزندان خود را با انس به قرآن تربیت کنید.

رسول خدا 7: «أَدَّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ: حُبِّ نَبِيِّكُمْ وَ حُبِّ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ»^۵.

باید گفت با توجه به اینکه دانش‌آموزان در این سنین، کانونی از عاطفه و احساس هستند، جهت دهی به

این احساسات و عواطف، نقش مهمی در پاکی روح و زندگی آنها خواهد داشت.

۱ بحارالانوار / ج ۷۰، ص ۲۵

۲ بحارالانوار / ج ۶۶، ص ۲۳۸

۳. سوره شوری / آیه ۲۳

۴. مفاتیح الجنان / الباب الثالث، الفصل الثالث، شیخ عباس قمی

۵. میزان الحکمه / ج ۴ - الصفحة ۳۶۸۰، محمد ری شهری

روش‌ها و راهکارها

الف: محبت به خدا

۱. بیان نعمت‌های الهی، اعم از مادی و معنوی؛
۲. تبیین حکمت احکام الهی و آموزه‌های دینی؛
۳. بیان آثار محبت خدا در دنیا و آخرت از جمله «المرء مع من احب»^۱؛
۴. بیان اخبار علمی که در لسان روایات آمده است.
۵. ذکر مواردی از عنایات الهی برای حل مشکلات توسط مربی و دانش‌آموزان؛
۶. تبیین ویژگی‌های محبت به خدا، مانند اینکه:
 - محبت به خدا، عشق برتر است؛
 - عشق به خدا، درمان عشق‌های مجازی است؛
 - این عشق به فراق منتهی نمی‌شود؛
 - محبت به خدا با محبت خوبان (پدر، مادر، معلم و...) قابل جمع است.
۷. تبیین جلوه‌های رحمانی و محبت‌آمیز خدا به بندگان؛
۸. تبیین و یادآوری این نکته که محبت خدا با گناه در دل جمع نمی‌شود.
«الْقَلْبُ حَرَمَ اللَّهِ فَلَا تُسْكِنُ حَرَمَ اللَّهِ غَيْرَ اللَّهِ»^۲.
۹. بیان خصوصیات اذکار، آیات، سُور و دعاها و تأکید بر اُنس با آنها با عنایت بر فهم و ترجمه آن؛
۱۰. تبیین محبوبیت دانش‌آموزان نزد خدا «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ بُغَاءَ الْعِلْمِ»^۳ «همانا خداوند علم‌آموزان را دوست دارد»؛
۱۱. اختصاص ساعت فکر به منظور اینکه در راه محبت به خدا چه کارهایی انجام داده‌اند یا می‌توانند انجام دهند؛
۱۲. کارهای خوبی که دانش‌آموزان انجام داده‌اند، به مربی بگویند و مربی دفتر ثبت داشته باشد و نفر اول هر هفته که بیشترین کار خوب رو انجام داده باشد، مشخص شود. مثلاً بیشترین سلام، کمک به خانواده، کمک در کارهای مدرسه و....

^۱ الکافی (ط - الإسلامية) / ج ۲، ص: ۱۲۷

^۲ بحار الانوار / ج ۷۰، ص ۲۵

^۳ اصول کافی، ج ۱، ص ۳۰

ب: محبت به اهل بیت

(۱) ذکر آثار دنیوی و اخروی سلام به اهل بیت)؛

چنان که در زیارت جامعه کبیره آمده است: «جَعَلَ صَلَوَاتَنَا عَلَيْكُمْ وَمَا خَصَّنَا بِهِ مِنْ وَلَايَتِكُمْ طِيبًا لِيُخْلِفَنَا وَ طَهَارَةً لِنَانْفُسِنَا وَ تَزْكِيَةً لَنَا وَ كَفَّارَةً لِدُنُوبِنَا»

«خداوند [دو نعمت] صلوات ما بر شما و ولایت شما را که به ما اختصاص داده است، سبب پاکي طينت و طهارت ارواح ما و پاکسازی اخلاق و کفاره‌ی گناهان ما قرار داده است»؛

(۲) بیان آداب ارتباط و انس با اهل بیت)، مانند آداب زیارت و...؛

(۳) تبیین جلوه‌های شاد اهل بیت) در دنیا و آخرت، مانند پوشیدن لباس پاکیزه، عطرزدن، شوخی کردن و...؛

(۴) تبیین و مقایسه رفتار کریمانه اهل بیت) با رفتارهای نامناسب دشمنان مثل بستن آب به روی لشکریان امام علی % توسط معاویه و بستن آب توسط حضرت علی % به روی لشکریان معاویه در صفین و...؛

(۵) بیان برخی از ویژگی‌های رفتاری پیامبر 7 و اهل بیت) مثل کمک به دیگران، انفاق، دستگیری از نیازمندان و...؛

(۶) بیان علاقه و محبت پیامبر 7 و اهل بیت) نسبت به پیروانشان. امام زمان. در توقیع شریف خود به شیخ مفید (مرقوم فرمودند: «أَنَا غَيْرُ مُهْمَلِينَ لِمُرَاعَاتِكُمْ وَلَا نَاسِينَ لِدِكْرِكُمْ»؛

(۷) بیان ویژگی‌های شخصیتی پیامبر 7 که معرف عظمت و کرامت ایشان است؛

(۸) معرفی ائمه معصومین) به عنوان ولی نعمت و واسطه فیض الهی با قرائت قسمتی از زیارت جامعه کبیره: «بِكُمْ فَتَحَ اللَّهُ، وَبِكُمْ يَخْتِمُ، وَبِكُمْ يَنْزِلُ الْغَيْثُ وَبِكُمْ يَمْسِكُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَبِكُمْ يَنْفُسُ الْهَمُّ، وَيَكْشِفُ الضُّرُّ، وَعِنْدَكُمْ مَا نَزَلَتْ بِهِ رُسُلُهُ، وَهَبَطَتْ بِهِ مَلَائِكَتُهُ، وَإِلَى جَدِّكُمْ (و اگر زیارت امیرالمؤمنین (علیه السلام) باشد بجای: وَ إِلَى جَدِّكُمْ بگو: وَ إِلَى أَخِيكَ) بُعِثَ الرُّوحُ الْأَمِينُ» و یا ادعیه دیگر؛

(۹) تبیین اصرار بر هدایت توسط اهل بیت)؛

مثل: «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ»^۱

«به یقین، رسولی از خود شما به سویان آمد که رنجهای شما بر او سخت است و اصرار بر هدایت شما دارد و نسبت به مؤمنان، رئوف و مهربان است».

«لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ»^۲

«گویی می‌خواهی جان خود را از شدت اندوه از دست دهی بخاطر اینکه آنها ایمان نمی‌آورند».

^۱ سوره توبه / آیه ۱۲۸

^۲ سوره شعراء / آیه ۳

- ۱۰) بیان برخی از رفتارهای عاشقانه و فداکاری‌های یاران اهل بیت (مانند میثم تمار، مالک اشتر و...؛
- ۱۱) ذکر مواردی از عنایات الهی و کرامات معصومین (برای حل مشکلات توسط مربی و دانش‌آموزان. مثلاً از دانش‌آموزان بخواهیم اگر در مواردی احساس می‌کنند اتفاق خاصی در زندگی آنها افتاده و نوعی الهام از طرف خدا بوده، برای هم کلاسی‌ها توضیح دهند؛
- ۱۲) تبیین زیبایی‌های سخنان پیامبر و اهل بیت (، «إِنَّ النَّاسَ لَوَ عِلْمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا»^۱ ؛
- ۱۳) تبیین اهمیت احترام به سادات با توجه به انتساب آنان به پیامبر اکرم 7 ؛
- ۱۴) تشویق به نذر برای اهل بیت (؛
- ۱۵) ترویج فرهنگ سلام کردن به اهل بیت (، جواب سلام واجب است. پس اگر کسی به اهل بیت (سلام کند، قطعاً جواب سلام را می‌دهند؛
- ۱۶) با همکاری دانش‌آموزان، کارها و اعمالی که اهل بیت (دوست دارند، در کلاس بیان شود؛
- ۱۷) راه‌اندازی هیئتی ویژه مخصوص جوانان و نوجوانان از دانش‌آموزان و مشارکت دادن آنها در کارهای اجرایی این هیئت‌ها؛
- ۱۸) برگزاری مراسم باشکوه در اعیاد مذهبی و ایجاد سُرور و شادی در مدرسه و مشارکت دادن دانش‌آموزان در این کارها، مثلاً هر قسمتی از مدرسه را چند نفر از آنها تزئین کنند و... ؛
- ۱۹) قرائت دعای سلامتی امام زمان . یا توسل به اهل بیت (؛
- ۲۰) گره زدن شادی‌های دانش‌آموزان به اهل بیت (، مثلاً در ایام میلاد ائمه معصومین (برای دانش‌آموزان ممتاز یا منظم و همچنین به آنهایی که با امام مورد نظر همنام هستند، هدیه داده شود؛
- ۲۱) برپایی نمایشگاهی از عکس، خاطرات و توسلات نخبگان و علما به ائمه اطهار (؛
- ۲۲) نام‌گذاری فرزندان به نام اهل بیت (و تکریم و احترام به آنها بخاطر همین نام؛
- ۲۳) فضاسازی محیط آموزشی به تناسب میلاد و وفات اهل بیت (؛
- ۲۴) استفاده از دانش‌آموزان به اینکه هر کدام در وصف اهل بیت (و ابعاد زندگی آنها مقاله‌ای و یا انشائی بنویسند؛
- ۲۵) بیان قصه و داستان دلدادگان به اهل بیت (.

^۱ میزان الحکمه / ج ۸ ح ۱۳۷۹۷

ج: محبت و انس با قرآن

(۱) بیان مطالب علمی در قرآن؛

- ✓ زوجیت در گیاهان: «وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ»^۱
- ✓ جایگاه و مسیر مشخص ستارگان: «فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ»^۲
- «و به جایگاه ستارگان، سوگند یاد می‌کنم و مسلماً، آن سوگند بزرگی است، اگر (بر فرض) بدانید»
- ✓ قانون جاذبه: «اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى»^۳
- (۲) آسان‌گویی مفهوم آیات قرآن برای دانش‌آموزان؛
- (۳) بیان تفسیر خوب و ذکر بشارت‌های قرآن؛
- (۴) بیان خصوصیات آیات و سُور خاص و انس با آنها با عنایت بر فهم و ترجمه آن؛
- (۵) برگزاری برنامه‌های متنوع حفظ آیات قرآن همراه با تشویق‌های مناسب؛
- (۶) شروع کلاس و پایان آن با قرائت آیت الکرسی و آیات و سُور خاص؛
- (۷) برگزاری جلسات قرائت قرآن همراه با نشاط و شادی؛
- (۸) استفاده از افراد خوش صوت برای قرائت قرآن صبحگاهی، جلسات و همایش‌ها؛
- (۹) برگزاری مسابقات قرآنی؛

✓ مسابقه نقاشی آیات قرآنی

✓ مسابقه خواندن سوره‌های کوچک با یک نفس برای انس با قرآن

✓ مسابقه قرائت و مفاهیم و ترجمه آیات یا سوره‌های خاص

✓ مسابقه حفظ اسم سوره‌ها به ترتیب

✓ مسابقه این سوره در کدام جزء

✓ مسابقه حفظ آیات موضوعی

(۱۰) دعوت از حافظان و قاریان مشهور منطقه در برگزاری محفل انس با قرآن در مدرسه با مشارکت معلمان، مربیان، والدین و دانش‌آموزان.

منابع

- (۱) عشق برتر: راه‌های ایجاد محبت اهل بیت (در کودکان و نوجوانان، جواد محدثی، بوستان کتاب قم)
- (۲) عشق خوبان: راهکارهای کسب محبت اهل بیت (و امام زمان .، حمیدرضا حبیبی، محسن آدم‌زاده، مرغ سلیمان)
- (۳) جلوه‌های معرفت و عشق به خدا، محمد تقی مصباح، کتابخانه مجازی (دیجیتالی) الفبا
- (۴) درس‌ها و عبرت‌ها از قرآن و کربلا، اسدالله محمدی نیا، سبط اکبر
- (۵) زندگی عرشیان: پیرامون زندگی برخی از پیامبران و ائمه معصومین (همراه با احادیث، اسدالله محمدی نیا، سبط اکبر)

^۱ سوره رعد / آیه ۳

^۲ سوره واقعه / آیه ۷۵ و ۷۶

^۳ سوره واقعه / آیه ۲

۳. ایمان به غیب

هدف

تقویت ایمان به غیب در دانش‌آموزان و جهت دهی افکار و رفتار وی بر این اساس.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) اُنس با مفاتیح الجنان؛
- (۲) دائم الوضو بودن و برای خدا کار کردن؛
- (۳) داشتن انگیزه انجام ثواب؛
- (۴) اُنس با امام زمان . و دعا برای سلامتی او؛
- (۵) تا حدودی شناختن فرشتگان الهی؛
- (۶) اهل ذکر و دعا.

مبانی انتخاب شاخص

ایمان به غیب یعنی ایمان به اینکه خدا همواره با انسان است و همیشه در زندگی انسان حضور دارد. «هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ»^۱ «هر جا باشید او با شماست». پروردگار عالم در همه شئون زندگی با ماست و مشیت اوست که در اعمال و احوال ما جلوه می‌کند و اعتقاد به اینکه خداوند در مقدمات تأثیر دارد و دست او در کل فرایند زندگی هست. این نگاه باعث می‌شود که فرد مراقب اعمال و رفتار خود باشد. ایمان به غیب یعنی ایمان به ملائکه، معاد، امام زمان . و... این شاخص مهم در قرآن کریم بعنوان اولین عامل هدایت متقین معرفی شده است. «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (۲) الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ...»^۲

این شاخص نیز می‌تواند نقش کلیدی در مصونیت بخشی دانش‌آموزان ایفا کند، چرا که انسان در همه حال خداوند را شاهد و ناظر بر اعمال خویش می‌داند و همین امر موجب مصونیت او از خطا می‌شود.

^۱. سوره حدید / آیه ۴

^۲. سوره بقره / آیه ۲ و ۳

آثار ایمان به غیب:

- ۱) بهره مندی از هدایت قرآن: ریشه دیانت انسان، ایمان به عالم غیب است و کسانی که به غیب ایمان داشته باشند، از آموزه های قرآن بهره خواهند برد.
- ۲) رسیدن به تقوا و پرهیزکاری: انسانی که به غیب ایمان داشته باشد و نگرش الهی پیدا کند، عزم و اراده برای دور شدن از پلیدی ها بیشتر می شود.
- ۳) امیدوار زیستن: ایمان به غیب، محکم ترین ریسمانی است که چنگ زدن به آن، نور امید را در دل انسان زنده نگه می دارد.
- ۴) تلاش برای رضای الهی: ایمان به غیب و عناصر آن بهترین محرک برای انسان در صورت کسب رضایت الهی است. مؤمن می کوشد با انجام اعمال صالح، مسیر خشنودی خدا را طی کند تا از پاداش الهی بهره مند شود.
- ۵) مراقبت از رفتار و اعمال خود: انسانی که به غیب و به روز حساب و معاد ایمان داشته باشد، مراقب اعمال و رفتار خود خواهد بود.

روش ها و راهکارها

- ۱) بیان تأثیر عوامل معنوی در زندگی مادی و معنوی انسان ها؛ مثل:
 - الف) بیان تأثیر قرآن در ایجاد آرامش و موفقیت افراد؛ مانند تأثیر تلاوت سوره حمد برای شفا، معوذتین برای پیشگیری از چشم زخم، آیت الکرسی برای حفظ انسان از آفات و بلاها، سوره واقعه و ذاریات برای توسعه روزی و رفع فقر و...؛
 - ب) تبیین تأثیر دعا در موفقیت انسان، مثل دعای پدر در حق مقام معظم رهبری > و مرحوم آیت الله بهجت (و دعاها، مطالعه، سفر، تقویت حافظه و آثار خاص برخی دعاها؛
 - ج) بیان تأثیر اذکار مختلف مانند تهلیل، تحمید، تسبیح، ذکر یونسیه و... و آثار این دعاها، مثل تأثیر تهلیل در آرامش و رفع وسواس و تأثیر استغفار برای نزول باران و زیاد شدن رزق و روزی و...؛
 - د) بیان تأثیر وضو در نورانیت انسان و فهم بیشتر و... .
- ۲) بیان آثار اعمال و کارهای خوب و بد انسان در دنیا و آخرت در خود فرد و ذریه ی او؛ مثل صله رحم برای طول عمر، صدقه برای رفع و دفع بلا و تأثیر لقمه حرام بر سرنوشت فرزندان و...؛
- ۳) بیان ثواب و عقاب اعمال؛ مثل نعمت های بی شمار الهی در بهشت و عذاب های متعدد در جهنم؛
«کتاب ثواب الأعمال و عقاب الأعمال» به زبان عربی - اثر شیخ صدوق، ابو جعفر، محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (۳۰۵ - ۳۸۱ ق)، از چهره های برجسته فقها و روایت شیعه در قرن چهارم هجری است. این کتاب می تواند برای مبلغین راهگشا باشد.
- ۴) توجه دادن دانش آموزان به وجود مسائل غیبی از طریق تشبیه آن به امور نامحسوس؛ مانند امواج رادیویی، برق و... که وجود دارند ولی دیده نمی شوند؛

۵) تبیین امدادها و الهامات غیبی؛ از طُرُق:

الف) بیان خاطراتی از امدادهای الهی برای دانش‌آموزان توسط خود آنان؛

ج) سؤال از دانش‌آموزان در مورد تأثیر ایمان به غیب در زندگی شخصی، تحصیلی و...؛

د) تشویق دانش‌آموزان به تجربه کردن عوامل معنوی در زندگی و بسترسازی برای این منظور و...؛

هـ) راه‌اندازی روزنامه دیواری برای بیان خاطرات و نوشتن شعر و مقاله و... در مورد ایمان به غیب و تأثیر

عوامل غیبی در زندگی دانش‌آموزان؛

و) درخواست نقاشی از دانش‌آموزان در مورد بهشت و جهنم و مسائل غیبی دیگر.

۶) بیان اظهار عجز دانشمندان بزرگی مثل ابوعلی سینا، اینشتین، کانت و... در پی بردن به اسرار عالم خلقت؛

۷) بیان قانون عمل و عکس‌العمل؛ البته همراه با آسیب‌شناسی این مسئله و اینکه قوانین الهی گاهی در

عرض هم هستند و همدیگر را خنثی می‌کنند. مثلاً خدمت به پدر و مادر باعث گشایش در زندگی

می‌شود ولی عوامل دیگر مثل امتحان ممکن است آن را خنثی کند و زندگی سخت شود؛

۸) مقایسه بین انسان‌های معتقد به غیب و غیر معتقد؛

۹) بیان برخی از اتفاقات مهم کشور و جهان که نقش عوامل معنوی و امدادهای غیبی در آنها برجسته

است؛ مثل شکست آمریکا در طبرستان و جنگ تحمیلی (با وجود تمام امکانات برای دشمن و نداشتن امکانات برای ما)؛

۱۰) توجه دادن به اینکه خدا هم سبب ساز است و هم سبب سوز؛ مثل جریان سرد شدن آتش برای

حضرت ابراهیم % و زنده شدن مردگان به دست حضرت عیسی % و...؛

۱۱) بیان یافته‌های علم روز در مورد تأثیر عوامل غیبی و معنوی در پدیده‌هایی مثل: آزمایش دانشمند

ژاپنی (ایموتو و شهادت آب)، نتایج تحقیقات در زمینه آب زمزم و تأثیر دعا در آرامش روح و روان و

درمان بیماری‌های جسمی و روحی؛

۱۲) توسل به حضرات معصومین (و توصیه به اینکه دانش‌آموزان برای رفع مشکلات توسل کنند؛

۱۳) بیان اینکه خدا و رسول اکرم - و مؤمنین (ائمه معصومین) ما را می‌بینند:

«قُلْ اَعْمَلُوا فَاَسِيرَی اللّٰهُ عَمَلْکُمْ وَ رَسُوْلُهُ وَ الْمُؤْمِنُوْنَ»^۱؛

۱۴) اختصاص فرصتی برای ذکرهایی مثل صلوات، استغفار، دعای سفر و مطالعه، دعای وقت خواب یا

وضو و ترویج اذکار مختلف؛

۱۵) تشویق به نذر به منظور تکامل معنوی و رفع مشکلات زندگی؛

^۱ سوره توبه/ آیه ۱۰۵

- (۱۶) تذکر مداوم مسائل غیبی و تأثیرات آن در زندگی افراد؛
- (۱۷) تشویق دانش آموزان به انجام کارهای خوب بدون چشم داشت مادی؛ مثلاً تمیز کردن کلاس بدون اطلاع دیگران و بیان خاطراتی از رزمندگان دفاع مقدس در این زمینه، بیان داستان زندگی شهید برونسی و...؛
- (۱۸) بیان صفات خدا؛ مانند: بصیر، سمیع، عالم بودن و...؛
- (۱۹) پخش کلیپ های خاص در مورد نقش عوامل معنوی در زندگی؛
- (۲۰) برنامه گروهی دیدار از مزار شهید؛
- (۲۱) تبیین داستان خلقت انسان و برخورد ملائک و شیطان؛
- (۲۲) انس دادن دانش آموزان با مفاتیح الجنان؛
- (۲۳) آشنا کردن دانش آموزان با انواع ملائک و عملکرد آنها مانند ملائک محافظ انسان، ملائک رزق و...؛
- (۲۴) توجه دادن دانش آموزان به امام زمان . به عنوان امام حی و ولی نعمت؛ تشبیه امام زمان به خورشید پشت ابر و درخواست از بچه ها برای بیان فواید خورشید پشت ابر در حالی که با چشم دیده نمی شود؛

(۲۵) توجه به مسئولیت بزرگ انسان ها در دوره غیبت کبری برای زمینه سازی ظهور:

- ✓ خودسازی
- ✓ دادن امید به جامعه
- ✓ فرهنگ صبر در طاعت و معصیت
- ✓ فرهنگ دعا کردن برای ظهور
- ✓ گفتن زیبایی های زمان ظهور

منابع

- (۱) پاسخ به پرسش هایی پیرامون مرگ ، اسدالله محمدی نیا قم
- (۲) (سلیمانی عزیز) گذری بر زندگی سردار سلیمانی، نویسندگان عالمه طهماسبی و لیلا موسوی و... ، نشر حماسه یاران

۴. نماز

هدف

ایجاد علاقه و انس به نماز و تقویت انگیزه دانش آموزان برای اقامه آن.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

۱) علاقه نشان دادن به نماز و خواندن آن در اول وقت؛

۲) شناختن افعال و اذکار نماز؛

۳) تا حدودی آشنا با فلسفه و ترجمه نماز؛

۴) تلاش برای برپایی نماز؛

۵) تشویق دیگران به نماز.

مبانی انتخاب شاخص

یکی از مهمترین دستوراتی که در اسلام سفارش زیادی شده، نماز است و در روایات، ستون دین^۱ و رکن دین معرفی شده است. نماز پل ارتباطی بین بنده و خداست که بر بندگان واجب شده است.

چنانچه خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا»^۲

«همانا نماز بر مومنان واجب و دارای اوقات معلوم و معینی است».

بنده مومن خدا باید در زمان مشخص و در سر موعد، رو به قبله با خدای خویش گفتگو کند و در این

حالت است که روایت می فرماید: «شیطان بر انسان جرأت پیدا نمی کند»^۳

۱. الإمام الباقر عليه السلام: «الصلاة عمود الدين، مثلها كمثل عمود القساطل؛ إذا ثبت العمود ثبت الأوتاد والأطواب، وإذا مال العمود انكسر كتم يثبت وتد ولا طنب». المحاسن: ۱۱۷/۱۱۶/۱
نماز ستون دین است، مثل آن مثل تیرک خیمه است، اگر تیرک محکم باشد میخها و طنابها محکم می مانند و اگر تیرک کج شود و بشکند، نه میخی استوار می ماند و نه طنابی.

۲. سوره نساء / آیه ۱۰۳

۳. «لَا يَزَالُ الشَّيْطَانُ ذَعْرًا مِنَ الْمُؤْمِنِ مَا حَافَظَ عَلَى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ فَإِذَا ضَيَّعَهُنَّ تَجَرَّأَ عَلَيْهِ فَأَدْخَلَهُ فِي الْعِظَائِمِ». پیامبر اسلام: تا زمانی که انسان از نمازهای پنجگانه اش محافظت می کند شیطان از او می ترسد و به او نزدیک نمی شود ولی هنگامی که نمازهای پنجگانه یومیه را ضایع کرد جرأت نزدیک شدن به او را پیدا می کند و او را به فکرانجام گناهان بزرگ وارد می کند.

الکافی ج ۳ ص ۲۶۹

نماز عاملی است که موجب رهایی انسان از گناه و تباهی و رفتارهای زشت می شود.

چنانچه خداوند می فرماید: «إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ»^۱

این واجب الهی به قدری اهمیت دارد که می فرمایند: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةُ فَإِنْ قُبِلَتْ قُبِلَ مَا سِوَاهَا»^۲

امام باقر %: «نخستین چیزی که از بنده بازخواست می شود، نماز است. پس اگر پذیرفته شد، بقیه اعمال هم پذیرفته می شود».

یکی از مهمترین شاخص های تربیت دینی کودکان و نوجوانان خصوصاً در مدرسه، علاقمند کردن آنها به نماز است. در بین عبادات، نماز برای تعالی روح و روان بسیار مؤثر است و نقش کلیدی دارد و با فضائل اخلاقی و ترک رذائل رابطه مستقیم دارد. باید گفت نماز سرچشمه و پدیدآورنده همه نیکی هاست.

رابطه نماز با فضائل و رذائل اخلاقی:

۱) پدیدآورنده ی نیکی ها: در بین عبادات، نماز برای تعالی روح و روان انسان بسیار مؤثر است و نقش کلیدی دارد

و با فضائل اخلاقی و ترک رذائل رابطه مستقیم دارد. باید گفت نماز سرچشمه و پدید آورنده ی همه ی نیکی هاست.

۲) خودسازی انسان: نماز موجب خودسازی انسان می شود. نماز بزرگترین عامل تزکیه و خودسازی است که انسان را

به کمال حقیقی می رساند و انسان را از بدی ها باز می دارد.

چنانچه خداوند در قرآن می فرماید: «إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ»^۳

۳) زمینه ساز اخلاص: نماز، زمینه ساز اخلاص است. ارزش عبادت به میزان اخلاص انسان هاست.

در حدیثی می فرمایند: «الصَّلَاةُ بَيْتُ الْإِخْلَاصِ»^۴ امام باقر %: «نماز، خانه اخلاص است».

۴) تواضع و فروتنی: نماز، انسان را متواضع می کند. در روایتی، علامت خاشع را چهار چیز می شمارند:

«أَمَّا عَلَامَةُ الْخَاشِعِ فَارْبَعَةٌ: مُرَاقِبَةٌ فِي السِّرِّ الْعَلَانِيَةِ وَ رُكُوبُ الْجَمِيلِ وَ التَّفَكُّرُ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ الْمَنَاجَاةُ لِلَّهِ»^۵

رسول گرامی اسلام 7: «علامت خاشع چهار چیز است: ۱- در پنهان و آشکار مراقبت می کند که عملی بر خلاف

رضای خداوند انجام ندهد. ۲- همیشه بر پشت کارهای نیک رسول شده و آنها را انجام می دهد. ۳- تفکر برای روز

قیامت. ۴- مناجات با خداوند متعال»

در روایتی حضرت زهرا & می فرمایند: «خداوند نماز را برای دوری شما از تکبر قرار داده است».

۵) پیروز شدن در مقابل مشکلات: یاد خدا و ارتباط و نیایش با او، به انسان نیرویی می بخشد که می تواند با آن در

مقابل مشکلات پیروز شود؛ در حدیثی می فرمایند: «الذِّكْرُ يَشْرَحُ الصَّدْرَ»^۶

امام علی %: «یاد خدا، سعه ی صدر می آورد».

۱. سوره عنکبوت / آیه ۴۵

۲. کتاب الکافی، ثقة الاسلام کلینی / ج ۳، ص ۲۶۸

۳. سوره عنکبوت / آیه ۴۵

۴. کتاب بحار الانوار / جلد ۷۹، ص ۲۰۹

۵. سوره عنکبوت / آیه ۴۵

۶. شرح غررالحکم / جلد ۱، ص ۲۱۰

۶) ادب: انسانی که در مقابل خالق خود سر تعظیم فرم می آورد، در مقابل دیگران و بقیه ی مخلوقات هم ادب را رعایت خواهد کرد.

۷) عزّت نفس: انسان وقتی با عزیز واقعی ارتباط برقرار می کند که سر تعظیم برای دیگران فرو نمی آورد.

خداوند در قرآن می فرماید: «وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ»^۱

۸) غفلت زدایی: انسان نمازگزار، غافلانه زندگی نخواهد کرد.

چنانچه خداوند در قرآن می فرماید: «وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرٍ»^۲

۹) نظم و انضباط: نماز، نظم و انضباط در انسان را تقویت می کند.

۱۰) دور شدن شیطان از انسان: در حدیثی می فرمایند: «إِنَّ مَلَكَ الْمَوْتِ يَدْفَعُ الشَّيْطَانَ عَنِ الْمُحَافِظِ عَلَى الصَّلَاةِ وَيَلْقَنُهُ

شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فِي تِلْكَ الْحَالَةِ الْعَظِيمَةِ»^۳

امام صادق ۹٪: «فرشته مرگ، شیطان را از کسی که مراقب نماز است دور می کند و شهادت بر وحدانیت خدا، و

رسالت پیامبر ۷ را در وقت هولناک مرگ به او تلقین می کند».

^۱. سوره منافقون / آیه ۸

^۲. سوره طه / آیه ۱۴

^۳. وسائل الشیعه / جلد ۳، ص ۱۹

روش‌ها و راهکارها

۱. تبیین فلسفه و اهمیت نماز؛

نماز زیباترین جلوه بندگی و نهایت خضوع در برابر خالق است. نماز شکر نعمت‌های پروردگار عالم است و... .

۲. تبیین آثار و برکات نماز؛ اعم از برکات دنیوی و اخروی و بیان عواقب و پیامدهای دنیوی و اخروی ترک نماز.

۳. ترویج فرهنگ نماز؛ از طریق:

- آموزش نماز از سنین قبل از دبستان به وسیله CD آموزشی، تصویر، نمایش و...؛
 - تمرین عملی نماز از دبستان در مدارس؛
 - توجیه اولیاء جهت نهادینه کردن نماز در منزل از طرق مختلف، مانند بردن فرزندان به مسجد، همراهی آنها با نماز اولیاء در منزل و تشویق فرزندان به نماز از طرق مختلف (مثل دادن بهترین سجاده‌ها و لباس خوب و معطر به آنها و اهمیت دادن به نماز اول وقت و پرهیز از برخوردهای مستبدانه و تنفرزا به ویژه در بیدار کردن برای نماز صبح)، تشویق کلامی، معرفی کردن کودک به عنوان نمازگزار مقید در بین دوستان، اقوام و...؛
 - برنامه‌ریزی برای نماز خواندن دانش آموزان از مقطع دبستان؛
 - تشویق دانش آموزان در مدرسه توسط مدیر و معلمین از طریق دادن نمره و امتیاز، نصب عکس نمازخواندن دانش آموزان در نمازخانه یا تابلوی مدرسه یا روزنامه دیواری، اعطاء جوایز به صورت اتفاقی یا قرعه کشی، دادن برخی از مسئولیت‌ها مثل مکبر بودن و...؛
 - آسان جلوه دادن نماز و رعایت تدریج در دعوت به نماز و در نظر گرفتن شرایط خانوادگی و محیطی؛
 - الگو بودن معلمین و کادر مدرسه در اهمیت دادن و تقید به نماز اول وقت و...؛
 - نهادینه کردن فرهنگ تشکر در مدرسه برای تبیین اینکه نماز نیز نوعی تشکر از خداست.
۴. تشویق دانش آموزان شرکت کننده در نماز جماعت یا دادن جوایز تشویقی به کلاسی که بیشترین شرکت کننده را داشته و همچنین تشویق کسانی که دیگری را به نماز آورده است؛
۵. برنامه‌ریزی برای زنگ نماز؛

زنگ نماز به دو صورت می تواند انجام بگیرد:

- یک ربع قبل نماز زنگ زده شود و به دانش آموزان فرصت وضو گرفتن داده شده تا برای نماز آماده شوند؛
- در بین هفته و در وسط ساعات کلاسی، زنگی زده شود و همه در نماز خانه جمع شوند و مربی برای آنان از اهمیت نماز بگوید و آموزش نماز نیز داشته باشد. حتی الامکان جلسه نشاط آور باشد تا زدگی ایجاد نشود.

۶. دعوت و تشویق به نماز در شرایط مناسب و شاد مانند اعیاد، جشن‌ها و...؛
۷. گوشزد کردن این نکته که تمام ادیان مختلف نماز و نیایش دارند (حسّ فطری پرستش)؛
۸. ارائه تکلیف به دانش‌آموزان دبستان؛ مثلاً دو رکعت نماز نزد پدر و مادر بخوانند و تأییدیه بگیرند؛
۹. برنامه‌ریزی و فضاسازی برای برگزاری باشکوه نماز؛ مانند پخش اذان، برگزاری نماز جماعت اول وقت و تعطیلی کلاس‌ها هنگام نماز، ایجاد فضای شاد و جذاب در نمازخانه، نصب پوسترها و بنرهای خوب و زیبا در نمازخانه و سالن و...؛
۱۰. برگزاری جشن تکلیف دانش‌آموزان (به ویژه پسران) و دادن هدیه‌های فرهنگی مثل سجاده خوب، انگشتر و...؛
۱۱. توجه دادن دانش‌آموزان به چگونگی رعایت آداب نماز و فراهم کردن زمینه‌های لذت بردن از نماز؛
با توجه به نکات ذیل:
 - رفع موانع (خستگی، گرسنگی، تشنگی، پریشانی و...)
 - ایجاد آمادگی و شوق در افراد و گفتن اینکه نماز معراج مؤمن و تشکر از خداست؛
 - آمادگی قبل از نماز با وضوی شاداب و ایجاد فضای معنوی در محیط با پخش دعا و مناجات با صوت زیبا؛
 - مواظبت فکر و قلب و پرهیز از گناهان و عوامل حواس‌پرتی؛
 - آموزش راه‌های کسب حضور قلب، مانند یاد مرگ و اینکه گویی انسان دارد نماز آخرش را می‌خواند؛
 - خود را بنده واقعی دانستن و توجه به ربوبیت پروردگار؛
 - پرهیز از مال حرام؛
 - ایجاد احساس نیاز به نماز؛
 - آموزش ترجمه نماز؛
 - تمرکز روی جمله‌های نماز و معانی آن.
۱۲. تهیه گزارش و انشاء از رفتن و نماز خواندن در مسجد؛
۱۳. مشارکت دادن دانش‌آموزان یا کلاس‌ها بصورت چرخشی برای برگزاری مراسم باشکوه نماز؛ از جمله: نوبتی کردن اذان، اذان دسته جمعی، تقسیم وظایف برگزاری مراسم نماز بین کلاس‌ها و...؛
۱۴. تشویق معلمان و دانش‌آموزان تأثیرگذار، درس‌خوان و خوش اخلاق برای حضور در نماز؛
۱۵. تعیین زمان‌هایی برای کنترل و تصحیح نماز دانش‌آموزان؛
۱۶. برگزاری جشنواره نماز در مدرسه و تقدیر از فعالانی که در برگزاری نماز نقش داشته‌اند یا کسانی که مقاله، متن ادبی، شعر، عکس و... در مورد نماز ارائه کرده‌اند؛
۱۷. برگزاری نمازهای خاص (برای رفع گرفتاری‌ها، نماز حاجت، نماز امام زمان و...)
۱۸. بیان خاطرات جذاب در مورد نماز توسط دانش‌آموزان؛ مثلاً در مورد اولین نمازی که خوانده‌اند و...؛

۱۹. نصب تابلویی مخصوص برای ارائه مطلب، شعر، عکس، نوآوری و... در مورد نماز و ایجاد رقابت کلاسی در تهیه روزنامه دیواری در خصوص نماز؛
۲۰. پخش کارت احادیث شماره دار در مورد نماز (مثلا از شماره یک تا بیست) و چاپ هر کدام به تعداد نمازگزاران و پخش اتفاقی آن در نمازها و در آخر هدیه دادن به کسی که بتواند همه شماره‌ها را کسب کند و ارائه دهد؛
۲۱. پاسخگویی به شبهات و ذهنیت‌های منفی در خصوص نمازخوان‌هایی که رفتار نادرست دارند؛ (برگزاری جلسات پرسش و پاسخ، کلاس‌داری و...)
۲۲. استفاده از شیوه‌های الگویی در مدرسه؛ از قبیل:
- همراه کردن معلمان غیر دینی برای نماز؛
 - دعوت از اولیاء متشخص به منظور شرکت در نمازجماعت؛
 - دعوت از مربیان محبوب برای حضور در نماز.
۲۳. بیان سیره و رفتار اولیاء الهی و عارفان در نماز؛
۲۴. توکل بر خدا و استعانت از خود نماز برای رفع کسالت و بی‌علاقگی در نماز؛
۲۵. تشویق دانش‌آموزان برای همراهی و همنشینی با دوستان مقید به نماز؛
۲۶. تبیین بی‌ارزشی دنیا و فانی بودن آن و مسافر بودن ما در این دنیا؛
۲۷. متنوع کردن برنامه های نماز و برگزاری نماز در مکان های مختلف؛
۲۸. برگزاری مسابقات کتاب‌خوانی با موضوع نماز؛
۲۹. رعایت اخلاق نیکو توسط روحانی و دعوت کنندگان به نماز؛
۳۰. برگزاری جشن نماز در مدرسه و تشویق نمازگزاران فعال؛
۳۱. داشتن نمازخانه جذاب، تمیز و زیبا؛
۳۲. برپایی نمایشگاه در خصوص آثار و برکات نماز در زندگی افراد در مدرسه؛
۳۳. برپایی نمایشگاه در خصوص آثار دانش آموزان در مورد نماز (شعر، قصه و...) و دعوت از مسئولین و والدین برای بازدید از نمایشگاه؛
۳۴. پخش فیلم‌های آموزنده در مورد نماز در مدرسه؛
۳۵. ارتباط مستمر مدرسه با مساجد و نمازجمعه؛
۳۶. داشتن سخنرانی جذاب، مفید و کوتاه درباره نماز در مدرسه؛
۳۷. برگزاری میزگرد دانش آموزی با موضوع نماز و آثار و برکات آن با مدیریت مدیر و مربیان مدرسه؛
۳۸. برگزاری اردوهای سیاحتی و زیارتی برای دانش‌آموزان نمازخوان؛

۳۹. چاپ عکس دانش‌آموزان فعال در عرصه نماز در جراید محلی و منطقه‌ای؛
۴۰. ایجاد سرویس بهداشتی مجهز و تمیز در مدارس؛
۴۱. برگزاری نماز جماعت کوتاه و سریع؛
۴۲. آسان‌گیری در نماز، یعنی طوری رفتار کنیم که دانش‌آموزان احساس جبر و زور نکنند و نماز برای آنها سخت و کسل‌آور نشان داده نشود؛
۴۳. فعال‌سازی اولیاء مدارس برای پر رونق کردن نماز در مدارس (شرکت نوبتی اولیا در نماز جماعت مدرسه....)؛
۴۴. برقراری ارتباط نزدیک و چهره به چهره با تک‌تک دانش‌آموزان و تشویق و ترغیب آنها به نماز؛
۴۵. آموزش کامل نماز (مقدمات نماز و آداب نماز جماعت و...) به دانش‌آموزان؛
۴۶. برگزاری جلسات هم‌اندیشی با مربیان و اولیاء به منظور بررسی روند برگزاری نماز توسط دانش‌آموزان در منزل و مدرسه.

منابع

- ۱) آشنایی با نماز ، محسن قرائتی ، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن
- ۲) پرتوی از اسرار نماز ، محسن قرائتی ، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن
- ۳) پیوندهای نماز ، محسن قرائتی ، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن
- ۴) شیوه‌های دعوت به نماز ، محسن قرائتی ، ستاد اقامه نماز
- ۵) راز نماز ، محسن قرائتی ، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن

۵. گناه کربزی (هواستیزی و تقوا)

هدف

تقویت انگیزه مقابله با هوای نفس و کنترل خود و پارسایی (تقوا) در دانش‌آموزان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

- ۱) دشمن پنداشتن هوای نفس خویش و بنای مخالفت با آن؛
- ۲) شناختن گناهان و پرهیز از انجام آن؛
- ۳) اهل استغفار بودن و تسریع در توبه؛
- ۴) حساس شدن نسبت به انجام مستحبات و ترک مکروهات؛
- ۵) تشویق دیگران به پارسایی.

مبانی انتخاب شاخص

گناه، مخالفت با قانون الهی و سرپیچی از فرامین ذات اقدس اله است. مکتب اسلام تلاش می‌کند انسانی سالم و قانونمند تربیت کند. انسانی که از قوانین الهی اطاعت کند و زندگی خود را بر اساس آن استوار سازد، به سعادت و خوشبختی خواهد رسید. مربی باید تلاش کند گناه را در فکر و ذهن متربی زشت و قبیح و خلاف قوانین الهی جلوه دهد. در این صورت می‌تواند آنها را در مسیر درست قرار دهد.

در حدیثی می‌فرمایند: «إِجْتِنَابُ السَّيِّئَاتِ أَوْلَى مِنْ اِكْتِسَابِ الْحَسَنَاتِ»^۱

حضرت علی (ع): «دوری کردن از بدی‌ها، بهتر از انجام خوبی‌هاست».

در اهمیت این شاخص همین بس که می‌فرمایند: «نِظَامُ الدِّينِ مُخَالَفَةُ الْهَوَى وَالتَّنَزُّهُ عَنِ الدُّنْيَا»^۲

حضرت امیرالمؤمنین علی (ع): «قوام و چهارچوب دین در مخالفت با هوای نفس و دوری کردن از دنیا است».

^۱ کتاب غررالحکم / ح ۱۵۲۲

^۲ کتاب غررالحکم / ح ۹۹۸۱

یعنی اینکه دشمن‌ترین دشمن انسان، هوای نفس اوست.

چنانچه می‌فرمایند: «أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ»^۱

رسول خدا ۷: «بدترین دشمنان انسان در درون خود انسان است».

یعنی بالاترین دشمنان تو همان نفس اماره و احساسات سرکش توست که از همه به تو نزدیک تر است و در میان دو پهلوی تو قرار دارد.

در نظام آموزشی فعلی، روند آموزش طوری است که دانش آموزان تمایلات نفسانی خود را دشمن خویش نمی‌پندارند و بلکه بسیاری از رفتارهایشان بر اساس هوای نفس است. از این روست که هواسیزی برای آنان دشوار تلقی می‌شود و انگیزه‌ای برای مخالفت با هواهای خویش ندارند. از این رو ضرورت دارد نسبت به این شاخص اهتمام ویژه صورت بگیرد و مربیان و معلمان با برنامه ریزی مناسب، توان پارسایی و خودکنترلی را در دانش آموزان بالا ببرند.

روش‌ها و راهکارها

۱) تبیین این نکته که هوای نفس دشمن انسان است و پیروی مطلق از آن موجب ضعف و هلاکت انسان

می‌شود؛

۲) تبیین اینکه گناه، مخالفت با قوانین حاکم در نظام خلقت است که سرانجام آن بدبختی و سقوط است؛

۳) تبیین زشتی گناه و آثار و پیامدهای دنیوی و اخروی آن، مانند:

➤ غیبت کننده و مُردارخواری؛

➤ تشبیه متکبر به مورچه و...؛

➤ کم شدن و بی‌برکتی عمر، حبس دعا، فقر و نزول بلا با گناه؛

➤ اهتمام به ترک گناهان کلیدی و کبیره مثل دروغ و...؛

➤ بیان روایات در مذمت گناهکار.

۴) مقایسه فکر گناه با فکر مثبت؛ در حدیثی می‌فرمایند: «الْفِكْرُ فِي الْخَيْرِ يَذْغُو إِلَى الْعَمَلِ بِهِ»^۲

حضرت امیرالمؤمنین % : «فکر در نیکی، انسان را به سوی عمل به آن می‌کشاند».

و یا در حدیثی دیگر می‌فرمایند: «مَنْ كَثَرَ فِكْرَهُ فِي الْمَعَاصِي دَعَتْهُ إِلَيْهَا»^۳

حضرت علی % : «آن که در گناهان، بسیار اندیشه کند، این کار او را به گناه می‌کشاند».

^۱ کتاب بحار الأنوار، علامه مجلسی / ج ۶۷، ص ۶۴

^۲ کتاب غررالحکم / ج ۱، ص ۷۵

^۳ کتاب غررالحکم / ج ۸۵۶۱

۵) بیان اینکه همواره تمام موجودات در محضر خدا، رسول خدا و ائمه معصومین (خصوصاً امام زمان . هستند؛ خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى»^۱ - «وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ»^۲ - «قُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ»^۳

۶) تبیین زشتی و ضرر گناه با توجه به آیات و روایات؛ از امام سجاد % سوال شد که شما فکر گناه کردن را هم نمی‌کنید؟ فرمودند: نه. عرض شد چطور امکان دارد؟ فرمود: آیا شما فکر خوردن مدفوع را می‌کنید؟ گفتند نه. حضرت فرمودند: گناه در نظر ما همین قدر زشت است؛

۷) توجه دادن دانش‌آموزان به نقش هواسستیزی و دوری از گناه برای تقویت هوش و عقل انسان؛

در حدیثی می‌فرمایند: «مُخَالَفَةُ الْهَوَى شِفَاءُ الْعَقْلِ»^۴

حضرت امیرالمومنین % «مخالفت با هوس، شفای خرد است».

همچنین وجود نازنین پیامبر اکرم 7 می‌فرمایند: «مَنْ قَارَفَ ذَنْبًا فَقَدْ فَارَقَهُ عَقْلٌ لَا يَرْجِعُ إِلَيْهِ أَبَدًا»^۵

«کسی که با گناه همراه شود، پس به تحقیق جدا می‌شود بخشی از عقل او در حالی که هرگز به سوی او باز نمی‌گردد».

۸) احیای انگیزه توجه به آموزه‌های دینی و عبرت گرفتن از کسانی که به آموزه‌های دین توجه نکردند و تبیین بُن‌بست‌های اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی و... در جوامع غیردینی و غربی؛

۹) توجه دادن دانش‌آموزان به محاسبه نفس؛

در حدیثی می‌فرمایند: «حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا وَزُنُوهَا قَبْلَ أَنْ تُوزَنُوا وَتَجَهَّزُوا لِلْعَرْضِ الْاَكْبَرِ»^۶

پیامبر اسلام 7: «خویشتن را محاسبه کنید قبل از آنکه به حساب شما برسند و خویش را وزن کنید قبل از آنکه شما را وزن کنند و آماده شوید برای عرضه بزرگ (روز قیامت)».

۱۰) توجه به تأثیرپذیری دانش‌آموزان از محیط و گروه‌های دوستان و...؛

۱۱) تبیین قانون عمل و عکس‌العمل (مکافات عمل)، مثل تأثیر نگاه به نامحرم، بی‌احترامی به والدین و...؛

خداوند در قرآن بیان می‌کند که هر عملی عکس‌العملی را در پی دارد. مثل:

«لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ»^۷

در حدیثی می‌فرمایند: «بُرُّوا آبَائَكُمْ يَبْرُكْكُمْ أَبْنَاؤُكُمْ»^۸

امام صادق %: «به پدرانتان نیکی کنید تا فرزندانتان به شما نیکی نمایند».

۱. سوره علق / آیه ۱۴

۲. سوره حدید / آیه ۳

۳. سوره توبه / آیه ۱۰۵

۴. کتاب غررالحکم / ج ۱، ص ۸۱۹

۵. فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، المحجة البيضاء فی تهذیب الإحیاء / ج ۵، ص ۲۴

۶. کتاب محاسبة النفس ج ۲ ص ۱۳

۷. سوره ابراهیم / آیه ۷

۸. کتاب وسائل الشیعه / ج ۱۴، ص ۷۹

- ۱۲) ارائة الگوهای خوب ترک کننده گناه در شرایط بسیار نامناسب و یا نمونه‌هایی که با ترک گناه به جایی رسیده‌اند، مثل حضرت یوسف %، ابن سیرین، زن فرعون و...؛
- ۱۳) توجه به حتمی بودن پاداش الهی در صورت ترک گناهان و افزایش ایمان با ترک گناه؛
- امیرالمؤمنین علی %: «کسی که توبه کند، خداوند او را می‌بخشد و به اعضای بدن او دستور می‌رسد گناهان او را بپوشانید؛ به زمین امر می‌شود که گناهان او را کتمان کند و گناهانی را که فرشتگان مراقب اعمالش نوشته‌اند، فراموش می‌کنند»^۱
- ۱۴) تبیین دقیق از بحث لذت و انواع آن (جسمی، عقلی، معنوی، خیالی و...) و بیان اینکه خود ترک گناه لذت زیادی دارد و اینکه لذت حرام، موجب سلب احساس لذت‌های حلال می‌شود و اینکه بهترین حال خوب در انجام حلال خداست؛
- ۱۵) ناتوان معرفی کردن افراد گناهکار؛ مانند: «الغیبةُ جهد العاجز»، بی‌حجابی گدایی محبت است، تقلب نشانه تبلی است، تکبر نشانه حقارت و ذلت در دین است و...؛
- ۱۶) تبیین همراه بودن لذت‌های حلال با نظام خلقت و طبیعت انسان؛ مثل لذت بردن از زیبایی گل و جنگل، بر خلاف لذت‌های حرام که مثل شنا کردن خلاف جریان آب، با طبیعت انسان هماهنگ نیست^۲؛ و او را به زندگی حیوانی نزدیک می‌کند؛
- ۱۷) ترویج شعارهای مناسب در مدرسه؛ مثل: «أَلَمْ يَغْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى»^۳ و «چون از او گشتی، همه چیز از تو گشت» و «در جوانی پاک بودن شیوه پیغمبری است» و...؛
- ۱۸) معرفی و ترویج مطالعه کتاب‌های مخصوص معرفی گناهان و گناه‌گریزی در ساعات مطالعه؛ مانند کتاب گناه شناسی آقای قرائتی. مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، اندروید بازار قائمیه اصفهان، گناهان کبیره شهید دستغیب و...؛
- ۱۹) ترویج فرهنگ استغفار و توبه و تأکید بر قبولی آن و تبیین اینکه ترک گناه راحت‌تر از توبه است (پیشگیری بهتر از درمان است) و اینکه تأخیر توبه و استغفار چه خطراتی را به دنبال دارد؛
- در نهج البلاغه می‌فرمایند: «تُرْكُ الذَّنْبِ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ»^۴
- حضرت علی %: «ترک گناه آسان‌تر از تقاضای توبه است».

۱. کتاب ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، شیخ صدوق (ره) / ص ۳۸۵

۲. یکی از معانی «یسبح لله» نیز همین است که همگان در مسیر حرکت به سوی خدا حرکت می‌کنند، لذا کسانی که در مسیر خدا هستند، موافق با طبیعت هستند و کسانی که خلاف جریان حرکت می‌کنند، مخالف با طبیعت. لذت حرام، اضطراب و استرس بعد از لذت را به دنبال دارد (چون مثلاً می‌ترسد کسی او را دیده باشد و لو دهد و...)؛ ولی کسی که از حلال لذت می‌برد، ترس و اضطراب و استرس ندارد و لذتش ماندگار است.

۳. سوره علق / آیه ۱۴

۴. کتاب نهج البلاغه / حکمت ۱۷۰

۲۰) جمع‌آوری و ارائه بریده‌هایی از روزنامه‌هایی که نتیجه جرم و جنایت و گناه را نشان می‌دهند به شرط اینکه بدآموزی نداشته و اشاعه فحشا نباشد؛

۲۱) تشویق دانش‌آموزان به جریمه شخص خود در صورت انجام گناه، (با رعایت تناسب بین گناه و جریمه) و تشویق خود در صورت اجتناب از گناه؛ مانند: جفت کردن کفش دیگران برای کسی که تکبر و غرور دارد، استغفار کردن یا صلوات فرستادن برای کسی که حرف لغو زیاد می‌زند، روزه گرفتن برای کسی که پرخاشگری کرده است و...؛

۲۲) تبیین دلیل و فلسفه حرمت گناهان و اینکه اعمال ما در شخصیت ما تأثیرگذار بوده و جزو شخصیت آینده ما می‌شود؛

۲۳) تبیین محاسبه و مراقبه با استناد به آیات و روایات؛

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ»^۱

امام صادق % : «عقل ساعتی از روز را برای تفکر در و محاسبه نفس قرار می‌دهد»^۲

امام کاظم % : «از ما نیست کسی که هر روز محاسبه نفس نداشته باشد»^۳

۲۴) از بین بردن زمینه‌های گناه؛ مثل: اجتناب از تنهایی زن و مرد، پرهیز از تنهایی مطلق و تماشای صحنه‌های مُحَرَّک، کراحت نشستن بلافاصله در جای زن، موسیقی حرام و اثر انجام ورزش و گرفتن روزه در بی‌رغبتی به گناه؛

۲۵) تشویق دانش‌آموزان به توجه کردن و خوب گوش دادن به آموزه‌های دین و بیان اینکه یکی از علت‌های اصلی جهنمی شدن انسان‌ها، گوش ندادن به آموزه‌های دینی است؛

چنانچه خداوند در مورد جهنمیان می‌فرماید: «وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ»^۴

«و می‌گویند: اگر ما دعوت سعادت بخش آنان را شنیده بودیم یا در حقایقی که برای ما آوردند تعقل کرده بودیم، در میان آتش اهل آتش سوزان نبودیم».

۲۶) تبیین حریم خصوصی برای دانش‌آموزان جهت عدم افشای گناه خود و دیگران؛

هر کس حریم‌هایی دارد و ورود به آن حریم‌ها بدون اجازه دیگران ممنوع است.

همه دانش‌آموزان باید مراقب حریم‌های شخصی دیگران باشند.

^۱ .سوره حشر / آیه ۱۸

^۲ . کتاب وسائل الشیعه / ج ۲ ، ص ۴۸۵

^۳ اصول کافی / ج ۲ ، ص ۴۵۳

^۴ .سوره ملک / آیه ۱۰

۲۷) آموزش روش‌های فرار از گناه؛ از قبیل:

- ✓ توجه به قُبْح و زشتی آن عادات (گناه) از نظر عقل. مانند زشتی خیانت، دروغ‌گویی، ناسپاسی؛
- ✓ محاکمه کردن نفس و توجه دادن آن به عقوبت گناه و سلب توفیقات و دور شدن از رحمت الهی؛
- ✓ تقویت اراده؛
- ✓ استمداد از خداوند متعال با دعا و نیایش و توسل به ائمه اطهار).

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید:

«وَكُلُوا فَاذْكُرُوا اللَّهَ عَالِمًا إِنَّكُمْ لَعِنٌ لَهُمْ وَمَا رَحْمَتُهُ إِلَّا بِغِلْمٍ غَلِيظٍ»^۱

«و اگر فضل و رحمت الهی بر شما نبود، هرگز احدی از شما پاک نمی‌شد؛ ولی خداوند هر که را بخواهد تزکیه می‌کند، و خدا شنوا و داناست».

۲۸) جایگزین سازی اعمال و عادات نیکو؛ مانند: شرکت دائمی در نماز جماعت، خواندن نماز شب، زیارت اهل قبور، دعا و...؛

۲۹) مشغول شدن به کارهای مثبت و پرهیز از کارهای منفی؛ مانند رفتن به مسجد با دوستان، دیدار خانواده، مشغول شدن به فعالیت های درسی و...؛

۳۰) افزایش مطالعات پیرامون معاد، عذاب، گناه و...؛

۳۱) پرهیز از رفتن در محیط‌های آلوده کننده و همنشینی با دوستان ناباب؛

۳۲) از بین بردن عوامل تحریک کننده پیرامون خود؛

۳۳) شرط بستن با خدا به منظور دوری از گناه و محاسبه مستمر اعمال خود بعد از شرط به خداوند؛

۳۴) استعانت از خداوند متعال؛

۳۵) توصیه به دانش‌آموزان برای رفاقت با دوستان سالم و مؤمن؛

۳۶) ارائه روش‌های تقویت اراده به دانش‌آموزان برای ترک گناه؛ مانند تلقین به خود، عدم مقایسه خود با دیگران و...؛

۳۷) تشویق دانش‌آموزان برای حضور در گروه‌ها و تشکلهایی همچون هیئت، مسجد، انجمن اسلامی؛

۳۸) مسابقه کتاب خوانی با محوریت کتاب‌هایی که با موضوع گناه هستند؛

۳۹) ترغیب و تشویق گناه‌کاران به توبه؛ مانند اینکه بگوییم خداوند توبه کار را دوست دارد؛

۴۰) دیدار دانش‌آموزان با علماء و انسان‌های وارسته؛

۴۱) برنامه‌ریزی و پر کردن اوقات فراغت؛

۴۲) توجه دادن دانش‌آموزان به اینکه چه رفتارهایی از دیگران برای شما ناخوشایند است، پس خودتان از آنها دوری کنید؛

^۱ .سوره نور / آیه ۲۱

- ۴۳) برطرف کردن عوامل و عناصر تحریک کننده غرایز و شهوات همچون فیلم‌ها، عکس‌ها، کتاب‌های مبتذل و...؛
- ۴۴) تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به نماز و روزه با توجه به قدرت بازدارندگی نماز و روزه؛
- ۴۵) تقویت تفکر و تدبیر در عواقب امیال و خواسته‌های نفسانی؛
- چنانچه رسول الله ۷ فرمود: «إِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَتَدَبَّرْ عَاقِبَتَهُ»^۱؛
- ۴۶) تبیین نقشه‌های شیطان برای انسان و روش‌های مقابله، با توجه به اینکه شیطان گام به گام پیش می‌رود؛
- ✓ زینت دادن کارهای زشت:
- «وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ» (سوره عنکبوت / آیه ۳۸) و «الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ» (سوره محمد / ۴۸)
- ✓ ایجاد ترس و وحشت: «إِنَّمَا الشَّيْطَانُ يَخُوفُ أَوْلِيَائِهِ» (سوره آل عمران / آیه ۱۷۵)
- ✓ ایجاد کینه و دشمنی: «إِنَّمَا يَرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ» (سوره مائده / آیه ۹۱)
- ✓ وعده فقر و تهیدستی: «الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ» (سوره بقره / آیه ۲۶۸)
- ✓ خُلف وعده: «وَعَدْتُمْ أَخْلَفْتَكُمْ» (سوره ابراهیم / آیه ۲۲)
- ✓ تبذیر: «إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ» یعنی مبذّران و مسرفان – یعنی آنان که مال و عمر خود را بیهوده صرف خیالات باطل شیطانی می‌کنند – برادر شیطان هستند. (سوره اسراء / آیه ۲۷)
- ✓ بازداشتن از یاد خدا: «وَأِمَّا يَنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ» (سوره انعام / آیه ۶۸)
- ✓ توجیه کردن کارها: «إِنِّى لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ» «من خیر خواه شما هستم» (سوره اعراف، آیه ۲۱)
- با توجه به این مطالب و همان‌طور که قرآن کریم معرفی می‌نماید، شیطان دشمن آشکار انسان است.
- «إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا» (سوره اعراف / آیه ۵۲)
- بنابراین انسان در برابر شیطان وظایفی دارد که قرآن کریم آن وظایف را معرفی نموده است:
- ✓ عدم پیروی از گام‌های او: «وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ» (سوره بقره / آیه ۲۰۸)
- ✓ دشمنی و عداوت با او: «إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا» (سوره فاطر / آیه ۶)
- ✓ در محیط‌هایی نرویم که شیطان حضور دارد، مثلاً خلوت با نامحرم.
- ✓ سرپیچی از فرامین او: «أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ» (سوره یس / آیه ۶۰)
- ✓ پناه بردن به خداوند: «وَأِمَّا يَنْزَعَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ» (سوره فصلت / آیه ۳۶)
- ۴۷) تقویت کرامت و عزت نفس دانش‌آموزان؛
- چنانچه در روایات داریم: «من کرم‌ت علیه نفسه هانت علیه شهواته»^۲
- «هر کس خود را بزرگواری دید، شهواتش در دیده وی خوار گردید».

^۱ کتاب وسائل الشیعة / ج ۱۵، ص ۲۸۱

^۲ کتاب نهج البلاغه / حکمت ۴۴۹، ترجمه مرحوم دشتی

منابع

- ۱) نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی آیت الله مهدوی کنی
- ۲) گناه شناسی، محمدی اشتهاردی، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن
- ۳) گناه شناسی استاد محسن قرائتی ، نشر تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن،
- ۴) سلسله مباحث استاد پناهیان تحت عنوان تنها مسیر آرامش
- ۵) چهل حدیث (حضرت امام خمینی Σ)
- ۶) معراج السعاده (ملا احمد نراقی Σ)

ع. حیا و عفت

هدف

نهادینه کردن حیا و عفت در دانش آموزان و مزین کردن آنها به پوشش اسلامی.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) پوشش مناسب؛
- (۲) رعایت کردن حریم محرم و نامحرم؛
- (۳) دفاع از حیا و داشتن استدلال برای آن؛
- (۴) پرهیز از عوامل بی حیایی؛
- (۵) رعایت حیا در قول، شنیده‌ها و رفتار.

مبانی انتخاب شاخص

حیا نقش کلیدی در سایر رفتارهای بشر دارد. به طوری که در روایت آمده است:

«الْحَيَاءُ مِفْتَاحُ كُلِّ خَيْرٍ»^۱ - امام علی (ع): «حیا، کلید همه خوبی‌هاست».

یعنی منشأ همه ی نیکی‌ها، حیا می‌باشد. لذا اگر این صفت در دانش آموزان تقویت شود، می‌توان امیدوار بود که دانش آموز به همه ی خیرها و نیکی‌ها دست پیدا کند و اگر به بی حیایی مبتلا شود، تمام مفسد ناشی از بی ایمانی زمینه ظهور و بروز پیدا می‌کنند. به طوری که در حدیثی، ایمان و حیا را دو رشته متصل به یکدیگر معرفی کرده و می‌فرمایند: «الْحَيَاءُ وَالْإِيمَانُ مَقْرُونَانِ فِي قَرْنٍ، فَإِذَا ذَهَبَ أَحَدُهُمَا تَبَعَهُ صَاحِبُهُ»^۲. امام محمدباقر (ع): «حیا و ایمان در یک رشته و هم دوشند، چون یکی از آن دو رفت، دیگری هم در پی آن برود».

^۱. کتاب غرر الحکم / ج ۳۴۰

^۲. کتاب کافی (ط - دار الحديث)، ج ۳، ص ۲۷۵

رابطه حیا با فضائل اخلاقی:

- (۱) پاکیزه شدن اعمال: در حدیثی می فرمایند: «بالعفاف تزکوا الاعمال»^۱
امیرالمومنین %: «به وسیله عفت، اعمال پاکیزه می شود».
- (۲) عزّت و بزرگواری: «مَنْ أُتِحِفَ الْعِفَّةَ وَالْقَنَاعَةَ حَالَفَهُ الْعِزُّ»^۲
امیرالمومنین %: «به هر کس عفت و پاکدامنی هدیه داده شود، عزّت و سربلندی با او هم قسم می شود».
- (۳) تقویت ایمان: «لا ایمان لمن لا حیاء له»^۳ امام صادق %: «ایمان ندارد کسی که حیا ندارد».
همچنین در حدیثی می فرمایند: «الحیاء و الایمان مقرونان فی قَرْنٍ و اذا ذَهَبَ احدهما تَبِعَهُ صاحبه»^۴
امام باقر %: «حیا و ایمان دو همراه هستند که هر گاه یکی از آنها برود، دیگری دنبالش خواهد رفت».
- (۴) تقویت عقل: «صِفَةُ الْعَاقِلِ لَا يُفَارِقُهُ الْحَيَاءُ»^۵
پیامبر اکرم 7: «ویژگی عاقل این است که هرگز حیاء از او جدا نمی شود».
- (۵) ترک خواهش های بی جا: «لَمْ يَتَحَلَّلْ بِالْعِفَّةِ مَنْ اشْتَهَى مَا لَا يَجِدُ»^۶
امام علی %: «به زینت پاکدامنی آراسته نیست کسی که آنچه را نمی یابد، بخواهد».
- (۶) قناعت: امام علی %: «ثمره العفه القناعة»^۷ «قناعت از آثار عفت است».
- (۷) اوصاف نیکو: «مَنْ عَفَّتْ أَطْرَافُهُ حَسُنَتْ أَوْصَافُهُ»^۸
امام علی %: «هر که اعضا و جوارحش را پاک نگه دارد، اوصاف و اخلاقش نیکو گردد».

روش ها و راهکارها

۱. تبیین و ترسیم سیمای حیا بر اساس آیات و روایات؛ مثل اینکه طبق روایات، شخص با حیا به مقام فرشتگان نزدیک است.
«مَا الْمَجَاهِدُ الشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَعْظَمَ أَجْرًا مِمَّنْ قَدَرَ فَعَفَ لَكَادَ الْعَفِيفُ أَنْ يَكُونَ مَلَكًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ»^۹
امام علی %: «مجاهدی که در راه خدا شهید می شود، اجرش بیش از کسی نیست که قادر بر گناه است، ولی مرتکب گناه نمی شود، نزدیک است که شخص عفیف، ملکی از ملائکه باشد».
- «الْحَيَاءُ مِفْتَاحُ كُلِّ خَيْرٍ»^{۱۰} امام علی %: «حیا کلید همه خوبی هاست».

^۱ غرر الحکم / ج ۱، ص ۳۳۳

^۲ غرر الحکم / ۹۱۸۵

^۳ اصول کافی / ج ۲، ص ۱۰۶

^۴ اصول کافی / ج ۳، ص ۲۵۷

^۵ بحارالانوار / ج ۱، ص ۱۲۹

^۶ شرح غررالحکم / ج ۵، ص ۹۸

^۷ غرر الحکم / ح ۴۶۳۷

^۸ غرر الحکم / ۹۰۵۰

^۹ نهج البلاغه / کلمه قصار ۴۷۴.

^{۱۰} شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم / ج ۱، ص ۹۳، ح ۳۴۰

۲. تبیین اینکه حیا نشانه ایمان انسان و زیباترین لباس اوست؛ «كَثْرَةُ حَيَاءِ الرَّجُلِ دَلِيلُ إِيْمَانِهِ»^۱
امیرالمومنین % : «كثرت حیاى آدمى، نشانه ایمان اوست».
- همچنین می‌فرماید: «أَحْسَنُ مَلَابِسِ الدِّينِ الْحَيَاءُ»^۲
۳. بیان آثار و برکات دنیوی و اخروی حیا و عفت؛ از قبیل حیا موجب عزّت و سربلندی می‌شود.
چنانچه در حدیثی می‌فرمایند: «مَنْ اتَّحَفَ الْعِفَّةَ وَالْقَنَاعَةَ حَالَفَهُ الْعِزُّ»^۳
«به هرکس عفت و قناعت هدیه داده شود، عزّت و سربلندی با او هم قسم می‌شود».
۴. بیان عواقب و پیامدهای منفی دنیوی و اخروی بی‌حیایی؛ مثل برخی از داستان‌های مجلات و... از قبیل:
- ✓ ابتذال زن و سقوط شخصیت او
 - ✓ از بین رفتن آرامش روانی
 - ✓ گسترش یافتن فساد و فحشا
 - ✓ در احاطه شیطان قرار گرفتن
 - ✓ مورد آزار و اذیت قرارگرفتن توسط افراد پست
 - ✓ جلوگیری از رشد معنوی
۵. تبیین ارتباط متقابل بین حیا و ترک گناه؛ هر چقدر حیا بیشتر باشد، گناه کمتر می‌شود.
۶. تقویت احساس حضور خدا؛
۷. تبیین اینکه حیا وسیله رسیدن به زیبایی‌هاست؛ قال علی % : «الْحَيَاءُ سَبَبٌ إِلَى كُلِّ جَمِيلٍ»^۴
۸. تبیین تفاوت حیا با خجالت و کم‌رویی؛
- حیا به معنای شرم داشتن از ارتکاب محرمات و مذمومات است که از نظر شرعی، عقلی و عرفی برای زن و مرد پسندیده است. حیا با خجالت فرق دارد، زیرا خجالت اعم از آن است و گاه به امور غیر مذموم بلکه به واجبات نیز تعلق می‌گیرد و در این صورت به شرک خفی مُبَدِّل می‌شود. مانند شرم از انجام غسل جنابت و... .
۹. بیان اینکه بی‌حیایی موجب افت تحصیلی می‌شود؛ (بیان قوانین پوشش در دانشگاه‌های معتبر جهان)
۱۰. پرهیز دادن از عوامل بی‌حیایی؛ مثل فیلم‌های مستهجن، رمان‌های عشقی و... .
۱۱. رعایت حیا و جلب منافع؛ مثل اینکه بدترین پسران نیز وقت ازدواج به دنبال دختران باحیا و پاک می‌گردند.
۱۲. تأکید بر داشتن ظاهر و پوشش مناسب به دلیل تأثیر ظاهر بر باطن؛

^۱ غرر الحکم / ج ۱، ص ۷۶۷

^۲ تصنیف غرر الحکم / ح ۵۴۴۴

^۳ آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین، شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم - تهران، چاپ: چهارم، ۱۳۶۶ ش، ج ۵؛ ص ۴۶۲

^۴ بحار الأنوار / ج ۷۷، ص ۲۱۱، ح ۱

۱۳. مقایسه کردن ویژگی‌های فرد باحیا و بی‌حیا؛ مثل باحجاب و بی‌حجاب (به کمک دانش‌آموزان)؛
۱۴. توجه داشتن به مسأله خروج تدریجی از حیا؛ مثلاً ابتدا چادر را برمی‌دارند، بعد مانتو را کوتاه می‌کنند و بعد... .
۱۵. درخواست از دانش‌آموزان که در مورد حیا و حجاب شعر، متن ادبی، مقاله کوتاه، عکس و حتی فیلم یا انیمیشن ارائه کنند؛
۱۶. بیان مصادیق حیا توسط دانش‌آموزان (نه مصادیق بی‌حیایی)؛ مثل پا دراز نکردن در محضر والدین، صدا نکردن نامناسب معلم، حیای چشم که هر چیزی نبیند، حیای گوش که هر چیزی را نشنود، حیای در مقابل خدا، خانواده، دوستان و... .
۱۷. توجه دادن اولیاء دانش‌آموزان به رعایت حیا؛ مانند پوشش مناسب خواهر و برادر در خانه و... .
۱۸. اعتدال در رابطه صمیمی پدر و مادر نزد کودکان؛ (تا حساسیت ایجاد نشود)
۱۹. مواظبت والدین بر عدم ایجاد زمینه‌های کنجکاوی ناصحیح؛ (مثل پرهیز پدر و مادر از روابط نامناسب در خانه و فیلمهای مستهجن، ماهواره و...)
۲۰. تحریک عواطف عمومی و غیرت ملی و دینی نسبت به اهداف دشمن نسبت به بی‌حیا کردن جامعه؛ (مثل جریان آندلس که با استفاده از بی‌حیایی و تحریک جنسی توانستند کشور را از دست مسلمانان خارج کنند)
۲۱. بیان تاریخچه چادر و پوشش در فرهنگ ملی و سُنن تاریخی؛
۲۲. ذکر مواردی که خدا نسبت به بنده‌اش حیا می‌کند؛ مثل حیا کردن از عذاب زائر خانه خدا یا جوانی که به خاطر خدا اشک بر گونه‌هایش جاری شده است و... .
۲۳. توجه دادن به اینکه مهم‌ترین نیاز زنان، «حیا و عفت» می‌باشد؛
لذا در دعا گفته شده است: «وَعَلَى النِّسَاءِ بِالْحَيَاءِ وَالْعِفَّةِ»^۱
۲۴. رعایت حریم‌ها؛ مانند حریم معلم و شاگردی و پرهیز او از عوامل بی‌حیایی در رفتار، گفتار و... .
۲۵. تشویق، تعریف و تمجید از فرد باحیا؛ (مثل توجه دادن باحیا به اینکه تو مورد توجه خدا هستی)
۲۶. برگزاری همایش حیا با محوریت دانش‌آموزان و ارسال متن ادبی، مقاله، شعر و... توسط دانش‌آموزان؛
۲۷. استفاده از انذار و تبشیر در گفتگوهای چهره به چهره؛
۲۸. برگزاری نمایشگاه عروسکی حیا و عفت از محصولات دانش‌آموزی.

^۱. کفعمی در کتاب «مصباح» فرموده است: این دعای حضرت مهدی (عج) است.

منابع

- (۱) چگونه فرزندان باحیایی داشته باشیم ، صمد شاه محمدپور ، میراث انبیاء ، حیا
- (۲) حیاء، عفاف، حجاب، امر به معروف و نهی از منکر ، اسحاق حیدری ، صبح امروز ، حیا
- (۳) بررسی ترویج و تعمیق فرهنگ حیا، عفاف و حجاب در جامعه ، شهرزاد آینه‌چی، سمیه آهنی ، محقق اردبیلی ، حیا
- (۴) جلوه های حیا در خانواده ، سیده مرضیه ، علوی ، مهاجر ، حیا
- (۵) عفت ، حیا ، اکرم گلبان کرجنارین ، حیا ،
- (۶) نقش حیا در دین‌داری ، رضا علی کرمی ، قلمگاه ، حیا
- (۷) احیای حیا ، محمد علی هدایتی کوثر غدیر ، حیا
- (۸) شیوه‌های نهادینه کردن حجاب در فرزندان (کودکان و نوجوانان) حسن خلجی ، مرضیه محمدخانی ، شمیم گل نرگس ، حیا
- (۹) حجاب: آشنایی با حجاب به صورت شعر و نثر ویژه کودکان ، مهدی وحیدی صدر نشر ، حیا
- (۱۰) داستان‌های تربیتی حجاب: تشویق جوانان و نوجوانان به رعایت حجاب ایوب پوزش. ، اراس ، حیا
- (۱۱) حجاب عزت است، یا، اسارت!! : نگاهی به آثار مثبت حجاب و مجازات ترویج بی‌حجابی از دیدگاه قرآن و سنت، محمدصادق ذبیحی ، پیام طوس ، حیا
- (۱۲) حجاب از دیدگاه روانشناسی ، خسرو کشتمند، فریدون عبدی ، ملانک ، حیا
- (۱۳) حجاب آموزه ای اسلامی ابرانی، قاسم نصیرزاده ، خادم الرضا ، حیا

۷. صداقت و درستی

هدف

نهادینه سازی صداقت در رفتار و گفتار دانش آموزان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) راست‌گویی؛
- (۲) از دروغ گفتن خوششان نیاید و لو به ضررشان باشد؛
- (۳) وفای به قول خود؛
- (۴) کاری را که قبول می‌کنند، به نحو احسن انجام دهند.

مبانی انتخاب شاخص

بنای خلقت و طبیعت بر حقیقت و راستی استوار است. لذا در سراسر جهان هستی قانون صداقت، صراحت و حقیقت ساری و جاری است. هر چند به حسب ظاهر در عالم هستی تضادها و تعارض‌هایی دیده می‌شود، ولی دروغ و خیانت در طبیعت اصلاً وجود ندارد. لکن این انسان است که حق را با باطل به هم آمیخته و آن را وارونه جلوه می‌دهد و دروغ را در زندگی خود قرار می‌دهد. چون دروغ کار آسانی است و مؤونه زیادی نمی‌خواهد. در حالی که دروغ بر خلاف فطرت پاک و شخصیت بالای انسان است و دروغ‌گویی، دشمنی و ستیزه جویی با خداوند متعال است.

امام حسن عسکری %: «جُعِلَتِ الْخَبَائِثُ كُلُّهَا فِي بَيْتٍ وَ جُعِلَ مِفْتَاحُهَا الْكَذِبُ»^۱

^۱ نزهة الناظر و تنبيه الخاطر / ص ۱۴۵ - بحار الانوار (ط-بیروت) / ج ۷۵ ، ص ۳۷۷

در روایت دیگری آمده است: حسن بن محبوب از حضرت امام صادق % نقل می کند که به حضرت عرض کردم: آیا انسان مؤمن بخیل می شود؟ حضرت فرمودند: آری. عرض کردم: ترسو هم می شود؟ فرمودند: آری. عرض کردم: مؤمن دروغ می گوید؟ حضرت فرمودند: مؤمن دروغ نمی گوید و خیانت در امانت نمی کند. سپس حضرت ادامه دادند: مؤمن ممکن است هر رذیله و صفت بدی پیدا کند، مگر خیانت و دروغ^۱

در روایتی می فرمایند: «لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَتْرُكَ الْكَذِبَ هَزْلَهُ وَ جِدَّهُ»^۲

حضرت علی %: «بنده طعم ایمان را نمی چشد، مگر این که دروغ را، چه به شوخی و چه جدی، ترک کند».

لذا تضعیف این رذیله ای اخلاقی و تقویت صداقت دانش آموزان، نقش مهمی در دور کردن آنان از زشتی ها و پلیدی ها دارد. به علاوه باید توجه داشت که صداقت، مایه آرامش و نجات انسان است.

می فرماید: «الصَّادِقُ عَلَى شَفَا مَنَاجَاهٍ وَ كَرَامَةٍ وَ الْكَاذِبُ عَلَى شَرَفٍ مَهْوَاهٍ وَ مَهَانَةٍ»^۳

حضرت امیرالمومنین %: «راستگو در آستانه نجات و بزرگواری است و دروغگو در لبه پرتگاه و خواری».

منظور از صداقت تنها راستگویی نیست؛ بلکه علاوه بر صداقت در گفتار، باید در کردار هم صادق بود. صداقت در کردار هم دو نوع است:

۱) نداشتن غلّ و غش در کار (۲) درست، صحیح و متقن انجام دادن کار.

رابطه صداقت با فضایل اخلاقی:

از آیات و روایات استفاده می شود که صداقت و راستگویی منشاء فضائل اخلاقی است. صفتی است که اگر در نفس شخصی رسوخ کند، در او ملکه می شود و تمام فضائل اخلاقی به دنبال آن خواهند آمد. شخصی از رسول اکرم 7 سوال کرد چه کنم تا معصیت نکنم؟ حضرت فرمود: دروغ نگو. علامه طباطبایی (می فرماید: صدق وصفی است که تمام فضائل علم و عمل را در بر می گیرد. ممکن نیست که کسی دارای صدق باشد و عفت و شجاعت و حکمت و عدالت که چهار ریشه اخلاق فاضله می باشد را نداشته باشد. چون آدمی به غیر از اعتقاد و قول و عمل چیز دیگری ندارد. وقتی بنا بگذارد که جز راست نگوید، ناچار می شود این سه چیز را با هم مطابق بسازد. یعنی انجام ندهد عملی را مگر آنچه را می گوید و نگوید مگر آنچه را که معتقد است و گرنه دچار کذب و دروغ می شود^۴

^۱ رَوَى عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَكُونُ الْمُؤْمِنُ بَخِيلًا؟» قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ فَيَكُونُ جَبَانًا؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ فَيَكُونُ كَذَّابًا؟ قَالَ لَا وَ لَا خَائِنًا ثُمَّ قَالَ: يُجِبُّلُ الْمُؤْمِنُ عَلَى كُلِّ طَبِيعَةٍ إِلَّا الْخِيَانَةَ وَ الْكَذِبَ. «بحارالانوار / جلد ۷۲، ص ۱۷۲

^۲ بحارالأنوار / ج ۶۹، ص ۲۴۹

^۳ نهج البلاغه (صبحی صالح) / ص ۱۱۷، خطبه ۸۶

^۴ المیزان / جلد ۱ ص ۴۳۰

از این رو صداقت اگر در انسان‌ها نهاده شده، صفات زیر هم به دنبال آن خواهد آمد:

۱) وفای به عهد: یکی از معیارهای صداقت، وفای به عهد است و میزان پابندی افراد به تعهدات خودشان.

چنانکه خداوند در قرآن می‌فرماید: «رَجُلٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا ...»^۱

۲) امانت داری: یکی از مصادیق صداقت، امانتداری است.

۳) اصلاح کننده تمام امور: در حدیثی می‌فرمایند: «الصِّدْقُ صَلَاحٌ كُلِّ شَيْءٍ، الْكِذْبُ فَسَادُ كُلِّ شَيْءٍ»

امیرالمومنین %: «صداقت اصلاح کننده هر بدی و دروغ فاسد کننده هر خیری است»

۴) اصلاح اعمال انسان: خداوند می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ قُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا»^۲

«ای کسانی که ایمان آورده اید، تقوای الهی پیشه کنید و سخن حق استوار بگویید تا خداوند کارهای شما را اصلاح و گناهان شما را بپیمزد».

روش‌ها و راهکارها

۱. تبیین دقیق مفهوم و آثار صداقت و راستگویی؛ با توجه به آیات و روایات از طرق:

- بیان معنای صداقت و راستگویی و ابعاد آن
- بیان آثار دنیوی و اخروی یا مادی و معنوی صداقت (آیه ۱۱۹ سوره مائده)
- بیان عواقب و پیامدهای دروغگویی (آیه ۳۰ سوره حج - آیه ۱۰۵ سوره نحل - آیه ۱۹۷ سوره بقره - آیه ۳ سوره زمر - آیه ۶۱ سوره آل عمران - آیه ۷ سوره نور)
- بیان فلسفه حرمت دروغ
- تبیین زیبایی صداقت و زشتی دروغ
- بیان جایگاه دروغ و مقایسه آن با مبالغه، توریه و خالی بندی
- تبیین دقیق موارد دروغ مصلحتی
- بیان دقیق موارد مجاز در دروغگویی بر اساس روایات
- بیان یکسانی قلب، چاپلوسی و... با دروغ (دروغ در گفتار، کردار، نوشتار و حتی اشاره) و اینکه چاپلوسی هم نوعی دروغ است
- بیان مراتب دروغ (دروغ به خدا و پیامبر و اهلیت) در ماه مبارک رمضان روزه را باطل می‌کند

۲. فرهنگ سازی برای صداقت؛ از طرق:

- ایجاد امنیت روحی و روانی برای راستگویی و از بین بردن ترس از گفتن واقعیت‌ها
- از بین بردن زمینه‌های دروغگویی (مثلاً تکلیف خارج از توان دانش‌آموز به او داده نشود یا اینکه مهلت مناسب به او داده شود و یا گاهی معلم و یا والدین حقیقت را می‌دانند اما برای این که کودک را شرم‌منده و یا تحقیر کنند، ناخواسته از او سوال هایی می‌پرسند که کودک مجبور می‌شود برای دفاع از خود دروغ بگوید)
- رعایت صداقت در گفتار و کردار توسط مربیان (هرچند در ظاهر خلاف مصالح آنها باشد)

^۱ سوره احزاب / آیه ۲۳

^۲ سوره احزاب / آیه ۷۰ و ۷۱

- ارائه الگوهایی از افراد راستگو در میان دانش‌آموزان یا بزرگانی مثل ابوذر (و بیان خاطرات شیرین از آنها)
- تخفیف در تنبیه‌ها در صورت راستگویی
- تحسین راستگویی دانش‌آموزان
- ایجاد محیطی سالم (محیط مدرسه باید از دروغ و نیرنگ دور باشد)
- رعایت انصاف در برخورد با دانش‌آموزان
- عفو و بخشش (در مواردی لازم است بعضی از لغزش‌های دانش‌آموزان بخشیده شود)

۳. محدود کردن توقعات از دانش‌آموزان؛ (از او انتظار نداشته باشید همه خواسته‌های شما را برآورده کند)

۴. تبیین اینکه اگر منفعتی به دلیل راستگویی از بین برود، خدا آن را جبران می‌کند؛

طبق آیه ۱۴ سوره علق: «الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ يُزِيدُهُمْ حَسَنَاتٍ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْذُرُ الْحَبَّ حَيْثُ يَشَاءُ» ، خداوند ناظر بر اعمال است و اگر جایی به دلیل راستگویی منفعتی از کسی زائل شود، قطعاً خداوند جبران خواهد کرد.

چنانچه در قرآن می‌فرماید: «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا»^۱

۵. تبیین اینکه خدا به تلاش نمره می‌دهد نه به استعداد، پس نیازی به دروغ گفتن نیست؛

«وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى»^۲ «و اینکه برای انسان جز حاصل تلاش او نیست».

۶. تبیین اینکه آدم‌های ضعیف دروغ می‌گویند؛ کسی که قوی است، در مقابل کار اشتباه خود می‌ایستد و تبعات آن را برعهده می‌گیرد. اما کسی که ضعیف است، قدرت قبول کردن اشتباه خود را ندارد و مجبور می‌شود دروغ بگوید.

۷. تبیین اینکه دروغ از هر کسی زشت است، از انسان محترم زشت تر؛

در حدیثی فرمودند: «مَعَاشِرَ الشَّيْعَةِ! كُونُوا لَنَا زَيْنًا وَلَا تَكُونُوا عَلَيْنَا شَيْنًا، قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا، وَاحْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ وَكُفُّوا عَنِ الْفُضُولِ وَبَيِّحِ الْقَوْلُ»^۳ امام صادق (ع): «ای گروه شیعه! زینت ما باشید نه باعث ملامت و سرزنش ما، با مردم نیکو سخن بگویید، و زبانتان را حفظ کنید و آن را از زیاده روی و زشت‌گویی بازدارید».

چون ما شیعیان وابسته به اهل بیت هستیم، اگر از ما گناهی ببینند به پای دین می‌گذارند.

۸. تحقیر دروغ و دروغ‌گویی در مدرسه با روش‌های مختلف؛ مثل طنز، کاریکاتور، شعر، روزنامه دیواری، بروشور و...؛

۹. هشدار به اینکه دروغ در اثر تکرار به عادت تبدیل شده و عادت‌ها، شخصیت انسان را شکل می‌دهند؛

۱۰. پرده‌داری نکردن و دقت در به کارگیری واژه‌ها؛ (اگر کسی دروغ گفت، سریع نگویم دروغ می‌گویی؛ بلکه بگوییم: شما احتمالاً اشتباه می‌کنید)

^۱ سوره انعام / آیه ۱۶۰

^۲ سوره نجم / آیه ۳۲

^۳ بحارالانوار / ج ۶۸ ص ۳۱۰

۱۱. تبیین اینکه دروغ گفتن حرام است، ولی گفتن هر راستی هم لازم نیست؛ (سکوت یا طفره رفتن)
«وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَقْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَقْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ»^۱ «و شما نباید از پیش خود به دروغ چیزی را حلال و چیزی را حرام گوید و به خدا نسبت دهید تا بر خدا دروغ بندید، که آنان که بر خدا دروغ بندند هرگز روی رستگاری نخواهند دید».

۱۲. اعتماد منطقی نسبت به رفتار دانش‌آموزان؛

۱۳. تمرین هفتگی کم کردن دروغ؛ مثلاً قرار دادن روز پاک (روز بدون دروغ)

۱۴. کسانی که خاطرات بدی از دروغ دارند بنویسند و در کلاس بدون بیان نام مطرح شود؛

۱۵. قوانین طوری وضع نشود که بسترسازی دروغ در مدرسه باشد؛

۱۶. اعلام نارضایتی از دروغ (باید به کودک تفهیم کرد که از رفتار او ناراضی هستیم)؛

۱۷. تبیین اینکه صداقت و راستی محبت می‌آورد؛

۱۸. تبیین اینکه صداقت و راستی به انسان اعتبار و ارزش می‌بخشد؛ صداقت و راستی علاوه بر آن که

خود ارزش است، منشأ ارزش‌های دیگری در انسان خواهد شد. در روایتی می‌فرماید: «الْصِّدْقُ جَمَالُ

الْإِنْسَانِ وَدَعَامَةُ الْإِيمَانِ»^۲ امام علی % : «راستی، مایه زیبایی انسان و ستون ایمان است».

صدق به انسان قدر و ارزش می‌دهد. در روایتی می‌فرماید: «مَنْ صَدَقَ فِي أَقْوَالِهِ جَلَّ قَدْرُهُ»^۳

«بر تو باد به راستگویی، زیرا کسی که در گفتارش صادق باشد، مقام و منزلتش بزرگ می‌شود».

۱۹. توجه و قدردانی از کسانی که با دقت تکالیف را انجام می‌دهند؛

۲۰. تبیین دقیق مسأله درستکاری و اتقان در کار بر اساس آیات و روایات؛ از طریق بیان:

➤ معنای دقیق درستکاری و ابعاد آن؛

➤ آثار دنیوی و اخروی یا مادی و معنوی درستکاری و اتقان در کار؛

➤ عواقب و پیامدهای دنیوی و اخروی یا مادی و معنوی سستی و اهمال کاری.

۲۱. ترسیم مراحل اتقان در برخی کارهای روزمره؛

۲۲. فرهنگ سازی برای درستکاری و اتقان در کار؛ از طریق:

➤ ارائه الگوهایی از افراد درستکار در میان مردم و خود دانش‌آموزان؛

➤ تشویق دانش‌آموزان در مقابل درستکاری و اتقان در انجام کارهایشان؛

➤ ارائه الگو از دانشمندان و علمایی که اتقان در کار داشتند. مثل امام خمینی (

^۱ سوره نحل / آیه ۱۱۶

^۲ کتاب غررالحکم / ۲۱۲۰

^۳ کتاب غررالحکم / ج ۴ ، ص ۲۹۶

۲۳. تشویق کسانی که به وعده خود وفا می‌کنند؛
۲۴. آموزش مهارت برنامه‌ریزی در جهت اِتقان در کار؛
۲۵. بر طرف کردن علت بی نظمی و غیر مُتقن کاری؛
۲۶. بررسی و ارزیابی دقیق تکالیف، تا انگیزه تلاش از بین نرود.

منابع

- ۱) مجموعه داستان کوتاه: داستان های تصویری (دروغ - صداقت) با الهام از آیات قرآن کریم و احادیث ، ابوالفضل درخشنده ، حدیث قلم
- ۲) سبک زندگی در نهج البلاغه (سیره‌شناسی): صراحت و صداقت ، مصطفی دلشادتهرانی، دریا
- ۳) صداقت، پرهیز از دروغ ، موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت
- ۴) صداقت از منظر قرآن و حدیث ، حمیدرضا دانشجو کتاب تارا

۸. امر به معروف و نهی از منکر

هدف

تقویت حس مسئولیت دانش‌آموزان نسبت به دیگران جهت نهادینه کردن فریضه امر به معروف و نهی از منکر.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

(۱) بی تفاوت نبودن نسبت به مسائل پیرامون؛

(۲) تذکر دادن به دیگران با دلسوزی؛

(۳) شناختن منکر و نهی کردن از آن در موارد خطر؛

(۴) دعوت کردن دیگران به انجام کار خیر.

مبانی انتخاب شاخص

در کلیدی بودن این شاخص همین بس که امیرالمومنین % می‌فرمایند: «وَمَا أَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِنْدَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَّا كَفَفْتَهُ فِي بَحْرِ لُجِّي»^۱ «همه کارهای نیک نسبت به جهاد در راه خدا مانند قطره نسبت به دریاست و همه کارهای نیک به ضمیمه جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر همچون قطره نسبت به دریاست»

در روایتی دیگر امام باقر % نیز می‌فرمایند: «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَمِنْهَا جُ الصُّلَحَاءِ ، فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ ، وَتَأْمَنُ الْمَذَاهِبُ وَتَحِلُّ الْمَكَاسِبُ ، وَتُرَدُّ الْمَظَالِمُ وَتَعْمُرُ الْأَرْضُ ، وَ يَنْتَصِفُ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ يَسْتَقِيمُ الْأَمْرُ»^۲ «امر به معروف و نهی از منکر راه و روش پیامبران و شیوه صالحان است و واجب بزرگی است که واجبات دیگر با آن بر پا می‌شوند. راه‌ها امن می‌گردد و درآمدها حلال می‌شود و حقوق پایمال شده به صاحبانش برمی‌گردد. زمین آباد می‌شود و (بدون ظلم) حق از دشمنان گرفته می‌شود و کارها سامان می‌پذیرد».

^۱. نهج البلاغه، حکمت ۳۷۴

^۲. اصول کافی، جلد ۵، صفحه ۵۶

امام حسین % می فرماید: «اغْتَبِرُوا أَيُّهَا النَّاسُ بِمَا وَعَظَ اللَّهُ بِهِ أَوْلِيَاءَهُ ... و قال (الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) فَبَدَأَ اللَّهُ بِالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَرِيضَةٌ مِنْهُ لِعَلِّمِهِ بِأَنَّهَا إِذَا أُدْبِتْ وَ أُقِيمَتْ اسْتَقَامَتِ الْفَرَائِضُ كُلُّهَا هَيْئَهَا وَ صَعْبُهَا وَ ذَلِكَ أَنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ دُعَاءٌ إِلَى الْإِسْلَامِ مَعَ رَدِّ الْمَظَالِمِ وَ مُخَالَفَةِ الظَّالِمِ وَ قِسْمَةِ الْفَقْرِ وَ الْغَنَائِمِ وَ أَخَذِ الصَّدَقَاتِ مِنْ مَوَاضِعِهَا وَ وَضْعِهَا فِي حَقِّهَا»^۱ «ای مردم از پند و اندرزى كه خداوند به دوستان خود مى نمايد، عبرت بگيريد». و آنجا كه مى فرمايد: «مردان و زنان مؤمن دوستان و ياوران يك ديگرند، به كار نيك و پسندیده فرمان مى دهند، و از كار زشت و ناپسند باز مى دارند»^۲

رابطه امر به معروف و نهی از منکر با بقیه فرائض

امام باقر % می فرماید: «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مِنْهَا جُ الصُّلَحَاءِ فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ بِهَا...»^۳

روش ها و راهکارها

۱. تبیین امر به معروف و نهی از منکر و جوانب مختلف آن، با توجه به آیات و روایات؛
امر به معروف و نهی از منکر دو تا از والاترین و شریف ترین واجبات الهی هستند که به وسیله این دو، واجبات دیگر بر پا می شوند. عمل به این دو مسئولیت الهی بر همه کس واجب است و در صورت کوتاهی باید در انتظار عواقب خطرناک آن در دنیا و آخرت باشد.
۲. ارائه تعریف صحیح از امر به معروف و نهی از منکر؛ (مانند تفاوت مچ گیری با نهی از منکر)
معروف به همه کارهای نیک گفته می شود و منکر به کارهای زشت و ناپسندی که مخالف با نظرات انسانی است گفته می شود.
۳. بیان آثار و برکات دنیوی و اخروی امر به معروف و نهی از منکر؛ مانند:
 - درجات معنوی و پاداشهای الهی؛
 - رشد و تکامل فرد و جامعه؛
 - طولانی شدن عمر انسان؛
 - اصلاح جامعه و مثبت شدن فضای حاکم بر آن.
۴. ارائه تاریخ بی تفاوتی ها در بین ملت ها و تاثیر آن در هلاکت آن ملت و جامعه؛ مانند بی تفاوتی مردم. چنانچه امام علی % در بخشی از سخنان خود به نتیجه بی تفاوتی مردم در مقابل منکرات اشاره نموده است: «إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِحَيْثُ مَا عَمِلُوا مِنَ الْمَعَاصِي وَ لَمْ يَنْهَهُمُ الرَّبَّائِيُونَ وَ الْأَحْبَارُ عَنْ ذَلِكَ» (پیشینیان شما (یهودیان و مسیحیان) از آن رو هلاک گشتند که گناه می کردند و علما و دانشمندان آنها را منع نمی کردند)^۴
و مثل زمان امام حسین % یا مشروطه و... .

^۱ بحار الأنوار ج : ۹۷ ص : ۷۹ ح ۳۷

^۲ سوره توبه آیه ۷۱

^۳ الکافی، شیخ کلینی، ج ۵، ص ۵۵.

^۴ [الزهد للحسين بن سعيد : ۲۸۸/۱۰۵].

۵. تبیین تقدم مصالح جمعی بر منافع فردی؛
۶. ارزنده سازی برای انجام کارهای خوب با بیان اینکه کار خوب از همه خوب است، از شما دانش آموزان بهتر و پسندیده تر؛
۷. فعال کردن دانش آموزان به صورت فردی و گروهی در ارائه راهکارهایی برای امر به معروف و نهی از منکر، مانند: از دانش آموزان سؤال کنیم اگر گناهی را دیدید و ۳۰ ثانیه فرصت داشتید، چگونه نهی از منکر می کنید؟ و یا دسته بندی دانش آموزان و خواستن از هر گروه که راهکارها را ارائه کند. مثلاً برای ترک سیگار چه روشی پیشنهاد می کنید؟
۸. نوشتن انشاء، مقاله و... در مورد امر به معروف و نهی از منکر توسط دانش آموزان؛
۹. داستان سازی توسط مربی و دانش آموزان (مانند داستان سازی در مورد شهر بدون امر به معروف و نهی از منکر)؛
۱۰. ارائه گزارش امر به معروف و نهی از منکر دانش آموزان توسط خود آنها در کلاس؛
۱۱. بیان خاطرات (دانش آموزان و مربیان) در مورد امر به معروف و نهی از منکر و شیوه های آن؛
۱۲. مشخص کردن یک روز در ماه به نام امر به معروف و نهی از منکر؛
۱۳. بیان نتایج و پیامدهای منکرات و مضرات آنها برای دانش آموزان با ذکر داستان و نشان دادن فیلم و...؛
۱۴. برگزاری نمایشگاه های مختلف از الگوهای موفق امر به معروف و نهی از منکر؛ مانند «ابوذر غفاری، بهلول و الگوهای معاصر»
۱۵. لطیفه سازی و طنزپردازی در مورد بی تفاوتی و ترک امر به معروف و نهی از منکر؛
۱۶. بیان احادیث امنیت برای امر به معروف و ناهی از منکر؛
۱۷. آموزش مراحل امر به معروف و نهی از منکر (شروع از معروف های روزمره و...؛
۱۸. ارائه جایگزین مناسب در کنار نهی از منکر.

منابع

- ۱) امر به معروف و نهی از منکر ، محسن قرائتی ، موسسه فرهنگی درسهای از قرآن
- ۲) امر به معروف و نهی از منکر فریضه ای عظیم و وظیفه ای همگانی ، نورا قدرتی ، مشهور
- ۳) امر به معروف و نهی از منکر در تفاسیر قرآن و شروح نهج البلاغه ، علی تقوی یگانه ، پیام حنان
- ۴) امر به معروف و نهی از منکر ویژه آمران به معروف و ناهیان از منکر ، سیدرضی سیدنژاد ، زمزم هدایت وابسته به پژوهشکده علوم اسلامی امام صادق %
- ۵) امر به معروف و نهی از منکر در آیات قرآنی ، امینه سادات سیدی تبار، اکرم سادات سیدی تبار ، پیام امین
- ۶) امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی (جلد ۱) ، احمد نمایی ، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی
- ۷) شکار جوانان: داستان های عبرت انگیز برای دختران و خانواده ها ، اسدالله محمدی نیا ، سبط اکبر

۹. اهمیت علم و احترام به عالم

هدف

نهادینه سازی علم‌آموزی در میان دانش‌آموزان و تشویق به احترام نسبت به معلم و علماء.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) درس‌خوان و اهل مطالعه؛
- (۲) داشتن روحیه پژوهش‌گری و دنبال کردن سؤالات خود؛
- (۳) برنامه‌ریزی در زندگی و خودداری از تلف کردن وقت؛
- (۴) احترام نسبت به معلمان؛
- (۵) تا حدودی آشنا با علماء دین و احترام نسبت به آنها.

مبانی انتخاب شاخص

از نگاه دین، علم و دانش است که انسان را به سعادت و خوشبختی هدایت می‌کند و یکی از معیارها و میزان ارزش آدمی، علم اوست. چنانچه در قرآن مجید آمده است: «يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ»^۱ «خدا رتبه کسانی از شما را که ایمان آورده اند و کسانی را که دانشمندند بر حسب درجات بلند گرداند و همچنین خشیت الهی نصیب اهل علم می‌شود: «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ»^۲. «از بندگان خدا فقط دانشمندان از او می‌ترسند».

^۱ سوره مجادله آیه ۱۱

^۲ سوره فاطر آیه ۲۸

از آنجا که فعالیت‌های تربیتی نباید به مباحث آموزشی و تعلیمی مدرسه لطمه‌ای وارد کند، لذا ضرورت دارد که مبلغان محترم در کنار فعالیت‌های تربیتی، به پیشرفت علمی دانش‌آموزان توجه ویژه داشته باشند و از طرفی هم معلم نقش مهمی در پیشرفت علمی دانش‌آموزان دارد. از این رو مربیان در کنار تقویت علاقه به مطالعه و دانش‌افزایی، جایگاه معلمان را در مدرسه ارتقا داده و رابطه بین معلم و دانش‌آموز را رابطه‌ای سالم و به دور از تنش تبدیل سازند. از این رو این شاخص باید مد نظر مربیان قرار بگیرد و علاقه به تعلیم و تعلّم با روش‌های گوناگون در دانش‌آموزان تقویت شود و فرهنگ علم‌آموزی و پژوهش‌گری در آنها نهادینه شود تا دانش‌آموز در کنار فعالیت‌های تربیتی از نظر علمی نیز به رشد مطلوبی دست پیدا کند.

رابطه علم و دانش با بقیه فضایل اخلاقی:

عقل و نقل و تجربه حکم می‌کند که برای عمل صحیح، علم و آگاهی نسبت به آن لازم و ضروری است و هر قدر سطح معرفت و دانش الهی انسان بالاتر برود، فضائل اخلاقی در او شکوفاتر می‌شود و بر عکس، جهل و فقدان معارف الهی ضربه شدید بر پایه ملکات فضیله وارد می‌سازد و سطح اخلاق را تنزل می‌دهد. به همین دلیل افرادی که گرفتار جهل و جاهلیت هستند، آلودگی بیشتری دارند و جهل و نادانی عامل بسیاری از انحرافات است که به چند نمونه اشاره می‌شود:

۱. جهل و نادانی سرچشمه فساد و بی‌بند و باری جنسی است؛

شاهد آن را در آیه ۵۵ سوره نمل می‌خوانیم که پیامبر خدا حضرت لوط، به قوم منحرفش فرمود: «اِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الرَّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ» (شما به جای زنان از روی شهوت به سراغ مردان می‌روید، شما قومی نادانید).

چنانکه می‌بینیم در این آیه جهل و نادانی، همراه با انحراف جنسی و فساد اخلاقی شمرده شده است.

در آیه ۳۳ سوره «یوسف» آمده که آن حضرت در کلام خود، بی‌بندوباری جنسی را همراه با جهل می‌شمارد: «قَالَ رَبِّ السَّجْنُ احَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُوْنِي اِلَيْهِ وَالْاَلَا تَصْرِفُ عَنِّي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ الْيَهُنَّ وَ اَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ» ((او (یوسف) گفت: پروردگارا! زندان نزد من محبوبتر است از آنچه این زنان مرا به سوی آن می‌خوانند! و اگر مکر و نیرنگ آنها را از من باز نگردانی، به آنها متمایل می‌شوم و از جاهلان خواهم بود)

۲. عامل حسادت؛

زمانی که حضرت یوسف عزیز مصر شد و به طور ناشناس در برابر برادرانش که برای تحویل گرفتن گندم از کنعان به مصر آمده بودند ظاهر شد، فرمود: «قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَ اخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ» (آیا دانستید با یوسف و برادرش (بنیامین) چه کردید، آن گاه که جاهل بودید) (یوسف/۸۹)

یعنی جهل شما سبب آن حسادت شد و آن حسادت سبب شد که توطئه قتل یوسف را بچینید و او را شکنجه دهید و در چاه بیفکنید!

۳. جهل و نادانی سرچشمه تعصّب و لجاجت؛

در آیه ۲۶ سوره فتح تعبیری است که نشان می‌دهد تعصّب کور مشرکان عرب در عصر پیامبر، از جهل و نادانی آنها سرچشمه می‌گرفت. آیه می‌فرماید: «اذْجَعَلَ الَّذِینَ کَفَرُوا فِی قُلُوبِهِمُ الْحَمِیَّةَ الْحَمِیَّةَ الْجَاهِلِیَّةَ» ((به خاطر بیاورید) هنگامی را که کافران در دلهای خود خشم و تعصّب جاهلیت را قرار دادند).

۴. جهل و نادانی سرچشمه بهانه جویی؛

تاریخ انبیاء پر است از بهانه جوئی هایی که امت های نادان در برابر آنها داشتند؛ قرآن مجید مکرر این مورد را بیان می‌کند و گاهی روی رابطه آن با جهل انگشت می‌گذارد؛ از جمله در آیه ۱۱۸ سوره بقره آمده: «وَقَالَ الَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ لَوْلَا یُکَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِیْنَا اٰیَةً کَذٰلِکَ قَالَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ» (افراد جاهل و ناآگاه گفتند چرا خدا با ما سخن نمی‌گوید و چرا آیه و نشانه‌ای بر خود ما نازل نمی‌کند! پیشینیان آنها نیز همین گونه سخن می‌گفتند؛ دلهای و افکارشان شبیه یکدیگر است).

در اینجا تکیه بر جهل به عنوان زمینه بهانه جویی، عنوان شده است و نشان می‌دهد که این انحراف اخلاقی، رابطه نزدیکی با جهل دارد.

۵. جهل و نادانی سرچشمه سوئ ظن و بدبینی؛

در آیه ۱۵۴ سوره آل عمران در مورد جنگجویان اخذ آمده: «ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَیْکُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا یَغْشِی طَائِفَةً مِنْکُمْ وَ طَائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ یَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَیْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِیَّةِ» (سپس به دنبال این غم و اندوه (که از شکست اخذ حاصل شد) خداوند آرامش را به صورت خواب سبکی بر شما فرستاد که جمعی را فرا گرفت؛ اما جمع دیگری در فکر جان خود بودند (و خواب به چشمانشان نرفت) آنها گمانهای نادرستی درباره خداوند مانند گمانهای دورانهای جاهلیت داشتند) شده است.

روش‌ها و راهکارها

۱) تبیین اهمیت و مراتب علم و جایگاه ویژه علما در اسلام؛ (از نخستین آیه که بر پیامبر بزرگ اسلام نازل شد)

۲) تبیین اینکه علم در واقع کشف قوانین حاکم بر نظام خلقت است. پس هر قدر علم رشد کند، دین و

خدا نفی نشده، بلکه تقویت می‌شود؛

۳) بیان آثار دنیوی و اخروی، مادی و معنوی علم؛ مانند:

✓ علم باعث افزایش بهره‌وری عقل می‌شود؛

✓ علم موجب بلندی مرتبه انسان است و ارزش وجودی او را افزایش می‌دهد. امام صادق % نیز فرمودند: اکثر

الناس قِیمَةُ اکثرهم علما. حکیمی، محمدرضا، الحیاء، ج ۱، ص ۳۷.

✓ علم موجب نزدیکی به خداست. از پیامبر اکرم ۷ نقل شده است:

چون روزی آید که در آن علمی که مرا به خداوند نزدیک کند بر من افزوده نشود مرا در طلوع خورشید آن

روز مبارکی نیست. فیض کاشانی، ملا محمد محسن، المحجة البیضاء، ج ۱، ص ۱۶.

✓ علم، موجب اطاعت و عبادت بنده است؛

✓ علم، دنیا و آخرت انسان را نیکو می‌کند و جهل دنیا و آخرت را خراب می‌کند.

حکیمی، محمدرضا، الحیاء، ج ۱، ص ۳۵.

✓ علم، آخرت را آباد می‌کند، زیرا دین را کامل می‌سازد. امیرالمؤمنین % می‌فرمایند: ای مردم بدانید کمال

دین آموختن دانش و عمل به آن است. فیض کاشانی، ملا محمد محسن، المحجة البيضاء، ج ۱، ص ۲۵.

(۴) بیان مضرات و پیامدهای سوء جهل و نادانی؛

در روایات اهل بیت عصمت و طهارت () ، برای جهل آثار زیان باری بیان شده است. جهل دشمن

انسان و مایه همه بدی هاست، دردناک ترین دردهاست و از خوره بدتر است. باعث لغزش، کفر و گمراهی است و

جاهل، به افراط و تفریط مبتلاست. حکیمی، محمدرضا، الحیاء، ج ۱، ص ۵۲-۵۳.

(۵) یادآوری اولویت علوم و تبیین شرافت برخی از علوم (مثل علوم اسلامی و تفقه در دین) بر سایر علوم:

«إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ، فَفَهَّهْ فِي الدِّينِ»^۱؛

(۶) توجه دین به انواع علوم، مانند فیزیک، شیمی و... همچنین معرفی الگوهای دانشمندان دینی مثل جابر

بن حیان، خواجه نصیر الدین طوسی و... در این زمینه؛

(۷) معرفی حوزه علمیه و علمای بزرگ و موفق آن و ذکر خاطرات و سرگذشت زندگی علمی آنان؛

(۸) معرفی برترین‌های علمی مدرسه در صبحگاه و مناسبت‌ها و نصب عکس آنها در مدرسه و نیز ارائه

زندگی‌نامه مختصری از آنان و برپایی نمایشگاهی از فعالیت‌های این افراد؛

(۹) ایجاد انگیزه برای علم آموزی از طرق:

➤ ایجاد احساس نیاز به علم در میان دانش‌آموزان با ایجاد سؤال و...؛

➤ ایجاد فضایی که از مطالعه لذت ببرند؛

➤ تصویرسازی از آینده روشن در صورت تحمل مشکلات علم آموزی و آینده تیره برای عدم علم آموزی و...؛

➤ عدم سختگیری مفرط در درس و تکالیف تا شوق و رغبت‌ها از بین نرود؛

➤ یادآوری فواید و کاربردهای هر یک از علوم در آینده دانش‌آموزان؛

➤ تبیین اینکه علم آموزی و افزایش بهره‌وری بیش‌تر انسان، از اصلی‌ترین ارزش‌های انسانی است؛

➤ تبیین جایگاه آینده و هدف هر فرد و تقویت تلاش‌های او برای رسیدن به آن به همراه تقویت باور توانستن و

توجه به عوارض ترس از سختی کار و بزرگی هدف؛

(۱۰) خاطره‌گویی معلمان و مربیان که روی دانش‌آموزان تأثیر زیادی دارند و بیان سختی‌ها و مشکلات

گذشته آنها در راه تحصیل؛

- ۱۱) قرار دادن ساعتی برای مطالعه در مدرسه و تعیین کتاب‌های ویژه (البته باید از لحاظ گرما و سرما و امکانات برای مطالعه مکان و فضای مناسبی ایجاد شود)؛
- ۱۲) ارائه‌ی برنامه به دانش‌آموزان برای استفاده بهینه از وقت؛
- ۱۳) دعوت از افراد موفق آموزشگاه که الان به جایی رسیده‌اند برای ایجاد روحیه علم‌آموزی (مخصوصاً با تعریف خاطرات و تجارب خود و ارائه راهکار برای حل مشکلات تحصیل و...)
- ۱۴) برگزاری مسابقه و ایجاد رقابت بین دانش‌آموزان؛ مثلاً برای خلاصه نویسی یک کتاب درسی مسابقه قرار داده شود؛
- ۱۵) بیان آثار و برکات احترام به عالم و معلم و مربی، مثل عاقبت به خیری، و ذکر نمونه‌هایی در این زمینه، مثل علامه حسن زاده آملی > که به استاد خود احترام ویژه‌ای قائل بود و به همین دلیل به مراتب بالای علمی و معنوی دست یافت؛
- ۱۶) ارائه نمونه‌هایی از کسانی که بر اثر نخواندن درس یا احترام نگذاشتن به معلم، عاقبت خوبی نداشته‌اند؛
- ۱۷) ارزش‌گذاری به تلاش‌های علمی و بیان اینکه موفقیت تنها در گرو استعداد نیست (چه بسا افراد کم استعداد که با تلاش به موفقیت‌های بزرگی رسیده‌اند و بالعکس)؛
- ۱۸) ایجاد و تقویت رابطه صمیمی بین معلم و دانش‌آموز با شیوه‌های مختلف، مانند حضور معلم در اردوها در کنار دانش‌آموزان و پیگیری مشکلات آنان و...؛
- ۱۹) تلقین توانمندی در تحصیل علم، به ویژه برای دانش‌آموزانی که احساس می‌کنند نمی‌توانند درس بخوانند (از طریق ذکر موفقیت‌های کوچک آنها و...)
- ۲۰) تشویق دانش‌آموزان موفق در صبحگاه یا مناسبت‌های مختلف؛
- ۲۱) محروم‌سازی ناموفق‌ها یا مخالفان در مدرسه از بعضی مزایا؛
- ۲۲) تشویق دانش‌آموزان به خواندن دعای مطالعه و نهادینه کردن آن؛
- ۲۳) اجتناب از حافظه محوری و اهمیت دادن به فهم مطالب، نه تنها حفظ آنها؛
- ۲۴) معرفی مراکز پاسخگویی به سؤالات دانش‌آموزان؛
- ۲۵) برنامه‌ریزی برای پژوهش محوری در فعالیت‌های علمی؛
- ۲۶) توجیه معلمان به اینکه از علما و دانشمندان و مؤلفان آثار علمی با تکریم یاد کنند؛
- ۲۷) دعوت از نویسندگان موفق و مرتبط با جوان و نوجوان؛
- ۲۸) گذاشتن مباحثه یک رُبعی برای درس‌های کلیدی (البته در صورت امکان) در مدرسه و اصرار بر انجام توسط دانش‌آموزان؛

- (۲۹) معلم شدن موقتی دانش‌آموزان یا استفاده از دانش‌آموزان موفق به عنوان استاد یار؛
- (۳۰) ترغیب دانش‌آموزان به ضرورت عمل به دانسته‌ها و بیان عواقب دنیوی و اُخروی عمل نکردن به آنها؛
- (۳۱) برگزاری مسابقات علمی و ایجاد رقابت بین کلاس‌های هم‌سطح مدرسه و سایر مدارس وابسته؛
- (۳۲) بیان تکنیک‌های موفقیت در تحصیل، مثل روش تندخوانی، روش تحقیق، روش مطالعه و...؛
- (۳۳) معرفی کتاب‌های مناسب هر سن و هر دوره تحصیلی و تهیه آنها برای کتابخانه مدرسه؛
- (۳۴) استعدادیابی دانش‌آموزان و هدایت آنها به شکوفایی استعدادهاشان؛
- (۳۵) درخواست از دانش‌آموز جهت معرفی آشنایان، فامیل و اهل محله که با امکانات کم موفق شده‌اند؛
- (۳۶) معرفی افرادی که در استفاده از وقتشان موفق بوده‌اند، مثل افرادی که حفظ قرآن را در صف ثانوی، زبان انگلیسی را در صف اتوبوس و ... انجام داده‌اند؛
- (۳۷) ضمن سؤال از هدف دانش‌آموز، به او تفهیم شود که برای رسیدن به این هدف چه برنامه‌ای باید داشته باشد و چه مسیری را باید طی کند؛
- (۳۸) ایجاد فرصتی که دانش‌آموزان به راحتی بتوانند مشکلات علمی خود را به کمک معلمین حل کنند؛
- (۳۹) برگزاری نمایشگاه تصویری از نتیجه بی‌احترامی به علما و معلم و عاقبت افراد جاهل و جوامع جاهلی؛
- (۴۰) آفت زدایی از رابطه معلم و دانش‌آموز. توجه اینکه معلم با شما دشمن نیست، بلکه خواهان رشد علمی و اخلاقی شماست.

منابع

- (۱) ارزش وقت نزد علمای اسلامی، محمدعلی خالدي، ايلاف
- (۲) مرواریدهای درخشان: ارزش و احترام معلم، ابوالفضل هادی‌منش، حدیث نینوا
- (۳) درس‌هایی از قرآن: ارزش علم و دانش‌اندوزی در اسلام (جلد ۲)، محسن قرائتی، امید طاهرزاد، شبنا
- (۴) ارزش و اهمیت علم در قرآن و حدیث، دائرة المعارف اسلامی طهور
- (۵) ارزش علم آموزی و تربیت از منظر قرآن کریم، سید عبدالوهاب طالقانی
- (۶) ارزش علم در اسلام، ملکوتی، مسلم بن یوسف
- (۷) مهارت معلمی، محسن قرائتی، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن ۰۲۵۳۲۱۲۰۲۱۲

۱۰. نظام اسلامی، ولایت فقه و تقلید

هدف

نهادینه سازی اعتقاد و التزام عملی به نظام مقدس اسلامی و ولایت فقیه و ایجاد انگیزه کافی جهت رجوع به رساله.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- ۱) دفاع از ولایت و فداکاری برای آن؛
- ۲) شناختن دشمنان و با خبر شدن از روش های آن؛
- ۳) خود را مدیون شهدا دانستن و آنان را به نیکی یاد کردن؛
- ۴) داشتن مرجع تقلید و عمل به رساله.

مبانی انتخاب شاخص

در زمان غیبت اولی الامر یعنی امام زمان . ، امر ولایت به نائب عام ایشان یعنی علما و فقها با شرائط خاص می رسد. چنانچه ایشان فرموده اند: «وَأَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ»^۱. «اما در رویدادهای زمانه، به راویان حدیث ما (علما) رجوع کنید. آنان، حجت من بر شمايند و من، حجت خدا بر آنانم».

نظام اسلامی ما تنها نظام شیعی جهان است که در رأس آن یک رهبر دینی (ولی فقیه) مبتنی بر قوانین و ضوابط اسلامی قرار دارد. لذا ضرورت دارد نسبت به حفظ آن تمام تلاش خود را به کار بگیریم. چنانچه امام خمینی (حفظ نظام را از اوجب واجبات می داند. از طرفی اجرای احکام الهی در گرو وجود یک نظام الهی و ولایی است. در این نظام ولایی است که انسان عزت پیدا می کند و زیر بار ظلم و ستم نمی رود و مستکبران از به زانو در آوردن این نظام و تحقیر آحاد مردم آن مأیوس خواهند بود.

^۱. کمال الدین، ج ۲، ص ۴۸۴، ح ۱۰؛ الغیبة، شیخ طوسی، ص ۲۹۱، ح ۲۴۷؛ احتجاج، ج ۲، ص ۲۸۴؛ إعلام الوری، ج ۲، ص ۲۷۱؛ كشف الغمة، ج ۳، ص ۳۳۸؛ الخرائج و الجرائع، ج ۳، ص ۱۱۱۴؛ بحار الأنوار، ج ۵۳، ص ۱۸۱، ح ۱۰؛ و وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۱۴۰، ح ۳۳۴۲۴.

از این رو باید با تمام قوت و قدرت پایبند به نظام اسلامی باشیم و برای ثبات و دوام آن فداکاری کنیم. تقویت این شاخص در دانش آموز موجب مصونیت او در برابر شبهات و هوشیاری او در نیرنگ‌های دشمنان و عدم انحراف او در فتنه‌ها خواهد شد و از طرفی روح تعبد، تعهد و ایثار را در او افزایش می‌دهد.

روش‌ها و راهکارها

الف) نظام و ولایت فقیه

(۱) تبیین ضرورت قانون‌پذیری انسان و نیاز او به حکومت و حاکم و بیان فواید و آثار وجود رهبر مانند مقایسه کشور بدون رهبر با کلاس بدون معلم و سؤال از دانش‌آموزان در مورد مدرسه بدون مدیر و جامعه بدون رهبر. امیرالمومنین % فرمودند: «لا بدّ للناس من امیر برّ او فاجر»^۱ «برای مردم چاره ای نیست مگر اینکه حاکم یا امیری داشته باشند چه با تقوا چه فاجر». یا فرمودند: «وال غشوم ظلوم خیر من فتنه تدوم»^۲؛ «حاکم ستمگر و غاصب بهتر از آشوب همیشگی است»؛

(۲) بیان دلایل اولویت نظام ولایت فقیه و نقد عالمانه نظام‌های دیگر؛ از طرق:

- مقایسه نظام دموکراسی با نظام ولایتی؛
- بیان مزایای جامعه اسلامی و نظام ولایت فقیه؛
- مقایسه رهبران نظام اسلامی و جامعه دینی با رهبران جوامع دیگر؛
- شرط عدالت برای رهبر در نظام ولایتی؛
- یکسان بودن رهبر و مردم در برابر قانون؛
- عدم مصونیت حاکم در نظام ولایتی و مصونیت حاکمان در نظام‌های دیگر؛
- آگاه‌پروری در نظام ولایتی و جاهل‌پروری در نظام‌های دیگر؛
- بیان نقطه ضعف‌های دموکراسی، مثل رأی دادن به یک جنایتکار به خاطر فریب مردم مثل بوش، ترامپ، کارادزیچ و...؛
- همگرایی با مردم در نظام ولایتی و ساده زیستی و زهد رهبر.

(۳) تبیین مسأله ولایت‌پذیری در ارتقای جایگاه معنوی انسان و عدم پذیرش ولایت در سقوط انسان؛ مثل سلمان که با ولایت‌پذیری به جایگاه «منا اهل البیت»^۳ رسید و طلحه، زبیر، بنی صدر و رجوی که ساقط شدند؛

(۴) تبیین عوامل عقب ماندگی کشورهای اسلامی، مانند وجود حاکمان جور و بی‌عرضه و ملتزم بودن مردم به حمایت از حکومت؛

(۵) برانگیختن غیرت مذهبی و ملی دانش‌آموزان به وسیله بیان مشکلات و تهاجم‌های خاموش و توطئه‌های مخفی و آشکار غرب (مثل مافیای اقتصادی، فرهنگی و دستهای پنهان و پشت پرده)؛

^۱. نهج البلاغه، خطبه ۴۰.

^۲. غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۶۰۱.

^۳. بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۱۲۱؛ ج ۱۱، ص ۱۴۸ و ۳۱۳؛ ج ۱۷، ص ۱۷۰؛ ج ۱۸، ص ۱۹؛ ج ۲۰، ص ۱۸۸ و ۱۹۸؛ ج ۲۲، ص ۳۲۶، ۳۲۹، ۳۴۸، ۳۷۳، و ۳۸۵؛ ج ۳۰، ص ۲۲۳؛ ج ۳۷، ص ۳۳۱ و...

روایت مفصلی راجع به آخر الزمان از سلمان نقل شده است. رک: بحار الانوار، ج ۶، ص ۳۰۵ - ۳۰۹؛ تفسیر قمی، ج ۲، ص ۳۰۳ - ۳۰۸.

(۶) مقایسه میان جنگ تحمیلی که در زمان حکومت اسلامی اتفاق افتاد و با پیروزی و سربلندی ایران تمام شد با جنگ‌های ۲۰۰ ساله اخیر ایران که همواره با ذلت و از دست دادن بخشی از خاک ایران به پایان رسیده‌اند و ذکر مواردی از بی‌عرضگی پادشاهان گذشته مثل: قرارداد ترکمنچای و

(۷) بیان روایات موجود در مورد ایران در آخر الزمان؛

عَنْ عَلِيِّ بْنِ عِيسَى عَنْ أَيُّوبَ بْنِ يَحْيَى الْجَنْدَلِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ ع قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ قُمْ يَدْعُو النَّاسَ إِلَى الْحَقِّ يَجْتَمِعُ مَعَهُ قَوْمٌ كَثِيرٌ الْحَدِيدِ لَا تُزَلُّهُمْ الرِّيَاحُ الْعَوَاصِفُ وَلَا يَمْلُونَ مِنَ الْحَرْبِ وَلَا يَجُبُّنُونِ وَعَلَى اللَّهِ يَتَوَكَّلُونَ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ. امام کاظم (ع) فرمودند: مردی از اهل قم مردم را به سوی حق فرا می خواند و گروهی اطراف او جمع می شوند که (اراده و ایمان آنها) مانند قطعات محکم آهنین است که بادهای و طوفانهای سهمگین آنها را از جای خود حرکت نمی دهد و از جنگ خسته نمی شوند و از نبرد دوری نمی کنند و بر خداوند توکل می کنند و عاقبت از آن متقین است. بحارالانوار ج : ۵۷ ص : ۲۱۶، حدیث ۳۷

(۸) تعدیل انتظارات دانش‌آموزان نسبت به نظام و پرهیز دادن آنها از ایده آل نگری؛

(۹) تبیین جامعه عصر ظهور و بیان ویژگی‌های آن؛

(۱۰) بیان خصوصیات جامعه مهدوی و آفات عصر غیبت؛

(۱۱) تعدیل انتظارات از الگوها و بیان اینکه قرار نیست همگان نمره بیست بگیرند؛

(۱۲) تفکیک کاستی‌های دولت و ضعف مسئولین از نظام و ولایت فقیه و توجه به اینکه اشتباهات مسئولین به اسم نظام و رهبری تمام نشود؛

(۱۳) ترسیم زحمات و سختی‌هایی که برای برپایی نظام کشیده شده است، مثل زندان و شکنجه مقام معظم رهبری > و مسئولین نظام و بسیاری از مردم؛

(۱۴) تشبیه انتخاب رهبری با انتخاب‌های دیگر، مثل انتخاب رئیس جمهور توسط پارلمان و نیز تبیین اینکه انتخاب رهبر توسط خبرگان، همانند انتخاب مسئول نظام پزشکی توسط پزشکان است؛ زیرا پزشکان بهتر می‌توانند تشخیص دهند که چه کسی برای این مسئولیت بهتر است؛

(۱۵) پشتیبانی از نهادهای انقلابی و بازوان اصلی نظام، مثل سپاه، بسیج، شورای نگهبان و...؛

(۱۶) ذکر موفقیت‌ها و توانمندی‌های نظام و کشور با توجه به تمام موانع، مشکلات و محدودیت‌ها از طرق:

➤ مقایسه وضعیت کشور در قبل و بعد از انقلاب و بیان اینکه کجا بوده‌ایم و به کجا رسیده‌ایم؛

➤ ذکر موفقیت‌های بازسازی کشور به صورت مستقیم و غیرمستقیم؛

➤ برگزاری نمایشگاه مصور از توانمندی‌ها و موفقیت‌های کشور؛

➤ گردش علمی به اماکن علمی، نظامی و... و نمایش موفقیت‌های ایران، مثل موفقیت‌های هسته‌ای، پزشکی، سد سازی، ساخت هواپیما، ماهواره و... .

رجوع شود به کتاب صعود چهل ساله ، صوت آقای راجی ، سایت سعدا

(۱۷) احترام به سُمبل‌های مقاومت و دفاع مقدس و دعوت از آنها برای بیان خاطرات در مدرسه و...؛
 (۱۸) یادآوری اینکه هر فرد نسبت به نظام چه وظیفه‌ای دارد و سؤال از اینکه هر کدام از ما چه کاری برای انقلاب و نظام کرده‌ایم. در این زمینه می‌توان از دانش‌آموزان خواست که انشاء و مقاله بنویسند؛

(۱۹) راه‌اندازی گروه سرود و تواشیح دربارهٔ انقلاب و نظام؛

(۲۰) علاقمند کردن دانش‌آموزان نسبت به نظام و ولیّ فقیه از طُرُق؛

- برپایی مسابقه یا نمایشگاه (نامه به مقام معظم رهبری >):
- طرح پرسش انتظار رهبر از ما؟؛
- بیان سخن بزرگان و رؤسای کشورهای دیگر دربارهٔ امام و مقام معظم رهبری >؛
- بیان ساده زیستی رهبر معظم انقلاب > و توانمندیهای ایشان در مواردی، مثل مسائل ادبی، هنری، قرآنی، تاریخی، نظامی، سیاسی و...؛
- بیان مدیریت جنگ توسط امام (و مقام معظم رهبری > و بیان موفقیت‌ها در جنگ تحمیلی با آمار، تصاویر و...؛
- ارائه نمونه‌هایی از نامه‌های مردم به امام (و مقام معظم رهبری > و بالعکس؛
- بیان علاقهٔ امام (و مقام معظم رهبری > به دانش‌آموزان و کلام ایشان دربارهٔ آنان (مثل کلام امام: شما دانش‌آموزان امید آیندهٔ کشور هستید).

(۲۱) بیان گفته‌های تلخ مهاجران از وطن و پخش فیلم‌های موجود در این زمینه.

ب) تقلید

- (۱) پرهیز از نظر دادن هر کس در هر زمینه‌ای، به ویژه مسائل دینی. چون دین و فهم آن تخصص می‌خواهد، پس هر کسی نمی‌تواند در مورد آن نظر بدهد؛
- (۲) تبیین درست معنای تقلید که همان مراجعه به متخصص می‌باشد و سؤال از دانش‌آموزان در مورد معنا و ضرورت تقلید؛
- (۳) بیان اینکه سازندهٔ هر دستگاهی بهتر از بقیه می‌تواند قوانین مربوط به آن را وضع کند، پس خدا که خالق انسان است نیز بهتر می‌داند که چه قوانینی وضع کند و این قوانین را باید افراد متخصص (مراجع) استخراج و ارائه نمایند؛
- (۴) تبیین عواقب و پیامدهای عدم رجوع به متخصص و ذکر خاطرات دانش‌آموزان در عدم رجوع به غیرمتخصص، مثل تعمیر رادیو و تلویزیون توسط غیر متخصص و...؛
- (۵) تصویر سازی از جامعهٔ بدون حلال و حرام، مثل خوردن خون، سوسک، گوشت سگ و... در برخی از کشورها و تبیین برخی از وحشیگری‌ها در غرب و

- (۱) سفیران ولایت، غلامرضا مومنی، نشر ذکری، ۱۳۹۸
- (۲) مبانی حکومت اسلامی، حسین جوان آراسته، بوستان کتاب، ۱۳۸۰؛
- (۳) ولایت فقیه، ولایت فقاہت و عدالت، آیت الله جوادی املی، انتشارات اسراء؛
- (۴) آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی، مهدی نظریور، انتشارات مرکز معارف؛
- (۵) حقوق و سیاست در قرآن، آیت الله مصباح یزدی، انتشارات موسسه امام خمینی ره؛
- (۶) ولایت فقیه: حکومت عالمان دینی بر اساس کتاب آسمانی، جلال کارآمد، موسسه فرهنگی آرمان رشد؛
- (۷) ولایت فقیه در حکومت اسلامی، روح الله احمدیان، حایر؛
- (۸) ولایت فقیه از دیدگاه امام خمینی و امام خامنه‌ای، پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)، زمزم هدایت؛
- (۹) ولایت فقیه: ویژه جوانان، محمدرضا اکبری، مسجد مقدس جمکران؛
- (۱۰) ولایت فقیه آسان: پاسخ‌های کوتاه به ۵۷ پرسش مهم جوانان درباره ولایت فقیه و حکومت اسلامی، هادی قطبی، آبانہ؛
- (۱۱) تقلید چرا؟، سیداسماعیل شاکراردکانی، فرهنگ اهل بیت (ع)؛

فصل سوم:

رفتارهای ارزشی و راهکارهای دستیابی به آن

مقدمه

در کنار شاخصه‌های اصلی که نقش کلیدی در سایر رفتارها دارند و به منزله تنه‌ی درخت تربیت محسوب می‌شوند، تعدادی رفتار ارزشی نیز وجود دارد که اهمیت ویژه‌ای در زندگی و سرنوشت دانش‌آموز خواهد داشت. از این رو ضرورت دارد برای تقویت این رفتارها، برنامه‌ی ویژه‌ای در نظر گرفته شود. لذا در کنار باورها و رفتارهای اساسی که شاخص‌های اصلی در فضائل اخلاقی هستند، دانش‌آموزان باید رفتارهایی را در زندگی خود تجربه کنند و به آن عمل نمایند که در این طرح از آنها به رفتارهای ارزشی یاد شده است.

هدف

تقویت و ترویج رفتارهای ارزشی اسلامی با الهام از شاخص‌های اصلی در بین دانش‌آموزان است؛ به طوری که انجام این رفتارها در وجود آنها نهادینه شود و به تناسب ظرفیت و رشد خود، آنها را تجربه کنند.

رفتارهای ارزشی عبارتند از:

۱. احترام به والدین؛
۲. احترام به بزرگترها؛
۳. کمک به دیگران؛
۴. طهارت و پاکیزگی؛
۵. اهتمام به مسجد و نمازجماعت؛
۶. نظم و انضباط؛
۷. اهتمام به فریضه روزه؛
۸. پرهیز از مال حرام و حساس بودن به حق الناس؛
۹. صله‌ی رحم؛
۱۰. ادب در گفتار و رفتار؛
۱۱. جهاد و ایثار؛
۱۲. قناعت و پرهیز از اسراف.

راهکارهای دستیابی به رفتارهای ارزشی

برای دستیابی به هر یک از رفتارهای ارزشی که ذکر شد، روش‌ها و راهکارهای مختلفی وجود دارد. برخی از راهکارها و روش‌ها، مختص یک رفتار خاص می‌باشد و برخی مشترک در تمام رفتارها است که در ادامه به راه‌های دستیابی به هر یک از موضوعات فوق اشاره می‌شود:

۱. احترام به والدین

هدف

شناخت جایگاه والدین و تبدیل فضیلت احترام به والدین به عنوان یک رفتار ثابت و ملکه در میان دانش‌آموزان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

(۱) شناختن حقوق والدین را و رعایت آن؛

(۲) احترام به والدین؛

(۳) کمک کار والدین؛

(۴) ولی خود دانستن والدین و اطاعت از آنها؛

(۵) به نیکی یاد کردن از والدین خود.

مبانی انتخاب شاخص

از نگاه قرآن، والدین جایگاه رفیع و بلندی را دارا هستند؛ به طوری که در ۴ آیه، خداوند به احسان به والدین امر می‌کند که در ۳ مورد آن این امر در کنار توصیه به عبادت و توحید ذکر شده است. «لا تعبدون الا الله و بالوالدین احسانا»^۱ «جز خداوند یگانه را پرستش نکنید و به پدر و مادر نیکی کنید».

^۱ سوره بقره آیه ۸۳

در قرآن مجید، کوچکترین بی احترامی به پدر و مادر نهی شده است.

چنانچه در سوره اسراء، آیه ۲۳ می_فرماید: وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا «چون یکی یا هر دو [پدر و مادر] در نزد تو به پیری رسند، حتی به آنان "اف" مگو و آنها را از خود مران بلکه بزرگوارانه با ایشان سخن بگوی.»

در روایتی نیز امام صادق % می_فرمایند: «اگر کمتر از "اف" عبارتی وجود داشت، خداوند از آن نهی می_فرمودند»^۱ امام صادق % می_فرمایند: «هیچ عبادتی سریع‌تر از نیکی به والدین نتیجه‌اش به انسان نمی_رسد»^۲. از این رو ضرورت دارد دانش‌آموز بداند پدر و مادر جایگاه عظیمی در پیشگاه خداوند دارد و احترام آنها در سرنوشت او مؤثر خواهد بود.

روش‌ها و راهکارها

(۱) تبیین حق والدین بر فرزند با استفاده از آیات و روایات؛

به طور نمونه، خداوند در سوره اسراء آیه ۲۳ می_فرماید: فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا به آنان اف مگوی و بر آنان [بانگ مز و] پرخاش مکن، و به آنان سخنی نرم و شایسته [و بزرگوارانه] بگو. اف پایین‌ترین درجه بی احترامی است که خداوند نهی کرده است. وقتی خداوند از اف گفتن به پدر و مادر نهی می_کند، به طریق اولی نباید بی احترامی‌های دیگر در حق پدر و مادر صورت گیرد. امام صادق % می_فرمایند: مَنْ نَظَرَ إِلَىٰ أَبِيهِ نَظَرَ مَا قَفَ وَهُمَا ظَالِمَانِ لَهُ ، لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ الصَّلَاةَ. اگر کسی با خشم به پدر و مادرش نگاه کند حتی اگر مقصر باشند، خداوند از او نمازی قبول نمی_کند. همچنین در ادامه آیه، خداوند به مهربانی‌های پدر و مادر در دوران کودکی اشاره دارد و از فرزندان می_خواهد با یادآوری آن دوران پدر و مادر خویش را دعا نمایند.

هم حتی خداوند در سوره اسراء آیه ۲۴ می_فرماید: وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا . و همیشه پر و بال تواضع و تکریم را با کمال مهربانی نزدشان بگستران و بگو: پروردگارا، چنانکه پدر و مادر، مرا از کودکی (به مهربانی) پروردند تو در حق آنها رحمت و مهربانی فرما.

^۱ الکافی ج ۲ ص ۳۴۹

^۲ بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۷۷

- ۲) تبیین دعای ۲۴ صحیفه سجاده (برگزاری مسابقه حفظ دعای ۲۴)؛
- ۳) تقویت اقتدار، هیبت و شکوه والدین با استفاده از دعای ۲۴ صحیفه سجاده؛
- ۴) تبیین اینکه مهربانی به والدین به اندازه کسانی است که همواره در تلاش هستند تا نیازهای فرزندان را برطرف کنند؛
- ۵) تبیین اینکه فرزندان باید تحمل خُلق و خوی والدین را داشته و مراعات حال آنها را بنمایند؛
- ۶) تبیین اینکه باید از والدین به خاطر تربیت آنها تشکر و قدردانی کرد؛
- ۷) ترغیب به طلب بخشش و حلال کردن توسط پدر و مادر به خاطر حقوقی که در ادای آنها کوتاهی نموده اند؛
- ۸) تبیین معنی ولایت والدین و بیان آثار دنیوی و اُخروی پذیرش ولایت والدین؛
- ۹) تبیین آثار زیانبار بی احترامی به والدین در دنیا و آخرت؛
- ۱۰) برگزاری نمایشگاهی با موضوع جایگاه والدین (ویژه دانش آموزان) با عناوین متفاوت؛
- ۱۱) برگزاری کارگاه‌های آموزشی ویژه والدین با موضوع شیوه‌های مدیریت رفتارهای فرزندان، ارتباط-گیری و رفاقت با فرزندان (برای جلوگیری و رفع تنش‌ها در روابط فرزندان و والدین)؛
- ۱۲) برگزاری کارگاه‌هایی ویژه معلمان و بیان دغدغه‌های والدین و بیان راه درمان آنها به منظور فعال شدن معلمان برای تبیین جایگاه والدین و بیان دغدغه‌های آنها به دانش آموزان؛
- ۱۳) خواندن متن‌های احساسی کوتاه در صبحگاه مدرسه در مورد جایگاه پدر و مادر؛
به طور نمونه:
- ✓ سلامتی اون مادری که با وجود همه ناسپاسی‌های فرزندش بازم میگه پسر من دوست دارم یه صلوات بفرستید؛
- ✓ سلامتی پدری که فرزندش ندانسته خُرمتش را شکست اما پدر غرور فرزندش را زیر پا لِه نکرد یه صلوات بفرستید.
- ✓ قرآن صبحگاهی امروز را هدیه کنیم به همه پدر و مادرهامون که همه هدفشون موفقیت و سلامتی ماست. پسر به مادرش گفت بین تو هم نماز میخونی، هم روزه میگیری، ولی خدا هیچی بهت نمیده؛ ولی منی که نه نماز میخونم، نه روزه میگیرم و هر چی ازش خواستم رو بهم داده. طفلکی پسر من دوست مادر از خدا فقط یک چیز می خواهد و آن هم این که هر چی پسرش می خواهد به او بدهد.
- ۱۴) برگزاری جشن تکریم ویژه پدران و مادران در مدرسه؛
- ۱۵) مسابقه دل نوشته در مورد پدر و مادر؛ مانند: اگه بهت بگن بهترین جمله‌ای که می‌خواستی به پدر و مادرت بگی اما خجالت کشیدی را بگو، چی می‌گفتی؟

۱۶) برگزاری اردوهای خانوادگی (پدرها با پسرها، دخترها با مادرها، مسابقه آشپزی دختر و مادر)؛

۱۷) دعا کردن پدر و مادر بعد نماز توسط امام جماعت. سیره امام سجاده % : «اللهم لا تنسی ذکرهما فی ادبار صلواتی»

۱۸) بیان راه‌ها و شیوه‌های احترام به والدین و کمک کردن به آنها:

- ✓ با آنها نیکو صحبت کنید؛
- ✓ از آنها تشکر کنید؛
- ✓ به دوستان والدین احترام بگذارید؛
- ✓ برای آنها دعا کنید؛
- ✓ در مجالس بالاتر از آنها ننشینید؛
- ✓ جلوتر از والدین راه نروید؛
- ✓ قبل از پدر و مادر ننشینید؛
- ✓ اگر عصبانی شدند، نسبت به آنها متواضع باشید؛
- ✓ تلاش کنید تا آنها را ناراحت نکنید؛
- ✓ درخواست التماس دعا از مادر در هنگام ناملایمات (شاه کلید مشکلات دعای مادر)؛
- ✓ کمک به والدین در امور منزل و تمیز کردن خانه، غذا درست کردن و ظرف شستن و...؛

۲. احترام به بزرگترها

هدف

شناخت جایگاه بزرگترها و تبدیل فضیلت احترام به آنها به عنوان یک رفتار ثابت و ملکه در میان دانش آموزان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

(۱) شناختن جایگاه بزرگترها و احترام گذاشتن به آنها؛

(۲) قدرشناسی زحمات بزرگترها.

مبانی انتخاب شاخص

یکی از سنت‌های خوب در جامعه اسلامی، تکریم بزرگترهاست که متأسفانه در عصر حاضر با پیشرفت تکنولوژی این سنت حسنه در حال فراموشی است. غافل از اینکه بی‌توجهی به بزرگترها و عدم احترام به آنها، آثار زیانباری در زندگی فردی و اجتماعی ما خواهد داشت. در سیره نبی مکرم اسلام 7، بزرگی و قابل احترام بودن فقط در کهنسالان خلاصه نشده و طیف وسیعی از افراد در این دایره قرار می‌گیرند.

چنانچه رسول اکرم 7 می‌فرمایند: «وَقَرُّوا كِبَارَكُمْ»^۱ و «الْبِرُّ كَمَعَ الْأَكَابِر»^۲

از این رو ضرورت دارد دانش آموزان با جایگاه بزرگترها در جامعه آشنا باشند و بدانند که چگونه باید با آنها رفتار کنند.

^۱ عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۶۵

^۲ بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۱۳۷

روشها و راهکارها

(۱) تبیین جایگاه بزرگترها در جامعه از دیدگاه اسلام و بیان جایگاه انسان؛

رسول الله 7 می فرمایند: «الشیخ فی قوم کالنبی فی أُمته»^۱ «سالمند در میان خانواده و قبیله اش چون پیامبری است در میان امت خود».

(۲) تبیین نتیجه تکریم بزرگان در دنیا و آخرت؛ از قبیل:

الف: تکریم بزرگترها، تجلیل از خداوند است. پیامبر اکرم 7 می فرمایند: «مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ تَعَالَى إِحْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ»^۲ «تکریم مسلمان سالخورده تجلیل از خداوند عزوجل است».

ب: همراهی با پیامبر. رسول خدا 7 می فرمایند: «وَقَرَّ الْكَبِيرَ تَكُنْ مِنْ رَفَقَائِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^۳ «بزرگان را تکریم کنید که این عمل باعث همراهی شما با من در قیامت خواهد شد».

ج: نجات از ترس و رنج قیامت. رسول اکرم ﷺ می فرمایند: «مَنْ وَقَرَ ذَا شَيْبَةٍ فِي الْإِسْلَامِ آمَنَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ فَرْعِ الْقِيَامَةِ» «هر کس سالخوره ای که موهایش را در راه اسلام سفید کرده است تکریم نماید، خدای متعال از ترس و هول قیامت او را در امان نگه خواهد داشت».

د: خیر و برکت در زندگی. رسول الله 7 می فرمایند: «البرکه مع الاکابر»^۴ «خیر و برکت همراه بزرگترها است».

(۳) بیان مصادیق احترام به بزرگترها و مهربانی نمودن به آنها:

- ✓ جای دادن به بزرگترها در اتوبوس و در میهمانی‌ها؛
- ✓ احترام به نظرات آنها و عدم مخالف کردن صریح با آنها؛
- ✓ حرف نزدن در حین صحبت کردن آنها؛
- ✓ مقابل آنها بلند بلند نخندیدن؛
- ✓ خود را برای شنیدن خاطرات و تجربه‌هایشان مشتاق نشان دادن؛
- ✓ زیبایی‌های شخصیت آنها را دیدن و ابراز کردن؛
- ✓ در هنگام راه رفتن مراعات توان جسمانی آنها را کردن؛
- ✓ با صدای بلند با آنها صحبت نکردن؛
- ✓ در فاصله‌های کوتاه از آنها دیدار کردن؛
- ✓ در هنگام شنیدن کلماتی از آنها که مورد میل نیست، برخورد همراه با متانت نمودن؛
- ✓ احوال‌پرسی نمودن از آنها و صله رحم؛

^۱ جامع الأخبار، ص ۹۲، نجف، مطبعة حیدریه، چاپ اول.

^۲ مکارم الأخلاق ج ۱ ص ۴۵۸

^۳ بحار الأنوار ج ۷۲ ص ۱۳۷

^۴ بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۱۳۷

- ✓ کمک به بزرگترها در انجام کارهای روزانه شان؛
- ✓ انجام دادن کارهای روزانه آنها؛
- ✓ وجود آنها را تاثیرگذار و موجب برکت دانستن؛
- ✓ گاهی با هدیه‌ای آنها را شاد نمودن؛
- ✓ پیش قدم شدن در رفع کدورت‌ها و کینه‌ها و قهرها؛
- ✓ تحمل کردن رفتارهایی که اقتضای سن آنهاست؛
- ✓ عدم منت‌گزاری از کارهایی که برای آنها انجام داده شده؛
- ✓ در صورت مشاهده بزرگترها برای سلامتی آنها دعا نمودن؛
- ✓ جلوتر از آنها قدم نزدن (در هنگام ورود به مکان یا امور دیگر اولویت را به آنها دادن)؛
- ✓ در هنگام دیدن بزرگترها قیام نمودن؛
- ✓ پشت سر بزرگترها بدگویی نکردن و عدم تخریب شخصیت آنها؛
- ✓ قدردانی از زحمات آنها و مورد توجه و تاثیرگذار بودن آنها.

(۴) آموزش نهیب به نفس و رجوع به خود به منظور ایجاد انگیزه جهت درک جایگاه بزرگترها و احترام به آنها؛ مثل:

- ✓ آخرش خودت یک روز پیر میشوی و همانطور که در جوانی با بزرگترها برخورد کردی، با تو در پیری همان برخورد را خواهند کرد؛
- ✓ اینا (بی احترامی به بزرگترها) همه عوض داره و چوب خدا صدا نداره و اگه بخوری دوا نداره.

(۵) تبیین ضعف انسان در عالم هستی و نیاز به دیگران؛ «وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ»^۱

(۶) بیان خاطرات احترام گذاشتن‌های قدیمی‌ها نسبت به بزرگترها.

^۱ سوره یس آیه ۶۸

۳. کمک به دیگران

هدف

ایجاد و تقویت روحیه کمک به دیگران ، تبدیل آن به عنوان یک رفتار ثابت و ملکه در میان دانش آموزان؛

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

۱) احساس مسئولیت کردن نسبت به مشکلات افراد پیرامون خود؛

۲) یاری رساندن به دیگران در مشکلات و گرفتاری ها؛

۳) شرکت فعال در امور مواسات و کمک رسانی جمعی.

مبانی انتخاب شاخص

یکی از وظایف مسلمان در زندگی اجتماعی خود، رفع نیاز و مشکلات و گرفتاری های دیگران است. همه ما در مقابل دیگران مسئول هستیم و فردای قیامت هم مورد بازخواست قرار خواهیم گرفت. «وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ»^۱.

از این رو اگر در جامعه اسلامی کسانی هستند که نیاز به کمک دارند، بر آحاد جامعه هست که به کمک او بشتابند و نیاز او را برطرف سازند. چنانچه در سوره طلاق آیه ۷ می فرماید: «لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ...»

دانش آموزان باید طوری تربیت شوند که یاد بگیرند به دیگران کمک کنند و در مشکلات و گرفتاری های افراد پیرامون خود بی تفاوت نباشند.

^۱ سوره صافات آیه ۲۴

روشها و راهکارها

(۱) تبیین واژه کمک‌رسانی و انواع و ابعاد آن اعم از مالی، جسمی، علمی و... با توجه به آیات و روایات؛

(۲) تبیین نیاز انسان به کمک دیگران؛

انسان موجودی اجتماعی است و از لحاظ نیاز مادی و معنوی امکان زندگی منفرد برای او دشوار است. هر انسانی محتاج تشکیل اجتماع و همکاری با دیگران است.

(۳) تبیین آثار و فوائد کمک به دیگران از دیدگاه قرآن و روایات از قبیل:

الف: پرورش روحی و تکامل معنوی؛ بدون تردید خدمت به خلق از جمله بهترین راههای سلوک الی الله و رسیدن به قرب الهی است. به قول شاعر:

تو با خلق خدا، چون مهربانی خدای خلق، با تو مهربان است

ب: نشاط معنوی؛ اثر وضعی خدمت به مردم و شادمان کردنشان این است که خداوند با این کار الطافش را شامل حال انسان می‌کند و روحیه و نشاطی معنوی در او می‌آفریند؛ به گونه‌ای که هر چه در این راه گام برمی‌دارد بیشتر لذت می‌برد و سختی‌های آن را به جان می‌خرد. به قول مرحوم ملا هادی سبزواری:

حضرت علی % پس از آنکه به کمال توصیه می‌کند خویشانت را به تحصیل خویهای نیک و خدمتگزاری به مردم فرمان ده، می‌فرماید:

کسی که دلی را شاد کند خداوند عوض آن شادی و خرمی، برایش لطف (و خوشی معنوی) می‌آفریند (که بر اثر انجام کارهای نیک به او روی می‌آورد. نهج البلاغه، حکمت ۲۵۷)

ج: جلوگیری از لغزشهای ذلت بار؛

امام علی % می‌فرماید: صَاحِبُ الْمَعْرُوفِ لَا يَغْتَرُ وَإِذَا عَتَرَ وَجَدَ مُتَّكَأً. غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۵۰۵

نیکوکار نمی‌لغزد و هرگاه بلغزد تکیه‌گاهی می‌یابد (که به آن پناه می‌برد و لغزشش بخشیده می‌شود).

د: حمایت الهی بدرقه راه خدمتگزاران؛ خادمان به مردم از حمایت و کمک خداوند برخوردار و همواره در پناه او خواهند بود. پیامبر اکرم 7 می‌فرماید: إِنَّ اللَّهَ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا دَامَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ. حلیه الأولیاء: ۳ / ۴۲ عن أبي هريرة.

همانا بنده تا وقتی که در راه کمک‌رسانی به برادر دینی اش باشد خدایش کمک می‌فرماید.

ایزد هزار عقده ز کارش رها کند هر کس ز کار خلق یکی عقده وا کند

کز کار خلق یکی گره بسته وا کند صدها فرشته بوسه بر آن دست می‌زنند

ه: محبوبیت اجتماعی: امام علی % نتیجه خدمتگزاری مخلصانه را تسخیر قلوب مردم و محبوبیت نزد آنان می‌داند:

مَنْ بَذَلَ مَعْرُوفَهُ مَالَتْ إِلَيْهِ الْقُلُوبُ. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، جلد ۱۲، صفحه ۳۴۷

کسی که به مردم نیکی کند، دلهای آنان به او جذب می‌شود.

و: شکوفایی اخلاق و معنویت مردم: خدمت به مردم مقدمه ایمان، عبادت و شکوفایی اخلاق و معنویت و آرامش روانی در گستره اجتماع است.

(۴) تقویت حس نوع دوستی دانش‌آموزان از طریق:

راهکارهای ارائه شده برای افزایش حس نوع دوستی و رفاقت در دانش‌آموزان:

✓ تشکیل گروه‌ها و گروه بندی از ترکیب دانش‌آموزان قوی و ضعیف؛

✓ شناخت استعداد و استفاده از توانمندی های دانش‌آموزان قوی برای کمک به شاگردان ضعیف؛

✓ تاکید زیاد بر رفاقت تا رقابت و از بین بردن حس حسادت و خودبینی در دانش‌آموزان و جایگزین کردن حس رفاقت؛

✓ ترسیم و تبیین اهداف خاص و تشویق و تاکید بر همکاری و مشارکت تا رسیدن به نتیجه مطلوب؛

✓ ایجاد انگیزه برای دانش‌آموزان در جهت رفع مشکلات خانوادگی و اقتصادی همکلاسی های خود.

(۵) تقویت حس مسئولیت پذیری دانش‌آموزان نسبت به دیگران؛ «کلکم راعٍ وَ کلکم مَسئولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»^۱

(۶) توزیع جزوات با موضوع یاری و کمک‌رسانی؛

(۷) برگزاری مسابقات در زمینه کمک‌رسانی از طریق نقاشی، کاردستی، و حفظ روایات و آیات؛

(۸) برگزاری کلاس‌های آموزشی و مهارتی در زمینه کمک‌رسانی؛

(۹) نمایش فیلم‌ها و کلیپ‌هایی از کمک‌رسانی؛

(۱۰) انشاء نویسی و انشاء خوانی در زمینه یاری و کمک؛

(۱۱) مشارکت دادن دانش‌آموزان در بعضی از امورات مدرسه مثل نظافت به عنوان کمک به بابای مدرسه؛

(۱۲) بررسی میزان کمک‌رسانی دانش‌آموزان در منزل در قالب فرم و ارسال به پدر و مادر؛

(۱۳) برقراری تعامل با والدین و ارزیابی مستقیم و غیرمستقیم کودک در زمینه تعامل و کمک او به دیگران در منزل و بیرون از منزل.

^۱ بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۳۸

۴. طهارت و پاکیزگی

هدف

آشنایی با طهارت و نجاست و ترغیب دانش آموزان به دوری از پلیدی ها.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- ۱) شناختن نجاسات و پرهیز از آنها؛
- ۲) پاکیزه زندگی کردن و لزوم دانستن آن؛
- ۳) توانایی تطهیر اشیاء نجس.

مبانی انتخاب شاخص

پاکی و طهارت در اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است. دین اسلام مکرراً به طهارت و پاکیزگی سفارش نموده است. چنانچه از آیات قرآن استفاده می شود، انسان پاکیزه محبوب خداوند است. *إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ*.

در روایات ما، طهارت و پاکیزگی از ایمان شمرده شده است.

چنانچه پیامبر اسلام 7 می فرماید: «النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ».

اسلام برای طهارت از آلودگی و نجس ها، دستورات فراوانی دارد. پیامبر اسلام 7 می فرماید: *(تَنْظَفُوا بِكُلِّ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى بَنَى الْإِسْلَامَ عَلَى النِّظَافَةِ)*.^۱ «با تمام توان بر پاکیزگی بکوشید، زیرا خداوند متعال، اسلام را بر پاکیزگی و نظافت بنا نهاده است»

با توجه به تعاملات و ارتباط دانش آموزان با محیط اطراف خود و لزوم زندگی پاک و مومنانه در جامعه، ضروری است دانش آموزان نجاسات و پلیدی ها را بشناسند و بدانند چگونه خود و اشیاء دور بر خود را پاک نگهدارند.

^۱ میزان الحکمة، ج ۴ ح ۲۰۳۲۷)

روشها و راهکارها

- ۱) آشناسازی دانش‌آموزان با واژه‌های نجاست و طهارت؛
 - ۲) تبیین اهمیت طهارت و پاکیزگی در اسلام؛
 - ۳) تبیین آثار و برکات طهارت و پاکیزگی در زندگی شخصی فردی و اجتماعی از قبیل:
 - الف: ایجاد آرامش روح و روان
 - ب: سلامت جسم
 - ج: آسان سازی ارتباط با دیگران
 - ۴) بیان تفاوت نجاست و کثیفی؛

از نظر لغوی نجس به معنای پلیدی، مقابل طاهر، پلشتی، ناپاک، آلوده، می باشد و کثیف از نظر لغوی به معنای ضد لطیف، انبوه شدن، ستبر شدن، غلیظ شدن، چرکین شدن، آلوده کردن چیزی به کثافت می باشد و نسبت بین نجس و کثیف در اصطلاح منطق، عموم و خصوص من وجه است. یعنی ممکن است چیزی کثیف باشد اما نجس نباشد.
 - نجاسات بنا بر احتیاط واجب یازده چیز است: ۱- بول ۲- مدفوع ۳- منی ۴- مردار ۵- خون ۶- سگ ۷- خوک ۸- کافر ۹- مایعات مست کننده ۱۰- آبجو ۱۱- عرق حیوان نجاستخوار.
 - کثیف از نظر بهداشتی مورد بحث قرار می گیرد و نجس از لحاظ شرعی.
 - ۵) بیان لزوم فراگیری این آموزش ها در زندگی و نقش آن در سلامت و بهداشت و...؛
 - ۶) استفاده از والدین برای تبیین طهارت و پاکیزگی برای دانش آموزان؛
 - ۷) نمایش دادن فیلم ها و کلیپ های تخصصی در زمینه طهارت اجسام و لباس، مانند: «نورالاحکام»؛
 - ۸) آموزش عملی تطهیر نجاسات (شستن لباس نجس، فرش نجس و...؛
 - ۹) برگزاری آزمون عملی در خصوص طهارات و نجاسات؛
 - ۱۰) ایجاد برخوردهای مصنوعی و بررسی عملکرد دانش آموزان نسبت به اشیاء نجس و ارائه راهکار بعد از آن.
- مثل ریختن کمی رب گوجه به عنوان خون و سوال کردن نحوه تطهیر آن از بچه ها.

۵. اہتمام بہ مسجد و نماز جماعت

هدف

شناخت جایگاه مسجد و اهمیت نماز جماعت و تبدیل فضیلت نماز جماعت و حضور در مساجد به یک رفتار ثابت و ملکہ در میان دانش آموزان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) داشتن علاقه به مسجد؛
- (۲) احترام گذاشتن به مسجد؛
- (۳) داشتن برنامه برای رفتن به مسجد؛
- (۴) اہل نماز جماعت در مسجد؛
- (۵) تلاش برای نظافت و تعمیر و آبادانی مسجد.

مبانی انتخاب شاخص

یکی از عوامل و ابزارهای تربیت، مکانهای خاص و معنوی می باشد و مسجد یکی از آن مکانهاست که غیرمستقیم بر روح و روان دانش آموزان تأثیر می گذارد و آنها را از هر گونه آلودگی مصون می سازد و زمینه های رشد و بالندگی را برای آنان فراهم می سازد و به همین دلیل در قرآن و روایات از اهمیت خاصی برخوردار است.

چنانچه امام حسن % می فرماید: «مَنْ أَدَامَ الْأَخْتِلَافَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَصَابَ إِحْدَى ثَمَانٍ: آيَةٌ مُحْكَمَةٌ وَ آخَا مُسْتَفَادٌ وَ عِلْمًا مُسْتَطَرَفًا، وَ رَحْمَةٌ مُنْتَظَرَةٌ وَ كَلِمَةٌ تَذَكُّ عَلَى الْهُدَى أَوْ تَرُدُّهُ عَنْ رَدًى وَ تَرَكَ الذُّنُوبَ حَيَاءً أَوْ خَشْيَةً»^۱ «کسی که همواره به مسجد (برای اقامه نماز و غیره) رفت و آمد کند، یکی از این هشت فایده به او برسد:

(۱) استفاده از آیه روشنی از قرآن؛

(۲) یافتن رفیق نیک؛

(۳) فراگیری علم تازه؛

(۴) برخورداری از رحمتی که در انتظارش بود؛

(۵) شنیدن سخنی که راهنمای راه باشد؛

(۶) از انحراف در امان باشد؛

(۷) موجب ترک گناه از روی حیا شود؛

(۸) موجب ترک گناه بر اثر ترس گردد.

عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِجَبْرِئِيلَ ع يَا جَبْرِئِيلُ أَيُّ الْبَقَاعِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ الْمَسَاجِدُ وَ أَحَبُّ أَهْلِهَا إِلَى اللَّهِ أَوْلَاهُمْ دُخُولًا وَ آخِرُهُمْ خُرُوجًا مِنْهَا

رسول خدا 7 از جبرئیل پرسید کدام مکان نزد خدا محبوب است؟ جبرئیل فرمود: مساجد و محبوبترین افراد مسجد نزد خدا کسانی هستند که زودتر از همه وارد و دیرتر از همه از مسجد خارج می شوند.^۲

باید کاری کرد که دانش آموزان ما برای عبادت به این مکان مقدس رو آورند و برای رسیدن به این هدف مهم ضرورت دارد که هم مربیان عزیز و هم والدین، خود اهل مسجد باشند و از این طریق فرزندان خود را هم برای عبادت در مسجد به همراه ببرند.

^۱ بحار الأنوار ج ۷۵ ص ۱۰۸

^۲ الکافی ج ۳ ص ۴۸۹

روشها و راهکارها

- (۱) تبیین جایگاه مسجد با توجه به آیات و روایات؛
- (۲) تقویت انگیزه دانش‌آموزان نسبت به حضور در نمازجماعت و مسجد از طریق:
 - الف: حضور معلمان و مربیان به همراه دانش‌آموزان
 - ب: طراحی برنامه‌های شاد و جذاب برای دانش‌آموزان در مسجد
 - ج: برخورد مودبانه و با احترام هیئت امناء و روحانی مسجد با دانش‌آموزان
- (۳) تبیین اثرات نمازجماعت برای انسان (دیدار با دوستان و آگاه شدن از مشکلات آنان، مشکلات مالی و...);
- (۴) توزیع جزوات در خصوص مبحث نمازجماعت و مسجد؛
- (۵) ایجاد کارگاه‌های مخصوص مسجد و نمازجماعت برای والدین و دانش‌آموزان؛
- (۶) بیان داستان‌های زیبا در خصوص نمازجماعت و حضور در مسجد؛
- (۷) بهداشت و نظافت مسجد؛
- (۸) خوش اخلاقی و خوش رفتاری امام جماعت برای جذب به مسجد؛
- (۹) پخش فیلم‌های آموزنده در خصوص نماز، مسجد و اعتکاف و...؛
- (۱۰) بردن دانش‌آموزان به مسجد و نمازجماعت و جمعه و تشویق آنها؛
- (۱۱) معرفی چهره‌های نمازخوان و مسجدی و تشویق آنها؛
- (۱۲) برگزاری اردوهای زیارتی سیاحتی برای دانش‌آموزان اهل مسجد و نمازجماعت؛
- (۱۳) فعال کردن ستاد اقامه نمازجماعت در مدرسه؛
- (۱۴) اجرای سرود در مورد نمازجماعت و مسجد توسط دانش‌آموزان در مدرسه.

ع. نظم و انضباط

هدف

تبدیل ویژگی نظم و انضباط، به یک رفتار ثابت و ملکه در میان دانش آموزان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

(۱) اهمیت دادن به نظم و انضباط در کلاس و مدرسه؛

(۲) رعایت کردن قوانین و مقررات مدرسه؛

(۳) سعی در اصلاح بی‌نظمی در صورت مشاهده آن.

مبانی انتخاب شاخص

نظام هستی از یک نظم دقیق و شگفت انگیز برخوردار است. با نگاهی به اطراف خود به این نظم پی خواهیم برد. اگر اندکی بی‌نظمی در گوشه‌ای از این عالم رخ دهد، همه چیز از بین می‌رود و زندگی‌ها نابود می‌شود. لذا ضرورت دارد انسان‌ها هم در زندگی خود دارای نظم و انضباط باشند که زندگی بدون نظم و انضباط، از ثبات خوبی برخوردار نخواهد بود. با توجه به اینکه انسان موجودی است که در اجتماع زندگی می‌کند و از طرفی هم دارای گرایش‌های متفاوت است، ممکن است این گرایش‌ها با هم تضاد و ناسازگاری داشته باشند. لذا ضروری است که برای جلوگیری از هرج و مرج، از یک نظم و انضباط برخوردار باشد.

نظم و انضباط در روایات اسلامی مورد تأکید می‌باشد. امیرمؤمنان علی $\%$ که بارها نتایج زیانبار بی‌نظمی و تشتت را در فکر و عمل مسلمانان دیده بود، در بستر شهادت و در آخرین پیامش، فرزندان خود و مسلمانان را به تقوای الهی و نظم در کارها فراخوانده، می‌فرماید: «أوصیکم و جمیع اهل و ولدی و من بلغه کتابی بتقوی الله و نظم امرکم»^۱. «شما را (ای حسن و حسین) و همه خانواده و فرزندانم و هر کس را که نوشته من به او می‌رسد، به تقوای الهی و نظم در کارهایتان سفارش می‌کنم». نداشتن نظم در زندگی، روح و فکر انسان را آشفته می‌کند.

^۱ نهج البلاغه، فیض، نامه ۴۷، ص ۹۷۷

روشها و راهکارها

۱) تبیین اهمیت نظم ضرورت نظم در زندگی با استفاده از آیات و روایات؛

۲) تبیین ابعاد مختلف نظم در زندگی از قبیل:

✓ نظم در فکر، نظم در وقت و برنامه ریزی و نظم در معلومات ، نظم در درس خواندن،

✓ کارکردن، خوابیدن، غذاخوردن ، راه رفتن، نشستن؛

✓ ، نظم در معاشرت‌ها و وعده‌ها، نظم در زندگی و نظم در عبادت.

۳) تبیین نقش نظم در پیشرفت فردی، اجتماعی و تقویت هویت انسانی از قبیل:

الف: کاهش استرس و ایجاد آرامش

ب: ایجاد تعادل بیشتر

ج: صرف وقت بیشتر برای خانواده و دوستان

د: الگوبرداری دیگران

ه: صرفه جویی

و: پیشرفت در زندگی

۴) تبیین آثار مخرب بی‌نظمی در زندگی فردی و اجتماعی از قبیل:

✓ ایجاد هرج و مرج

✓ پایمال شدن حقوق دیگران

✓ خدشه دار شدن شخصیت اجتماعی

✓ هرز رفتن نیروها و سرمایه ها

✓ بی هویتی

✓ سرخوردگی

✓ ضایع شدن فرصتها

۵) تبیین نظم و انضباط فردی و اجتماعی از منظر آیات و روایات؛

امام علی % : أَمْضِ لِكُلِّ يَوْمٍ عَمَلَهُ فَإِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ مَا فِيهِ ؛ نهج البلاغه ، نامه ۵۳

کار هر روز را در همان روز انجام ده ؛ زیرا هر روزی را کاری است ویژه آن روز

۶) تبیین نظم و انضباط خیره کننده در عالم هستی و اثرات آن در زندگی انسانها؛

۷) والدین هوشمند باید کودکان را از همان آغاز کودکی به نظم و ترتیب وادار نمایند و به آنان

بیاموزند که هر چیزی را باید در جای خود قرار داد. به عنوان مثال محل مناسبی را برای قرار دادن

لباس، کیف و دفتر و کتاب آنان مشخص کنند تا پس از استفاده، آنها را در جای خود بگذارند.

علاوه بر این باید ساعات بازی کردن و خواب و خوراک آنان را نیز معین نمایند تا به نظم و انضباط

عادت کنند.

۸) انتخاب دوستان منظم و منضبط؛

اولیا و مربیان باید نوجوانان را یاری کنند تا دوستان خوب و منظم انتخاب نمایند، زیرا معمولاً نوجوانان از دوستانشان تأثیر می‌پذیرند و نظم را در زندگی رعایت خواهند کرد. مطالعه سرگذشت بزرگانی که در سایه نظم و ترتیب، در زندگی به موفقیت چشمگیری رسیده‌اند و همچنین افرادی که به دلیل بی‌نظمی شکست خورده و زیان دیده‌اند؛ مانند سرگذشت زندگی حضرت امام خمینی (

۹) مساعد کردن زمینه‌ها برای اجرای نظم، مانند اختصاص دادن اتاقی برای مطالعه در خانه و یا ثبت نام در کتابخانه- های عمومی و همچنین خویشتن داری و پرهیز از ایجاد تنش و ناراحتی در محیط خانه ازسوی والدین؛

۱۰) تبیین سیره عملی و گفتار اهل بیت (در موضوع نظم و انضباط فردی؛

۱۱) تبیین سیره علما و دانشمندان اسلامی، نخبگان و شهداء در موضوع نظم و انضباط فردی و نقش آن در موفقیت آنها؛ مثلاً رفت و آمد منظم حضرت امام (در نجف موجب شده بود تا کسبه بازار، ساعت های خود را بر این اساس تنظیم کنند. همچنین ایشان هیچ گاه زمان تفریح خود را فدای کار نمی کرد و زمان کار خود را فدای تفریح نمی کرد.

۱۲) مقایسه بین انسان‌های منظم و نامنظم از قبیل:

- ✓ آدم های منظم چیزهایی که شاید یادشان برود را می نویسند
- ✓ منظم ها همیشه (مهلت اتمام کارها) را تعیین می کنند
- ✓ منظم ها، برای هر بخش از زندگی یک برنامه مشخص دارند
- ✓ منظم ها، به صورت پیوسته، نظم را رعایت می کنند و در موارد بی نظمی در اولین فرصت جبران می کنند
- ✓ افراد منظم فقط چیزهای مورد نیازشان را نگه می دارند
- ✓ منظم ها هر چیزی را سر جای خود قرار می دهند
- ✓ افراد منظم و موفق کارهای خود را ناقص باقی نمی گذارند
- ✓ انسان منظم نظم کلاس درس را رعایت می کند و سر وقت در کلاس حاضر شده ، بی اجازه حرف نمی زند، نیمکت ها را بهم نمی ریزد.

۱۳) تقویت اطلاعات و معلومات دانش‌آموزان درباره نظم (تعریف نظم، انواع نظم و...):

۱۴) برگزاری مراسم الگوهای نظم در آموزشگاه و تقدیر از برگزیدگان نظم به صورت هفتگی یا ماهانه؛

۱۵) رعایت نظم و انضباط توسط مربی، کادر مدرسه و والدین و حساس بودن بر نظم دانش‌آموزان؛

۱۶) وضع قوانین که دانش‌آموزان توان اجرای آن را داشته باشند؛

۱۷) تفهیم درست قوانین، نظم و انضباط به دانش‌آموزان؛

- (۱۸) قاطعیت و پرهیز از تردید و دو دلی از اجرای قوانین و نظم و انضباط؛
- (۱۹) تداوم و استواری نظم و انضباط در مدرسه و منزل؛ حضرت امیر المومنین علی % می‌فرمایند: «الْعَمَلُ الْعَمَلُ، ثُمَّ النَّهَايَةُ النَّهَايَةُ وَالْإِسْتِقَامَةُ الْإِسْتِقَامَةُ، ثُمَّ الصَّبْرُ الصَّبْرُ، وَالْوَرَعُ الْوَرَعُ، إِنَّ لَكُمْ نِهَایَةً فَانْتَهُوا إِلَى نِهَایَتِكُمْ»^۱. و در کلامی دیگر می‌فرماید: «قَلِيلٌ تَدْوُمٌ عَلَيْهِ أَرْجَى مِنْ كَثِيرٍ مَمْلُولٍ مِنْهُ»^۲. «کاری اندک که بر آن مداومت شود، برتر است از کار بسیاری که خستگی آور باشد و توانایی دوامش از انسان سلب شود».
- (۲۰) تبلیغ و ترویج نظم به عنوان یک معروف و بی‌نظمی به عنوان یک منکر؛
- (۲۱) معرفی جلوه‌های نظم و انضباط در زندگی فردی و اجتماعی امامین انقلاب، با استفاده از قالب-های جذاب (کلیپ، فیلم، بیان خاطره توسط افراد مرتبط با امامین انقلاب و...);
- (۲۲) برای انتخاب راهکارها و برنامه‌های ایجاد نظم و انضباط فردی میان دانش‌آموزان و مدرسه، از هم‌فکری و مشارکت دانش‌آموزان و والدین آنان و نیز کادر آموزشی مدرسه استفاده نمایید؛
- (۲۳) برگزاری مسابقه‌ای با عنوان «چگونه منظم باشیم» در میان دانش‌آموزان و مسابقه «چگونه فرزندان منظم و با انضباط داشته باشیم» میان والدین و مسابقه «چگونه کلاسی منظم و دانش‌آموزی منظم داشته باشیم» ویژه معلمان و دبیران.

^۱ نهج البلاغه خطبه ۱۷۶ (عمل کنید، عمل کنید؛ سپس به پایان رسانید، به پایان رسانید، اعتدال، اعتدال؛ سپس شکیبایی، شکیبایی؛ و پارسایی، پارسایی. (بدانید) برای شما پایان و مقصدی

است؛ خود را به آن برسانید)

^۲ نهج البلاغه حکمت ۲۷۸

۷. اهتمام به فریضه روزه

هدف

علاقمند کردن دانش‌آموزان به روزه‌داری و تقویت نگاه دانش‌آموزان نسبت به روزه به عنوان یکی از عوامل مهم سازنده شخصیت انسان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

- ۱) علاقه نشان دادن به گرفتن روزه؛
- ۲) فایده روزه برای او؛
- ۳) دانستن احکام مورد نیاز خود درباره روزه؛
- ۴) از روزه خواری و تظاهر به آن خوششان نیاید و عکس العمل نشان دادن در مقابل آن.

مبانی انتخاب شاخص

یکی از واجبات مؤکد دین اسلام، روزه است که نقش مهمی در پرورش روح و تقوا و دین‌داری دارد. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»^۱ «روزه بر شما واجب شده است... شاید پرهیزکار شوید». این فریضه از نظر جسمی و معنوی آثار فراوانی در رشد و تکامل شخصیت انسان دارد. لذا ضرورت دارد که دانش‌آموزان در طول دوره کودکی و نوجوانی، این واجب الهی را تجربه کنند.

روشها و راهکارها

- ۱) تبیین اهمیت و جایگاه روزه از منظر آیات و روایات؛

دلیل واجب بودن روزه در این آیه آمده است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»

ای مؤمنان روزه بر شما واجب گردیده است همان گونه که بر ملت‌هایی که قبل از شما بوده‌اند واجب بوده است». آیه ۱۸۳

^۱ سوره بقره آیه ۱۸۳

امام رضا % نیز در این باره می فرماید: انما امروا بالصوم لكي يعرفوا الم الجوع و العطش فيستدلوا على فقر
الآخر؛ مردم به انجام روزه امر شده اند تا درد گرسنگی و تشنگی را بفهمند و به واسطه آن فقر و بیچارگی آخرت را
بیابند. (وسائل الشیعه، ج ۴ ص ۴ ح ۵ علل الشرایع، ص ۱۰)

(۲) تبیین نقش روزه در پیشرفت فردی، اجتماعی و تقویت هویت انسانی؛

الف: تقویت پایداری و صبر؛

ب: آرامش و نشاط؛

ج: قدرت بر کنترل شهوت ها؛

د: تقویت اخلاص؛

ه: شکوفایی حس هم دردی با فقرا و کم شدن شکاف طبقاتی؛

و: ایجاد فضای معنوی در جامعه و کاهش آسیب های اجتماعی.

(۳) تبیین وظایف فرشتگان نسبت به روزه دار؛

(۴) تبیین سیره عملی و گفتاری اهل بیت (در موضوع روزه؛

سید بن طاوس در کتاب «اقبال» از جزء دوم تاریخ نیشابوری روایتی نقل می کند که: چون ماه مبارک رمضان فرا
می رسید، رنگ رخسار رسول خدا (صلی الله علیه واله) تغییر می کرد، و نماز خواندنش زیاد می شد، و در دعا و درخواست
از حق تعالی بسیار زاری و تضرع می کرد، و از خدا ترسان بود. طباطبایی، محمدحسین، سنن النبی، ص ۳۰۰، ح ۳۳۶ چ

(۵) تبیین سیره علما، دانشمندان اسلامی، نخبگان و شهداء در موضوع ماه مبارک رمضان؛

(۶) تقویت آگاهی دانش آموزان درباره عبادت روزه و اهمیت آن و روزه داری؛

(۷) برگزاری مراسم افطاری در مدرسه و دعوت از دانش آموزان و اولیا در جلسه افطاری؛

(۸) تبدیل اولین روز روزه داری کودکان به خاطره ای شیرین و ماندگار؛

(۹) رفتار مهربانانه و خوش با دانش آموزان در ماه مبارک رمضان توسط معلمان و مربیان و والدین؛

(۱۰) عدم ایجاد محرومیت برای دانش آموزان در ایام روزه داری مثل: دستور به عدم سر و صدا، بازی و...
توسط دانش آموزان؛

(۱۱) همراهی روحی و روانی با دانش آموزان و کمک به آنها جهت روزه داری؛

(۱۲) تقدم کودکان در هنگام افطاری دادن؛

(۱۳) تقویت حالت معنوی دانش آموزان از راه:

الف: از او بخواهید با دهان روزه برای شما دعا کند.

ب: از او بخواهید برای شفای مریض ها دعا کند.

ج: از او بخواهید برای ظهور امام زمان . دعا کند.

۸. پرهیز از مال حرام و حساس بودن به حق الناس

هدف

حساس کردن دانش‌آموزان نسبت به مال حرام و رعایت حقوق دیگران و دوری از حرام خواری.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) آشنایی با حلال و حرام خدا در حد خودشان؛
- (۲) پرهیز از مال حرام؛
- (۳) احتیاط در مواجهه با مال شبهه‌ناک؛
- (۴) حساس بودن نسبت به حقوق دیگران و تلاش کنند برای رعایت حقوق دیگران آنها.

مبانی انتخاب شاخص

تحصیل مال، امری مطلوب است؛ زیرا مقتضی زندگی دنیوی و مادی آن است که انسان امکاناتی را برای آسایش خود فراهم آورد و به تامین نیازهای مادی خود پردازد. از این رو در آموزه های اسلامی تحصیل مال مشروع و طیب همانند جهاد در راه خدا دانسته شده است؛ زیرا پاسخ‌گویی به نیازهای مادی و جنبه های دنیوی، امری لازم و ضروری است و انسان ها در سایه اقتصاد سالم می‌توانند بسترهای رشد کمالی خود را فراهم آورند.

کسانی که دنیاگرا هستند، به مال و منال دنیا دل می‌بندند و می‌کوشند تا از هر راهی هرچند نامشروع آن را به دست آورند و گاه در لباس دین و مذهب به توجیه می‌پردازند تا مال حرام را برای خود حلال و مشروع سازند. مال حرام به سبب آنکه تاثیر منفی در زندگی بشر دارد، باید گفت یکی از مهمترین عوامل سقوط و انحطاط انسان هاست، به طوری که می‌بینیم در واقعه کربلا، مسلمانان با وجود اینکه می‌دانستند که امام حسین % فرزند رسول خدا 7 است اما در عین حال بخاطر خوردن مال حرام، حرف امام زمان خود را گوش نکردند و حاضر شدند بزرگ‌ترین جنایت تاریخ بشر را رقم بزنند.

اباعبدالله الحسين % در مورد آنها فرمود: «حَتَّى قَالَ لَهُمْ، وَيَلَكُمْ! مَا عَلَيْكُمْ أَنْ تُنْصِتُوا إِلَيَّ فَتَسْمَعُوا قَوْلِي؟! وَإِنَّمَا أَدْعُوكُمْ إِلَى سَبِيلِ الرَّشَادِ ... وَكُلُّكُمْ عَاصٍ لِأَمْرِي غَيْرُ مُسْتَمِعٍ قَوْلِي فَقَدْ مِلْتُمْ بِطُغُونِكُمْ مِنَ الْحَرَامِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِكُمْ»^۱ «وای بر شما! شما را چه زیان که به من گوش دهید و گفتار مرا که به راه راست فرا می خوانم بشنوید ... همه شما از من نافرمانی می کنید و به سخنان من گوش نمی دهید؛ زیرا شکم هایتان از حرام پر شده و بر دل هایتان مهر [غفلت] خورده است».

روشها و راهکارها

- (۱) تبیین اهمیت دنیا و امکانات مادی و نقش آن در زندگی فردی، اجتماعی، سیاسی و...؛
- (۲) از بین بردن زمینه ها و ریشه های حرام خواری؛
- (۳) تبیین نقش اجتناب از مال حرام و تقیّد به حلال و حرام در پیشرفت فردی، اجتماعی و تقویت هویت انسانی از قبیل:

الف: خوردن لقمه حلال، دل را روشن می کند و چشمه های حکمت را بر زبان جاری می کند.
پیامبر 7 می فرماید: «مَنْ أَكَلَ الْحَلَالَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نَوَّرَ اللَّهُ قَلْبَهُ وَاجْرَى يَنْابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ».^۲ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس چهل روز خوراک حلال بخورد، خداوند قلبش را نورانی کند و چشمه سارهای حکمت را از دل بر زبانش جاری سازد».

علم و حکمت زاید از لقمه حلال عشق و رقت آید از لقمه حلال

ب: خوردن لقمه حلال، انسان را پرهیزکار می کند.

ج: خوردن لقمه حلال، به استجاب دعا کمک می کند.

امام صادق % می فرمایند: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ فَلْيُطِيبْ كَسْبَهُ^۳

د: خوردن لقمه حلال، حقیقت ایمان را آشکار می کند. وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۝ اَعْرَافَ ۵۸

ه: خوردن لقمه حلال، اعضای بدن انسان را فرمانبردار می کند. كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا (مؤمنون/۵۱)

و: خوردن لقمه حلال، آمرزش گناهان را به دنبال دارد.

پیامبر اکرم 7 فرمودند: «کسی که طعام حلالی بخورد ملکی بالای سرش می ایستد و برایش استغفار می کند تا از

خوردن طعام فارغ شود».^۴

^۱ بحار الأنوار، ج ۴۵

^۲ سفینه البحار، ج ۲، ص ۳۷۷.

^۳ [بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۳۲۱، ح ۳۱].

^۴ سفینه البحار؛ تهران: انتشارات فراهانی، ج ۱۰، ص ۲۹۸

- (۴) تقویت باور به اینکه خداوند متعال، ناظر اعمال انسانهاست. «الم يعلم بأن الله يرى»^۱
- (۵) تبیین موضوع ثبت اعمال توسط فرشتگان و معرفی جلوه‌ها و مصادیق آن در موضوع اجتناب از مال حرام؛
- (۶) تبیین سیره عملی اهل بیت (در موضوع اجتناب از مال حرام؛
- (۷) تبیین سیره علما، دانشمندان اسلامی، نخبگان و شهداء در موضوع اجتناب از مال حرام؛
- (۸) تبیین پیامدها و ضرورت اجتناب از مال حرام از منظر آیات و روایات؛
- (۹) تأثیر مال حرام در خانواده و نظام اجتماعی؛
- (۱۰) توجه دادن به یاد مرگ و قیامت و نقش مال حلال و حرام در مواقف آن.

^۱ سوره علق ایه ۱۴

۹. صلہ رحم

هدف

شناخت جایگاه و نقش صلہ رحم در زندگی و تقویت علاقه دانش‌آموزان برای ارتباط با اقوام و بستگان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش‌آموزان به موارد ذیل برسند:

- ۱) پی بردن دانش‌آموزان به ارزش و اهمیت صلہ رحم؛
- ۲) افزایش دادن ارتباط با اقوام و بستگان و حساس نسبت به تحقق این امر؛
- ۳) آگاهی از مضرات قطع صلہ رحم.

مبانی انتخاب شاخص

در زندگی امروزی که فرهنگ مدرنیته و تکنولوژی بر روابط اجتماعی انسان‌ها غلبه کرده است و فضای حقیقی جایش را به فضای مجازی داده است، به طوری که بر روابط خانوادگی تاثیر منفی گذاشته است؛ ضرورت دارد با تکیه بر آیات و روایات، اهمیت صلہ رحم و آثار و برکات آن را برای دانش‌آموزان تبیین کرده و آنها را از خطرات و مضرات قطع رحم آگاه سازیم. در اهمیت صلہ رحم همین بس که قرآن مجید می‌فرماید: «وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ»^۱ «آنها که عهد الهی را پس از محکم کردن می‌شکنند و پیوندهایی را که خدا دستور به برقراری آن داده قطع می‌کنند و در روی زمین فساد می‌نمایند، لعنت برای آنهاست و بدی (و مجازات) سرای آخرت» و همچنین می‌فرماید: «الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ»^۲

^۱ سوره رعد آیه ۲۵

^۲ سوره بقره آیه ۲۷

روشها و راهکارها

- (۱) تبیین جایگاه صله رحم در آیات و روایات؛
- (۲) ارائه الگو از زندگی شهدا و علما که با صله رحم به مقامات رسیدند؛
 - ✓ زندگی نامه حضرت آیت الله بهجت که با احترام به خواسته پدر به مقامات رسیدند .
 - ✓ زندگی نامه مقام معظم رهبری که خودشان فرمودند هر چه دارم از خدمت به پدر و مادر است .
- (۳) بیان آثار و برکات صله رحم با استفاده از آیات و روایات؛
- (۴) بیان عاقبت کسانی که قطع صله رحم کرده‌اند بر اساس آیات و روایات؛
- (۵) بیان آداب و روش‌های صله رحم؛
- (۶) استفتائات انجام شده در مورد قطع ارتباط با اقوام و بستگان فاسد یا گنه کار؛

سؤال:

در خصوص صله رحم، اگر فرد یا افرادی از بستگان اهل گناه باشند تکلیف صله رحم با آنان چیست؟

جواب:

هرگاه ادامه رابطه با آنها مفسده داشته باشد و یا ترک آن موجب نهي از منکر آنان شود می‌توان موقتاً آن را ترک کرد. در غیر این دو صورت، باید در حدّ واجب صله رحم کرد، و در عین حال امر به معروف و نهي از منکر با زبان خوش فراموش نشود.

- (۷) درخواست از دانش‌آموزان برای انجام صله رحم و ثبت آن در جدول مربی.

۱۰. ادب در گفتار و رفتار

هدف

تقویت رفتار و گفتار مودبانه در دانش آموزان نسبت به دیگران.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- ۱) داشتن رفتار و گفتار مودبانه در مواجهه با دیگران؛
- ۲) آشنابودن با انواع آداب شوند و داشتن سعی در رعایت آن؛
- ۳) با کرامت و بزرگواری برخورد کردن در مواجهه با بی ادبی دیگران.

مبانی انتخاب شاخص

یکی از نکاتی که در روایات درباره ادب دیده می‌شود، ارتباط ادب با کمال انسانی است. اینکه شخصیت

آدمی مرتبط با ادب می‌باشد و هر قدر ادب افزوده گردد، شخصیت آدمی کامل تر می‌شود.

قال أمير المؤمنين % : «يا مؤمن إن هذا العلم والأدب ثمن نفسك فاجتهد في تعلمهما فما يزيد من علمك وأدبك يزيد في ثمنك وقدرك فإن بالعلم تهتدي إلى ربك وبالأدب تحسن خدمة ربك وبأدب الخدمة يستوجب العبد ولايته وقربه فأقبل النصيحة كي تنجو من العذاب»^۱ «ای مؤمن این علم و ادب قیمت جان توست، در آموختن آن بکوش، هر قدر به علم و ادب افزوده گردد قیمت و منزلت زیاده‌تر شود، زیرا به وسیله علم به سوی پروردگارت هدایت می‌شوی و به وسیله ادب به پروردگارت بهتر خدمت می‌کنی و به وسیله خدمت همراه ادب بنده سزاوار دوستی و قرب با خدا می‌شود، نصیحت پذیر باش تا از عذاب دوزخ نجات یابی».

^۱ مشکاة الانوار، ابوالفضل علی بن حسن طبرسی، ص ۲۶۷

یکی از خلأ های تربیتی امروزه در خانه و مدرسه، عدم رعایت گفتار و رفتار مؤدبانه نسبت به همدیگر است. منشأ این رفتار غلط، نازپروردگی و غلبه سبک زندگی غربی و... می باشد. از همین رو تقویت این شاخص در دانش-آموزان می تواند تا حدودی این خلأ را جبران کرده و موجبات رفتار مؤدبانه در دانش آموزان را تقویت کند.

روشها و راهکارها

- (۱) تبیین آیات و روایات مربوط به رفتار و گفتار مؤدبانه؛
- (۲) تبیین انواع ادب از قبیل: ادب در مقابل خلق و ادب در مقابل خالق؛
- (۳) مقایسه بین انسان با ادب و بی ادب از قبیل:
 - ✓ با ادب حد و حدود می شناسد و بی ادب نه
 - ✓ با ادب مشکل را حل می کند ولی بی ادب مشکل ایجاد می کند
 - ✓ با ادب درگیری ایجاد نمی کند بخلاف بی ادب که درگیری درست می کند
 - ✓ با ادب عاقبت بخیر می شود ولی بی ادب نه
 - ✓ با ادب زندگی زیبایی دارد چون ادب زیبایی می آورد ولی بی ادب نه
 - ✓ با ادب بر نفس خودش مسلط است ولی بی ادب نفس او بر او مسلط است
 - ✓ با ادب الگو برای خوبان می شود و بی ادب الگو برای بدان می شود
 - ✓ با ادب باعث جلب دعای مردم می شود بی ادب موجب نفرین پشت سر پدر و مادر انسان می شود
- (۴) تبیین نقش ادب در سرنوشت انسان مثل حرّ در کربلا؛
- (۵) بیان نقش ادب در مقبولیت اجتماعی و کمالات شخصی؛

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ (سوره آل عمران آیه ۱۵۹)

کسی که ادب را رعایت می کند، مردم او را دوست دارند. تمام پیامبران و ائمه معصومین (بخاطر ادبی که داشتند مردم دور آنها جمع می شدند. ادب، زیبا کننده رفتار انسان است.
- (۶) بیان داستان هایی از زندگی شهدا و علما در مورد رعایت ادب؛
- (۷) تشویق دانش آموزان با ادب در مدرسه؛
- (۸) تشویق والدینی که بچه های با ادبی تربیت کرده اند؛
- (۹) رعایت ادب در گفتار و رفتار توسط خود مربی به عنوان الگو؛
- (۱۰) قرارداد امتیاز ویژه به صورت اتفاقی برای رفتارهای مؤدبانه.

۱۱. جهاد و ایثار

هدف

تقویت روحیه جهاد و ایثارگری در بین دانش آموزان.

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) پیدا کردن روحیه کار جهادی؛
- (۲) انس پیدا کردن با فرهنگ جهاد و شهادت؛
- (۳) داشتن روحیه ایثارگری؛
- (۴) حضور موثر و فعال در عرصه‌های مختلف اجتماعی؛
- (۵) تبلیغ روحیه جهادی و ایثارگری در جامعه.

مبانی انتخاب شاخص

جهاد و ایثار، دو واژه‌ی مقدسی هستند که در شکل‌های مختلف تجلی پیدا می‌کنند. فداکاری، گذشت، مهرورزی، دوستی، محبت، بخشش مال و...، مصادیق بارزی از ایثار هستند؛ اما والاترین مراتب رفتار ایثارگرانه را می‌توان در عرصه‌ی جهاد در راه خدا مشاهده کرد که با نوشیدن شربت شهادت، جانبازی و اسارت در چنگال دشمنان توأم است. این گونه ایثارگری‌ها از چنان قداست و عظمت برخوردار هستند که سایر شکل‌های ایثار در مقابل آنها ناچیز و کوچک به حساب می‌آیند.

به همین سبب در تمامی مکاتب بشری و ادیان الهی، ایثار جان در راه عقیده و کشور یک افتخار بزرگ به حساب می‌آید. مردم نیز برای تمامی کسانی که در راه دین و میهن کشته می‌شوند، ارزش و احترام خاصی قائل هستند و همیشه به نیکی از آنها یاد می‌کنند. اما در نظام اسلامی به دلیل اعتقاد به معاد و زندگی جاوید در جهان آخرت، ارزش و اعتبار این قسم از ایثار بیشتر از جوامع دیگر بوده و هاله‌ای از تقدس و نورانیت آن را فرا گرفته است. به دلیل همین ویژگی‌های منحصر به فرد است که می‌توان نمونه‌های فراوانی از این نوع ایثارگری‌ها را در طول تاریخ حیات اسلام مشاهده نمود.

در اهمیت جهاد همین روایت بس که امیرالمومنین % می فرماید: «إِنَّ الْجِهَادَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ فَتَحَهُ اللَّهُ لِخَاصَّةٍ أُولِيَائِهِ»^۱. «جهاد دری از درهای بهشت است که خداوند آن را بر روی اولیای خاص خود گشوده است».

بر این اساس، تقویت این شاخص در بین دانش آموزان می تواند بسیاری از مشکلات و معضلات اجتماعی جامعه را حل کند و آنان را برای دفاع از دین و انقلاب آماده نماید.

خداوند نیز بزرگترین کامیابی برای مسلمانان را شهادت در راه خود می داند و برای مؤمنانی که عاشقانه جان خود را در طبق اخلاص گذاشته و آن را تقدیم می کنند، پاداش بزرگی در نظر گرفته است.

«إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَغَدَاً عَلَيْهِ حَقٌّ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»^۲. «در حقیقت خدا از مومنان، جان و مالشان را به [بهای] اینکه بهشت برای آنان باشد، خریده است؛ همان کسانی که در راه خدا می جنگند و می کشند و کشته می شوند. [این] به عنوان وعده حقی در تورات و انجیل و قرآن بر عهده اوست و چه کسی از خدا به عهد خویش وفادارتر است؟ پس به این معامله ای که با او کرده اید شادمان باشید و این همان کامیابی بزرگ است».

روشها و راهکارها

۱) تبیین اهمیت و ارزش جهاد و ایثارگری با توجه به آیات و روایات؛

خداوند در سوره نساء آیه ۹۵ در اهمیت و ارزش جهاد می فرماید:

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۖ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۖ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى ۖ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا . (هرگز مؤمنانی که بدون عذر از جهاد بازنشتند با آنان که به مال و جان در راه خدا جهاد کنند یکسان نخواهند بود، خدا مجاهدان (فداکار) به مال و جان را بر بازنشتگان (از جهاد) بلندی و برتری بخشیده و همه (اهل ایمان) را وعده پاداش نیکو فرموده، و خداوند مجاهدان را بر بازنشتگان به اجر و ثوابی بزرگ برتری داده است.)

البته نباید فراموش کرد که شهدا هم درجاتی دارند و همه آن مراتب از کمترین تا بالاترین دارای

ارزش و اعتباری خاص در نزد خداوند کریم هستند و اینان در اصطلاح آبروداران درگاه احدیتند.

و لا تقولوا المن يقتل في سبيل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون ((بقره، ۱۵۴))

کشته شدگان در راه خدا را مرده نخوانید بلکه آنان زنده اند و لکن شما درک نمی کنید.

^۱ نهج البلاغه، خطبه ۲۷

^۲ سوره توبه آیه ۱۱۱

- (۲) تبیین جایگاه کسی که در راه خدا به شهادت می رسد؛
- (۳) ترغیب دانش آموزان به شرکت در اردوهای جهادی؛
- سعی شود قبل از اردو هدف آن و شرایط برای خانواده ها گفته شود تا با رغبت بیشتری اجازه دهند فرزندان در این کارها حضور پیدا کنند و الگوهایی مانند شهید حجتی را که در اردوهای جهادی شرکت فعال داشت، به بچه ها معرفی کنیم.
- (۴) برگزاری نمایشگاه جهاد و ایثار از فعالیت های جهادی دانش آموزان؛
- (۵) بیان رشادت و ایثارگری ها در زمان دفاع مقدس و بلایای طبیعی؛
- (۶) مسابقه نقاشی با محوریت جهاد و ایثارگری؛
- (۷) نوشتن مقاله و انشاء توسط دانش آموزان در مورد جهاد و ایثارگری؛
- (۸) خواندن بخشی از کتاب های مورد نظر مقام معظم رهبری α برای دانش آموزان؛
- (۹) بیان رشادت ها و ایثارگری های نوجوانان در تاریخ دفاع مقدس؛ از قبیل شهید مرحمت بالازاده، شهید بهنام محمدی، شهید حسین فهمیده و.... .

۱۲. قناعت و پرهیز از اسراف

هدف

تقویت روحیه قناعت و پرهیز از اسراف در دانش آموزان

انتظارات

با اجرای این شاخص، انتظار می‌رود دانش آموزان به موارد ذیل برسند:

- (۱) دوری کردن از اسراف؛
- (۲) پیدا کردن روحیه قناعت و پرهیز از مصرف گرایی؛
- (۳) سعی در جلوگیری از اسراف در صورت مشاهده آن.

مبانی انتخاب شاخص

طبق آمارهای جهانی، ایران جزو پرمصرف ترین کشورهای دنیا می‌باشد و این روحیه اسراف‌گری با مبانی انقلاب و دین همخوانی ندارد. از مهمترین عوامل این مسئله، آموزش‌های ناصحیح در محیط خانه و مدرسه به دانش آموزان می‌باشد؛ مضافاً بر اینکه در شرایط جنگ اقتصادی با دشمنان هستیم که سعی دارند به شکل‌های مختلف، کشور را در تنگ‌ناها و چالش‌های اقتصادی قرار بدهند. بر همین اساس و طبق فرموده رهبر عزیز کشورمان که ندای مقاومت اقتصادی را مطرح می‌کنند، می‌توانیم با تقویت روحیه قناعت در دانش آموزان علاوه بر خنثی سازی توطئه دشمنان، این مقوله را در جامعه فرهنگ سازی نموده و موجبات آرامش روانی که از آثار و برکات قناعت است، به خانواده‌ها هدیه نماییم. از این رو در این روایت از قناعت به گنج بی پایان تعبیر شده است. رسول گرامی اسلام 7 می‌فرمایند: «الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى»^۱. «قناعت گنجی است که فانی نمی‌شود».

^۱ مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۲۲۶

قناعت به معنای بی‌نیازی و اعتدال و میانه‌روی و از صفات اخلاقی نیکو و پسندیده‌ای است که در تکامل فرد و اجتماع مؤثر است و یکی از فضیلت‌هایی که همواره مورد تأکید پیامبران و امامان معصوم (بوده است و در تعالیم ایشان فراوان از این فضیلت یاد شده است.

حضرت علی % فرموده‌اند: «القناعة مالٌ لا ينفد»^۱ «قناعت، ثروتی پایان‌ناپذیر است».

قناعت را سبب بی‌نیازی و ثروتمندی می‌دانند و بیان می‌فرمایند در صورتی که این فضیلت حاصل گردد، انسان را در جهت برخورداری از مواهب الهی و رشد و تعالی روزافزون سوق خواهد داد. همچنین فرمودند: «كفى بالقناعة ملكاً و بحسن الخلق نعيماً» «پادشاهی در قناعت است و حسن خلق برای انسان کفایت می‌کند»^۲.

روشها و راهکارها

- (۱) تبیین اهمیت قناعت با استفاده از آیات و روایات؛
- (۲) بیان سیره اهل بیت (و علماء در مورد قناعت و پرهیز از اسراف؛
- (۳) تبیین زشتی و قباح اسراف با تکیه بر آیات و روایات؛
- (۴) برگزاری مسابقه نقاشی با محوریت قناعت و پرهیز از اسراف؛
- (۵) ذکر آمارهای جهانی درباره اسراف برای تحریک غیرت ملی؛ به طور نمونه:
 - ✓ ایران جزء ۲۰ کشور پرمصرف برق در دنیا
 - ✓ سرانه‌ی مصرف سالانه گاز در ایران ۱۷۰۰ مترمکعب و در جهان ۶۰۰ مترمکعب است؛ یعنی میزان مصرف مردم ایران ۳ برابر میانگین جهانی است.
 - ✓ به طور متوسط، ایران حدود ۴ برابر میانگین جهانی انواع انرژی‌ها را مصرف می‌کند. طبق آمارهای رسمی، ایران بعد از کشورهای آمریکا و روسیه، در رتبه سوم مصرف جهان قرار دارد.
 - ✓ میزان مصرف گاز طبیعی در ایران از ۶۸ میلیارد مترمکعب در سال ۲۰۰۱، با متوسط رشد سالانه ۱۰/۳ درصد، به ۱۲۳ میلیارد مترمکعب در سال ۲۰۰۸ رسید.
 - ✓ طبق آمار فائو ایران مقام نخست مصرف نان در جهان را دارد که به ازای هر نفر ۱۶۰ کیلوگرم است. این در حالی است که میانگین مصرف نان در جهان حدود ۶۵ تا ۷۰ کیلوگرم است، حالا اگر دورریز نان هر ایرانی را حساب کنیم می‌بینیم که بیش از ۵۰ کیلو از آن هدر رفته است.

^۱ نهج البلاغه، حکمت ۵۷

^۲ نهج البلاغه، حکمت ۲۲۰

- ۶) تبیین یک نمونه اسراف و حجم آن اگر همه دانش آموزان به آن مبتلا باشند؛ مثلاً اگر هر دانش آموز روزانه یک صفحه از دفتر را اسراف کند، روزانه ۱۴ میلیون صفحه اسراف می شود. یعنی روزانه ۱۴۰ هزار دفتر ۱۰۰ برگ اسراف می شود و در سال ۵۱ میلیون و صد هزار دفتر ۱۰۰ برگ اسراف می شود و چقدر باید درخت قطع شود تا این اسراف را جبران کند.
- ۷) برگزاری نمایشگاه با موضوع قناعت در تمام ابعاد زندگی؛
- ۸) قرار دادن مسئولیت ها برای پرهیز از اسراف در مدرسه.
- یک نفر مسئول بستن پنجره ها در زمستان باشد . یک نفر مسئول بستن شیر آب باشد.